

652/
1971/2

964955348
8023040033

1 9 7 1 4

ა. თელიაშვილი — აზარის ასრ ორმოცდათი წლისაა	3
ბ. გარუნიძე — ჩემო მხარე! ლექსი	13
ვ. ხალვაში — წვედოდის მტარი მოთხრობა	15
გ. სალუშვაძე — როგორც წყარო უმღვრემელი ლექსი	26
დ. ნაცვალაძე — ტურიტები მოთხრობა	28
ე. მაღაფონია — აწვანი ლექსი	39
ვ. ჟღენტი — როცა გაზაფხულდება მთაში მოთხრობა	40
ჟ. შათაშაძე — ლექსები	44
ზ. ბაგელიძე — ფესვები სოფლის თავკაცის ჩანაწერები	46
ი. სამცხელი — სიმღერა ლექსი	64

შ ე რ ი ლ ე ბ ი

ა. ართმელაძე — როცა კალაში ხიზს გაუტოლდა	65
სურგანიძე — ოთხი წელი აკაკი წერეთელთან	74
ბ. ახვლედიანი — ერგო	79
გ. კომახიძე — აზარის მოსახლე- ობა და შრომითი რესურსები	84
თავართქილაძე — სასაქონლო რესურსები და მისი ზრდის რეზერვები აზარაში	88

მიხეების მიმოხილვა

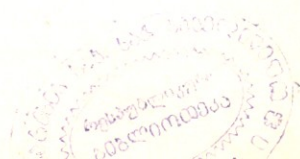
ხ. თანდილაშვი, ე. ჯორიძე — ოთხ- ტომეულის პირველი წიგნი	93
---	----

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურნალი

საქართველოს საბჭოთა
მფარველის კავშირისა და
აზარის განყოფილების
ორგანო

გ ა თ უ მ ი — 1971

ივლისი — აგვისტო

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ.
მდივანი), პ. ლორია, აღ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.
ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22.7. 1971 წ., საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.
შეკვეთის № 2819, ემ 01267, ქაღალდის ზომა 60X90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 22).

აქაქსანდრა თხილავიძე

საქართველოს კომპარტიის
აჭარის საოლქო კომიტეტის
პირველი მდივანი

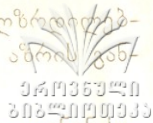
აჭარის ასსრ ორგანიზაციის წევრები

დიდ წარსულს დიდი მომავალი ექნებათ, ამბობდა ილია ჭავჭავაძე. ბრძენების ეს წინათგონობა ახლა. ისტორიულად მრავალტანჯულ საქართველოს მშრომელებმა ამ ნახევარი საუკუნის წინათ დაამსხვრიეს სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის მძიმე უღელი და საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა ააფრიალეს. ეს იყო ჩვენი ერის ყველაზე ბრწყინვალე გამარჯვება, რომელმაც სათავე დაუდო მანამდე არნახულ ეკონომიურ და კულტურულ აღმავლობას, ხალხის კეთილდღეობასა და ბედნიერებას.

იშვიათად თუ მოიძებნება ისეთი მცირერიცხოვანი ხალხი, რომელსაც ამდენი ტანჯვა-ვაება გამოეცდის, ამდენი ომი გადაეხადოს, ამდენი სისხლი დაედვაროს და მაინც შეენარჩუნებინოს თავისი ეროვნული სხეული, შემოქმედებითი ენერგია, უმდიდრესი კულტურა, ენა და დამწერლობა. ქართველობამ ურიცხვ მტრებთან სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლებში, როგორც ცეცხლის ქურაში, გამოაწრთო თავისი მგზნებარე სული და მხნედ შეეგება ახალი დროის რევოლუციურ ქარტეხილებს.

საამისოდ საქართველოს ყველა მხარეში გაიღო მსხვერპლი, მაგრამ აჭარის ხვედრი და ბედი მაინც სხვა იყო. სწორედ ამას გაუსვა ხაზი ვ. პ. მკვათაძემ თავის ერთ-ერთ გამოსვლაში: „ჩვენი ქვეყნის გვირგვინი წარსულში, — თქვა მან, — სამხრეთ საქართველომ, კერძოდ, დღევანდელმა აჭარამ, განსაკუთრებული როლი შეასრულა. ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში სამხრეთ საქართველო წარმოადგენდა ქართული და მაშინდელი მსოფლიო კულტურის ერთ-ერთ მძლავრ კერას. ცნობილია, რომ ფაზისის აკადემია

ფაქტიურად სამხრეთ საქართველოს პირშია. ამ აკადემიის აღზრდილებმა დიდი წვლილი შეიტანეს იმდროინდელი საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაში.

ძველი ბერძნები და შემდეგ რომაელები განცვიფრებულნი იყვნენ სამხრეთ საქართველოს ქართული ტომების გმირობით. ისტორიამ შემოინახა მათი უმაგალითო სიმამაცისა და სამშობლოსათვის თავგანწირვის მრავალი მაგალითი.

დღევანდელი აჭარა მთელი საქართველოს ის საიმედო ფარი იყო, რომელმაც დაიცვა ქართველი ერი უცხო ურდოების შემოსევისაგან და თავის თავზე მიიღო დარტყმები, მთელ საქართველოს რომ განადგურებას უქადდა...

განსაკუთრებულ განცვიფრებას იწვევს ის, რომ აჭარლებმა, მიუხედავად მრავალსაუკუნოვანი უთანასწორო ბრძოლისა, შეინარჩუნეს ქართველობა, ქართული ენა, ქართული კულტურა და შემდგომში შეუერთდნენ თავის დედა-სამშობლოს და მასთან ერთად იბრძოდნენ ეროვნული და სოციალური თავისუფლებისათვის..."

ჩვენი მხარის წარსულის ეგზომ მაღალი და მართებული შეფასება ემყარება ისტორიულ ფაქტებს. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალთა ბატონობის პერიოდში აჭარის ეკონომიური ცხოვრება ძლიერ დაქვეითდა, განადგურდა სოფლის მეურნეობის ტრადიციული დარგები, მოიშალა კულტურის ცენტრები და უცხო მოძალადეებმა ადგილობრივ მოსახლეობას ცეცხლითა და მახვილით მიაღებინეს მაჰმადიანობა, მაინც ვერ მოდრიკეს იგი, ვერ გადააგვარეს, ვერ წაართვეს ერის ისეთი ფენომენი, როგორიც არის მშობლიური ენა. აჭარლის ოჯახში არასდროს არ გამოლეულა ქართული სიტყვა.

მაღალმა ეროვნულმა თვითშეგნებამ მნიშვნელოვნად განაპირობა სახალხო-განმათავისუფლებელი მოძრაობა, რომელიც მომხდურთა ბატონბას დაუპირისპირდა. მაგრამ ბრძოლა უთანასწორო იყო, და ვინ იცის, კიდევ რამდენ ხანს გასტანდა იგი, რომ რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომში რუსეთს არ გაემარჯვა და ბერლინის ტრაქტატით აჭარა რუსეთის იმპერიის ფარგლებში არ მოქცეულიყო.

ამ ომში ქართველობას მაყურებლის ადგილი როდი ეჭირა. ათასობით ქართველი მხედარი ბრძოლის ველზე სისხლს ღვრიდა, სიცოცხლეს სწირავდა იმისათვის კი არა, რომ ორთავიანი არწივის პოზიციები განემტკიცებინა აღმოსავლეთში, მისი მიზანი იყო თანამოძმეთა გამოხსნა.

ასრულდა დიდი ხნის ნანატრი ოცნება — აჭარა კვლავ დაუბრუნდა დედა-სამშობლო საქართველოს. ქართველი საზოგადოებრიობა აღტაცებით

შეხვედა აჭარის განთავისუფლებას და მხურვალე მონაწილეობა მიიღო თანამოძმეთა ხვედრის შემსუბუქებაში. ამ მოძრაობას სათავეში ედგნენ განმორჩენილი ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები: გ. თარგემული, ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, ნ. ნიკოლაძე, გ. წყნაშვილი, ს. მესხი და სხვები. მათი თაოსნობით ახლადშემოერთებული მოსახლეობის დასახმარებლად შეიქმნა ფონდები, გაიხსნა პირველი ქართული სკოლები. აჭარა პროგრესის გზას დაადგა, მოწინავე ქართველი და რუსი ინტელიგენციის მეშვეობით რევოლუციურ იდეებს ეზიარა და ცარიზმისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ფერხულში ჩაება.

ამ მოძრაობას მეოცე საუკუნის გარიჟრაჟზე სათავეში ჩაუდგა ბათუმის ლენინურ-ისკრული მიმართულების რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია, რომელიც საქართველოსა და ამიერკავკასიის სხვა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების მსგავსად იშვა რუსეთის სახელგანთქმული მუშათა კლასის რევოლუციური მოძრაობის გავლენით.

მარქსისტული წრეებისა და ბეჭდვითი პროპაგანდის მეოხებით სულ უფრო მაღლდებოდა ბათუმის მუშათა პოლიტიკური შეგნებულობის დონე. ამას მოწმობს თუნდაც ის კორესპონდენციები, ბათუმიდან ლენინურ „ისკრაში“ რომ აგზავნიდნენ.

სამრეწველო კრიზისმა, უმუშევრობამ ახალი ბიძგი მისცა რევოლუციური მოძრაობის განვითარებას საქართველოში. ეს საერთო პოლიტიკური აღმავლობა უჩვეულო ძალით გამოვლინდა ბათუმში. 1902-1903 წლების ამბებმა, განსაკუთრებით კი ბათუმის მუშათა 9 მარტის პოლიტიკურმა დემონსტრაციამ აამოძრავა ამიერკავკასიის მუშათა და გლეხთა მასები და მძლავრ ექოდ გაისმა მთელ რუსეთის იმპერიაში.

ლენინურ იდეებზე აღზრდილი ბათუმის ბოლშევიკური ორგანიზაცია 1905 წლის რევოლუციის მღელვარე დღეებში, მომდევნო რეაქციის შავ-ბნელ პერიოდში თუ პირველი მსოფლიო ომის წლებში დაუღალავად იბრძოდა მემამულეთა და კაპიტალისტთა უღლისაგან მშრომელთა განთავისუფლებისა და საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის, ყოველმხრივ უჭერდა მხარს რუსეთის ახალგაზრდა საბჭოთა რესპუბლიკას და პირნათლად ასრულებდა თავის ინტერნაციონალურ მოვალეობას.

განსაკუთრებით მძიმე იყო ქართველი მენშევიკების ბატონობის პერიოდი, როცა ბოლშევიკებს შეუპოვარი ბრძოლა უხდებოდათ არა მარტო შინაური რეაქციის ძალების, არამედ დენიკინელების, თურქი, ინგლისელი და სხვა ოკუპანტების წინააღმდეგ. ამ დროს ბათუმის გარდა პირტიული ორგანიზაციები მოქმედებდნენ ქობულეთში, ჩაქვში, მახინჯაურში, მურღულსა და კვარცხანაში, ხოლო ბათუმის ორგანიზაცია თბილისის ორგანიზაციის შემდეგ ყველაზე ძლიერად ითვლებოდა საქართველოში.

საერთო რევოლუციური აღმავლობის ვითარებაში საქართველოს მშრომელებს წამოეშველა საბჭოთა რუსეთი. აჯანყებულმა მუშებმა და მათ დასახმარებლად მოსულმა მეთერთმეტე წითელი არმიის წარმომადგენელმა განთავისუფლეს თბილისი. ეს იყო 1921 წლის 25 თებერვალს, ხოლო 27 თებერვალს ს. ორჯონიკიძემ ბაქოს საბჭოს სხდომაზე განაცხადა: „ახლა ის დღე, როცა ბათუმში წითელი დროშა აფრიალდება, როცა შავი ზღვა მიიღებს გაქცეულ მენშევიკებს“. ასეც მოხდა. მენშევიკური მთავრობა შეეცადა ბათუმში გამაგრებულიყო და ამ მიზნით ქართველი ზალხის მიმართ უმძიმესი ღალატი ჩაიდინა: აჭარაში თურქეთის ჯარი შემოიშვა. მაგრამ ვერც ამან უშველა და 17 მარტს საზღვარგარეთ გაიქცა. იმავე დღეს ბათუმის ციხიდან განთავისუფლეს პოლიტიკური პატიმრები. შეიქმნა დროებითი რევოლუციური კომიტეტი, რომელიც დაუყოვნებლივ შეუდგა თურქების განდევნას და საბჭოთა ხელისუფლების ორგანიზაციას. 18 მარტს ბათუმსა და მის მიდამოებში გამართული სისხლისმღვრელი ბრძოლების შედეგად თურქი ოკუპანტები სასტიკად დამარცხდნენ. ამასობაში გოდერძის უღელტეხილი გადმოლახეს და თავისუფლების დროშით ბათუმში შემოვიდნენ მეთერთმეტე არმიის ცხენოსნები. აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლება გამოცხადდა.

მშრომელები აღფრთოვანებით შეხვდნენ ამ ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტს. ყველგან იმართებოდა ხალხმრავალი მიტინგები, ყველგან მიესალმებოდნენ ჰირველ სახალხო ხელისუფლებას და ანტიურად ებმებოდნენ სამეურნეო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

თავისუფალი აჭარის მშრომელებს მხურვალედ მიესალმა საბჭოთა საქართველოს მთავრობა და აღუთქვა, რომ აჭარას მისცემდა ავტონომიურ მმართველობას. ეს საკითხი ადრეც იყო მსჯელობის საგანი. ვინ არ პირდებოდა მრავალტანჯულ აჭარას ავტონომიის — დენიკინელები, მუსავატელები, დაშნაკები, რომ ჩამოეშორებინათ იგი დედა-სამშობლო საქართველოსათვის და თავიანთი ავი ზრახვების განხორციელების ასპარეზად გაეხადათ. ამ მხრივ თურქეთის მაშინდელმა მმართველებმაც მოიღეს „მოწყალება“. რაც შეეხება მენშევიკურ მთავრობას, იგი „გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად“ დათანხმდა, რომ სამუსლიმანო საქართველოსათვის მიენიჭებინა ავტონომია.

ნამდვილი ავტონომია მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში მიიღო აჭარამ. საქართველოს მთავრობამ თავისი დაპირება შეასრულა — 1921 წლის 16 ივლისს გამოსცა დეკრეტი აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შექმნის შესახებ.

საბჭოთა წყობილებამ ქართველებს, ისე როგორც საბჭოთა კავშირში შემავალ ყველა ხალხს, მოგვცა შემოქმედებითი ძალების განვითარების, საკუთარი ეროვნული სახელმწიფოებრიობის, ეკონომიკისა და კულტურის აყვავების დიდი შესაძლებლობანი. აჭარას ავტონომიურმა მმართველობამ საშუალება მისცა უფრო მეტად ესარგებლა ამ შესაძლებლობით და უცხოელ დამპყრობთა სამასწლოვანი ბატონობის მეოხებით შექმნილი ღრმა ხარვეზი უმოკლეს დროში ამოეცო. ასე რომ, აჭარის ავტონომიის არავითარი ეროვნული ნიადაგი არა აქვს, იგი შეპირობებულია საქართველოს ამ უძველესი მხარის ავბედითი ისტორიიდან გამომდინარე ზოგიერთი თავისებურებით.

აჭარის ასრ შექმნის დღიდან ნახევარი საუკუნე გავიდა. ეს დრო ისტორიისათვის დიდი არ არის, მაგრამ ჩვენი რესპუბლიკის მშრომელთა ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილებებით უაღრესად მნიშვნელოვანია. ინდუსტრიალიზაციის, სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის და კულტურული რევოლუციის ლენინური გეგმის განხორციელების მეოხებით აჭარაში მოხდა მანამდე არნახული ცვლილებები, იგი ჩამორჩენილი მხარიდან გადაიქცა მოწინავე ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად.

რევოლუციამდელ აჭარაში თითქმის არ იყო მრეწველობა. ის 35 ფაბრიკა-ქარხანა, რომელიც სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადდა, უფრო მეტად კუსტარულ სახელოსნოებს წარმოადგენდა. საბჭოთა ხუთწლიელებში აქ აშენდა ნავთობგადამამუშავებელი, გემთსაშენი, მანქანათსაშენი, ტყავის, კოფეინის, ფესხაცმლის, სამკერვალო, ელექტრომექანიკური და სხვა საწარმოები. ამჟამად აჭარაში 74 მსხვილი სამრეწველო საწარმოა. მათ პროდუქციას იცნობენ არა მარტო ჩვენში, არამედ საზღვარგარეთის ორმოცდაექვს ქვეყანაში.

ახლა აჭარის სამრეწველო საწარმოები 260-ჯერ მეტ პროდუქციას უშვებენ, ვიდრე 1921 წელს. განსაკუთრებით მაღალნაყოფიერი იყო უკანასკნელი წლები. შარშან აჭარის მრეწველობის მუშაკებმა ვადამდე — 11 ნოემბრისათვის შეასრულეს პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის ხუთწლიანი გეგმა და სახელმწიფო დავალების გადამეტებით გამოუშვეს 40 მილიონზე მეტი მანეთის პროდუქცია. 1965 წელთან შედარებით წარმოების მოცულობა გაიზარდა 42 პროცენტით, მნიშვნელოვანი გადჭარბებით შესრულდა შრომისნაყოფიერების ზრდის, მოგების გადიდებისა და თვითღირებულების შემცირების დავალებები, ამასთან გაუმჯობესდა პროდუქციის ხარისხი. საწარმოთა საქმიანობაზე, მათ ეკონომიურ მაჩვენებლებზე კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა სამეურნეო რეფორმამ, მატერიალური სტიმულირების ახალმა წესმა.

დიდი ხანი არ არის, რაც ბათუმი საქართველოს საზღვაო სატანკო გა-
ხდა. ახლა აქედან საქართველოს სახელმწიფო აღმით ათობით ტანკური
გადის და სერავს მსოფლიოს ზღვებსა და ოკეანეებს. საბჭოთა საზღვაო
თოთხმეტ სანაოსნოს შორის საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს მეხუთე
ადგილი უჭირავს.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ლენინის კოოპერაციული გეგმის
საფუძველზე ღრმა სოციალური გარდაქმნები მოხდა აჭარის სოფელშიც.
იგი სუბტროპიკული და ტექნიკური კულტურების ბაღნარად გადაიქცა.
1921 წლამდე აჭარაში ჩაის პლანტაციები გაშენებული იყო 850 ჰექტარ-
ზე, ციტრუსოვანთა ნარგავები კი 397 ჰექტარზე. ამჟამად ჩაის პლანტა-
ციებს შვიდი ათას ჰექტარზე მეტი ფართობი უკავია, ხოლო ციტრუსოვან-
თა ნარგავებს ხუთი ათას ჰექტარზე მეტი. ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის წა-
რმოება 1921 წლის 359 ტონიდან 1970 წელს 39.520 ტონამდე, ანუ 110-
ჯერ გაიზარდა, ციტრუსოვანთა ნაყოფისა კი — 150 ტონიდან 81 ათას
ტონამდე, ანუ 540-ჯერ. ასევე თვალსაჩინოდ გაიზარდა ვაშის, ხეხილის,
დაფნის, ტუნგოს და სხვა კულტურების ფართობები და მოსავლიანობა.
კოლმეურნეობათა საზოგადოებრივი მეურნეობის განმტკიცების შედეგად
განუხრელად უმჯობესდება კოლმეურნეთა შრომის ანაზღაურება და მა-
ტერიალურ-საყოფაცხოვრებო პირობები. ყველგან დაინახავთ თანამედ-
როვე ავეჯით მოწყობილ ერთ და ორსართულიან ოდა-სახლებს. ბევრ
ეზოში დგას მსუბუქი ავტომანქანაც. რადიო და ტელევიზია ხომ მტკიცედ
დამკვიდრდა კოლმეურნის ყოფაში.

მართალია, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარებამ,
ამ დარგებში მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების დანერგ-
ვამ დიდად შეუწყო ხელი ცხოვრების პირობების განუხრელ გაუმჯობესე-
ბას, მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის დონის ამაღლებას, მა-
გრამ ამ საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს სახალხო მეურნეო-
ბის სხვა დარგებმაც. ხუთწლეულების მანძილზე ფართოდ განვითარდა კა-
პიტალური მშენებლობა, ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, ვაჭრობა, კო-
მუნალური და საყოფაცხოვრებო მომსახურება. დიდი გაქანება მიიღო
ახალი საწარმოების, საბინაო, სასკოლო, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო
ობიექტების მშენებლობამ.

მაგრამ ეს მძლავრი აღმშენებლობითი რიტმი დაარღვია საბჭოთა კავ-
შირზე ფაშისტური გერმანიის ვერაგულმა თავდასხმამ. ეს ომი, ი. ბ. სტა-
ლინის თქმით, იყო „უსასტიკესი და უმძიმესი ყველა ომთან, რომელიც
ოდესმე გადაუტანია ჩვენს სამშობლოს თავის ისტორიაში“.

აჭარის მშრომელები ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხთან ერთად ჩვენს საძულველი მტრის წინააღმდეგ სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში ათასამდე კაცი წავიდა ფრონტზე. ბევრმა მათგანმა დაიმკდრა სისხლი და დიდება. ბევრი ვერ დაუბრუნდა მშობლიურ კერას. აჭარის მოსახლეობა მოწინებით ინახავს შინმოუსვლელთა ხსოვნას.

ომის შემდგომ წლებში კვლავ ფართო ფრონტით გაიშალა აღმშენებლობითი სამუშაოები. ძირეული ცვლილებები მოხდა სახალხო მეურნეობის სტრუქტურაში. სახე იცვალეს რესპუბლიკის ქალაქებმა, რაიონულმა ცენტრებმა, დაბებმა და სოფლებმა. ახლა მათ ამშვენებს ახალი მაგისტრალები, საცხოვრებელი სახლების მასივები, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ლამაზი ნაგებობანი, სამკურნალო დაწესებულებები. აშენდა და დამშვენდა საქვეყნოდ ცნობილი კურორტები — ქობულეთი, მწვანე კონცხი, ციხისძირი, მახინჯაური, სადაც ყოველწლიურად ათიათასობით მშრომელი ისვენებს.

სახალხო მეურნეობის განვითარებასთან ერთად ჩვენში იმთავითვე განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ხალხის კულტურული დონის ამაღლებას. და ეს სავესებით ბუნებრივია; კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე სამართლიანი, ყველაზე სრულყოფილი საზოგადოების — კომუნისმის აშენება შეუძლიათ მხოლოდ შეგნებულ, დიადი მიზნით შთაგონებულ ადამიანებს.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში აჭარა სკოლების ფართო ქსელით დაიფარა. თუ 1921 წლისათვის იყო 38 სკოლა 2.920 მოსწავლით, ამჟამად არის 436 ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა 68.500 მოსწავლით. გარდა ამისა, შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში, საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ბათუმის ფილიალის სადამოს დასწრებულ ფაკულტეტზე, საშუალო სპეციალურ და პროფტექნიკურ სასწავლებლებში შვიდი ათასზე მეტი ახალგაზრდა სწავლობს. ამას უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ თბილისსა და საბჭოთა კავშირის სხვა სამეცნიერო ცენტრებში ბევრი ჩვენი ახალგაზრდა ხარბად ეწაფება ცოდნის წყაროს.

სასიხარულოა, რომ 1970 წლის აღწერის მასალების თანახმად უმაღლესი და საშუალო განათლების მქონე პირთა რაოდენობის მიხედვით აჭარას საბჭოთა კავშირის ოც ავტონომიურ რესპუბლიკას შორის პირველი ადგილი უკავია: ათი წლისა და მეტი ხნის ათას სულ მცხოვრებზე 541 უმაღლესი და საშუალო განათლების მქონე მოქალაქე მოდის.

კიდევ უფრო უკეთეს სურათს იძლევა აჭარის სახალხო მეურნეობაში დასაქმებულ პირთა განათლების სტატისტიკა. ყოველი ასეთი ათასი კაციდან 708-ს უმაღლესი და საშუალო განათლება აქვს, მაშინ როცა

მთელი ჩვენი ქვეყნის მასშტაბით იგივე მაჩვენებელი 653-ს უდრის, ხსენებული ავტონომიურ რესპუბლიკებში კი 690-ს არ აღემატება.

ეს ციფრები თავისთავად მეტყველებს, თუ რა მისცა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ლენინურმა ეროვნულმა პოლიტიკამ. ამასვე მოწმობს ფართოდ გაშლილი სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა, მისთვის მტკიცე მატერიალური ბაზის შექმნა.

რეგულაციამდელ აპარაში არ იყო არც ერთი სამეცნიერო დაწესებულება. ამჟამად კი აქ ნაყოფიერად მუშაობენ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ჩაქვის ფილიალი, საკონსერვო მრეწველობის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ბათუმის განყოფილება, უმდიდრესი ბოტანიკური ბაღი, თევზის მეურნეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ლაბორატორია-აკვარიუმი, ლითონთა კოროზიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სადგური და სხვა სამეცნიერო დაწესებულებები, რომლებიც მთელ თავიანთ საქმიანობას უკავშირებენ კომუნისტური მშენებლობის პრაქტიკას და კეთილისმყოფელ გავლენას ახდენენ რესპუბლიკის შრომითს კოლექტივებზე.

საქართველოს, კერძოდ, აჭარის მუშების, კოლმეურნეების, სახალხო ინტელიგენციის შემოქმედებითი შრომა, სანაქებო წარმატებები, ახალი ცხოვრების მშენებელი ადამიანის ჩამოყალიბების რთული პროცესი ფართოდ აისახა ქართულ საბჭოთა მწერლობაში. აჭარისადმი გამორჩეული ყურადღებისა და ზრუნვის ტრადიცია, რაც იმთავითვე მოსდგამდათ ქართველ მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებს, კვლავაც გრძელდება.

მეოცე საუკუნის უდიდესი ქართველი პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე აჭარის ხშირი სტუმარი იყო, ერთხანს აქ ცხოვრობდა კიდევ, დადიოდა საწარმოებში, კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში, წერდა შესანიშნავ ლექსებს. ასე იშვა მისი ლექსების კრებული „ოქრო აჭარის ლავარდში“, რომელიც ბათუმში გამოიცა.

ჩვენი მხარისადმი საოცარ სიბოძას და უშუალოებას იჩენდა მეორე დიდი პოეტი გიორგი ლეონიძე. იგი ხშირად ნახულობდა თავის სახლიკაცებს სოფელ ჯოჭოში. არა ერთი შესანიშნავი ლექსი დაწერა აჭარის თემზე.

ძალზე ნიშანდობლივია, რომ ქართული პოეტური სიტყვის ისეთმა შთაგონებულმა ოსტატმა, როგორიც იყო სიმონ ზიქოვანი, თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებში შექმნა ბრწყინვალე ლექსების ციკლი „შემოდგომის დღეები აჭარაში“.

ასევე გაგვახარეს თავიანთი მხატვრული სიტყვით დემნა შენგელაიამ,

სერგო კლდიაშვილმა, კარლო კალაძემ, გრიგოლ აბაშიძემ, ალიო მარტო-ხულავამ და სხვებმა.

ჩვენ კვლავაც ვიმედოვნებთ, რომ ქართული მხატვრული მემკვიდრეობის დიდოსტატები თავიანთ შემოქმედებაში საპატიო ადგილს დაუთმობენ აჭარის წარსულს და განსაკუთრებით მის ბედნიერ აწმყოს. მაგრამ ეს ვა-ლი, ვფიქრობთ, უფრო მეტად აწევთ იმ ქართველ მწერლებს, რომლებიც აქ, აჭარაში ცხოვრობენ და მოღვაწეობენ. პარმენ ლორიამ, ნესტორ მა-ლაზონიამ, ფრიდონ ხალვაშმა, მამია ვარშანიძემ, გიორგი სალუქვაძემ, ნა-ნა გვარიშვილმა და სხვებმა საინტერესო ნაწარმოებებით გაამდიდრეს ქართული საბჭოთა ლიტერატურა. მისასალმებელია, რომ ამირან შერვა-შიძის, ალექსანდრე ჩხაიძის, შოთა როყვას, ალექსანდრე სამსონიას დრა-მატული ნაწარმოებები იდგმება არა მარტო ბათუმის, არამედ თბილისის და საბჭოთა კავშირის სხვა ქალაქების თეატრების სცენაზე.

აღსანიშნავია, რომ ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო თეატრმა ადგილობრივ დრამატურგებთან შემოქმედებითი თანამშრომლო-ბით თვალსაჩინოდ გაამდიდრა თავისი რეპერტუარი და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ქართული თეატრალური კულტურის განვითარებაში.

ასეთივე შემოქმედებითი წარმატებებით ხვდებიან აჭარის ასსრ ორ-მოცდაათი წლისთავს ჩვენი მხატვრები. ეს ცხადპო ამას წინათ თბილის-ში მოწყობილმა აჭარის მხატვართა გამოფენამ, რომელსაც საკმაოდ მა-ღალი შეფასება მისცეს დედაქალაქის საზოგადოებრიობამ და პრესამ.

რესპუბლიკის მშრომელთა კულტურულ ზრდას ემსახურება სახელმ-წიფო გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარა“, ჟურნალი „ჭოროხი“, საოლქო და რაიონული გაზეთები. მნიშვნელოვნად გაიზარდა წიგნებისა და ჟურ-ნალ-გაზეთების ტირაჟი.

სახალხო მეურნეობისა და კულტურის ყველა დარგში მოპოვებული წარმატებები მარტო აჭარის მშრომელთა ღვაწლის კი არა, მთელი ქართ-ველი ხალხის, საქართველოს კომუნისტური პარტიის სისტემატური ზრუნ-ვისა და დახმარების ნაყოფია.

კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ მაღალი შეფასება მისცეს აჭარის ასსრ მშრომელთა ღვაწლს და ეკონომიკისა და კულტურის განვითარებაში მოპოვებული წარმატებებისათვის აჭარა 1967 წელს დაა-ჯილდოვეს ლენინის ორდენით. ორდენებით დაჯილდოვდნენ ქობულეთის რაიონის ოჩხამურის ჩაის საბჭოთა მეურნეობა, სოფელ ხუცუბნის და ხელვაჩაურის რაიონის სოფელ წინსვლის კოლმეურნეობები. 185 მუშაკს მინიჭებული აქვს სოციალისტური შრომის გმირის წოდება. სახალხო მე-ურნეობისა და კულტურის სხვადასხვა დარგში წარჩინებული რამდენიმე ათასი კაცი დაჯილდოებულია სსრ კავშირის ორდენებითა და მედლებით. სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვებული ბევრი ჩვენი საწარმო და

ორგანიზაცია, კოლმეურნეობა და საბჭოთა მეურნეობა ფლობს საკმარის
რო და რესპუბლიკურ გარდამავალ წითელ დროშას.

ასე დაფასებული და დამშვენებული ეგებება საბჭოთა
ნახევარსაუკუნოვან იუბილეს.

ამ ზეიმს წინ უსწრებდა დიდმნიშვნელოვანი მოვლენები, რომლებმაც
მშრომელთა მილიონები აღფრთოვანეს ახალი საგმირო საქმეებისათვის.
შარშან საბჭოთა ხალხმა, მთელმა მოწინავე კაცობრიობამ დიდი სიყვარუ-
ლით აღნიშნეს კომუნისტური პარტიისა და მსოფლიოში პირველი სოცია-
ლისტური სახელმწიფოს დამაარსებლის ვ. ი. ლენინის დაბადების ასი
წლისთავი. წელს მთელი მსოფლიოს ყურადღების ცენტრშია სკკპ 24-ე
ყრილობა, რომელიც ლენინიზმის გამარჯვების, პარტიისა და ხალხის
ურღვევი ერთიანობის ნათელ დემონსტრაციად იქცა. ყრილობის შემდეგ,
ამ ყრილობის იდეებით მასების აღფრთოვანების ვითარებაში ვიზიტი
საბჭოთა საქართველოს და საქართველოს კომუნისტური პარტიის 50
წლისთავის იუბილე. ეს დიდი ეროვნული დღესასწაული გადაიქცა საბ-
ჭოთა ხალხების მეგობრობის ბრწყინვალე დემონსტრაციად. ამ ზეიმზე
თბილისში ჩამოსულმა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა
მდივანმა ლ. ი. ბრეჟნევმა მაღალი შეფასება მისცა საქართველოს მშრო-
მელთა მიღწევებს და რესპუბლიკის დროშას ორი ლენინის ორდენის გვე-
რდით მიაბნია ოქტომბრის რევოლუციის ორდენი. ამ დიდმა ჯილდომ და-
აგვირგვინა საბჭოთა საქართველოს ნახევარსაუკუნოვანი გზა.

აჭარის კომუნისტებს, ყველა მშრომელს ეამაყებათ, რომ საერთო წა-
რმატებებში სულ უფრო მეტი და მეტი წვლილი შეაქვთ. მათ ღრმად
აქვთ შეგნებული ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური და თავდაცვითი ძლიერების
შემდგომი განმტკიცების, ხალხის კეთილდღეობის განუხრელი ზრდის ინ-
ტერესები და, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ლენინური
ცენტრალური კომიტეტის გარშემო მტკიცედ დარაზმულნი, თავდადებუ-
ლად შრომობენ, რომ პირნათლად გაანადგონ ახალი ხუთწლედის დავა-
ლებანი, განახორციელონ პარტიის 24-ე ყრილობის მიერ დასახული გრა-
ნდიოზული პროგრამა.

ნამდვილად რომ ასეა: ვისაც დიდი წარსული აქვს, იმას დიდი მომავ-
ალი უდმის.

ჩემო მხარე!

ლურჯ პორფირს გავხევ ხანდახან,
თითქოს და ვხაზავ გრიფელით,
ზღვაო, ნეტავი რადა ხარ
ასეთი ღრმა და ცისფერი!
ლაჟვარდმა სული წარილტო, —
თავი ან ბოლო სად არი?!
ნუთუ მალეღვებს ამიტომ,
ზღვასავით ლურჯი რად არი?!
მინდორი? — მტკავლის ოდენი,
მუდამ სიტურფით მახარებს.
ვშორდები და ვერ ვშორდები
ჩემს დედუღეს და კახაბერს.
მიხუტებია მთა მთასა
და მთებზე ფიქრი მიხარის.
გუგუენებ სხალთის ტაძართან,
ჩემში გუგუენებს ხიხანი.
ეს მთები ასე ლამაზი
რად არის, ერთი მითხარი?!
ვენახი? — მოდი და ნახე,
თურმე გეკონია რა ძალა!
ქვევრი რომ ოდეს დამარხეს,
ახლა წილად ხვდა პატარძალს,
რომ ლალის წვენით აავსოს
და მოგვაწოდოს თასითა.
სალამი ქალო ლამაზო,
ეგ შენი ღვინო მასვი და

ამავსე სიყვარულითა!
სული ბარს მივე, გული მთას...
მოიაღაღე ხარივით
ვდგავარ მწვერვალზე ოცნების,
გახარებული გულითა
ვმღერი და თან ვილოცები:
— აჰარავ, შენს ნაზ ყვავილებს
ომშიც ოცნებით ვიბნევდი,
ძველი ხარ და თან ახალი,
როდი იყავი მზივ ბნელი.
ხან გესხა სიყრმის ყვავილი,
ხან კიდევ მუმლი სიბერის.
პირველი მსხვერპლი შენ იყავი,
პირველი მცველი იბერის!

სულ შენ გადიდებ, დედაო,
მდიდარო დედაენითა,
ო, შენ შემატკებ ქართულსა
და ბედნიერი შენით ვარ!

დამწყდარა? არა, არასდროს
ჩვენი ჩონგურის სიმები.
ო, რა ცისკრები ეღება,
ჟამია დიდი სიმღერის.
როკავენ აღმატებულნი,
გულმოჯერებით გალობენ,

მოფხიზლდი, აი, სულ მალე
ქალები როკვით გამოვლენ,
ქალები მღერით გამოვლენ,
გუშინ რომ ჩადრი ებურათ.
თუ ვერ მიხვდები, ეს მხარე
ასე რად ამღერებულა,
მოდო და ნახე, ჭირიმე,
ნახე მღელვარე ტაძრები,
მაშინ მიხვდები, თუ რატომ
ვიყავით ჭირში გამძლენი.
მაშინ მიხვდები, თუ როგორ
ვმალდებით შუქთა კონებით...

მხარეო, აღზევებულს,
გულზედამც დაგეკოვნი
და გვიხაროდეს ამიერ
აღდგომა და განახლება.
შენ დღეს ახალი, დიადი
აჭარა გქვია სახელად.
ჩვენია, საქართველოა
ჰაუ, აქედან სანამდი!
მინდა თქვენს გზებზე მოვფინო
ვარდი და იასამანი.
სალამი ძმებო, ქართველნო,
მხარევ ქართულო, სალამი!

შაირონ ხაღვაში

წუგდიადის მტერი

შესვენებისას, კრემლის დიდი სასახლის ერთ-ერთ ფოიეში, ნაცნობები ერთმანეთს დავეძებდით, ვგუფდებოდით და რამდენიმე თავისუფალ წუთს წვრილმანი ამბების მოყოლა-გაზიარებაში ვხარჯავდით.

დიდი საკავშირო შეკრება მიმდინარეობდა. გარდა ქვეყნის ყოველი მხარის წარმომადგენლებისა, აქ იხილავდით აგრეთვე დედაქალაქის სხვადასხვა ცენტრალური საზოგადოებისა და მაღალი ორგანოების წარმომადგენლებსაც.

მე ჩემი ნაცნობების ჯგუფთან აღმოვჩნდი. ვერც კი მოვასწარი მათთვის მომესმინა და მეც საუბარში ჩავრთულიყავი, რომ ერთი უცნობი მოგვადგა, მოგვესალმა და ჩვენთან საგანგებოდ შეჩერდა. ოდნავ შეხსენებული ჩანდა, მაგრამ მკვირცხლი, ენერგიული მიხვრა-მოხვრა ჰქონდა. თხელი ჭაღარა თმები ყურებთან ჩამოჩეჩოდა. ჰკვიანი და კეთილი თვალები ყველას ერთად მოგვაवलო. ბოლოს რატომღაც მე ჩამაშტერდა.

ოდნავ დავიბენი და წამით იქ მყოფთ გადავხედე. ყველანი ისე შემომცქეროდნენ, გეგონებოდათ, ჩემი ბედი შურდათ.

— ეჰ, აჭარა, აჭარა... — მითხრა უცნობმა რალაცნაირი შორეული, მონელებული ტკივილით.

გვერდით მყოფმა ნაცნობმა ფეხი წამკრა ფეხზე და შეუმჩნეველად ყურში ჩამჩურჩულა:

— ეგ ვინაა იცი? გიორგია... აქ რომ მუშაობს, კრემლში. ხომ წაგიკითხავს გაზეთებში... მაგის სახელი ხომ ყოველდღე იბეჭდება.

თანდათან მივხვდი ვინც იყო ახალმოსული და კიდევ მოვიწადინე ჩემი ნაცნობისათვის მეტქვა ეს, მაგრამ უხერხული მეჩვენა გიორგისადმი ყურადღების შესუსტება.

— ყოფილხართ ჩვენში? — ვკითხე საპასუხოდ.

— ოჩხამურში რომ პირველი ტრაქტორი მოვიდა, იმაზე ვმუშაობდი.

— ახლა სხვებსაც მიუბრუნდა და თითქოს დიდი სიამაყით გააგებინებოდა... ასე, თექვსმეტი წლისა ვიქნებოდი... ერთი დღე დამამახსოვრდა ძალიან. წინა ღამით ქალამანი შევიკერე. კარგი იყო...

ფიქრობთ, გულწრფელი არა ვარ ქალამანს რომ ვაქებ? დამიჯერეთ, დამიჯერეთ. მთელი ღამე შევალიე და დიდებულად შევკერე. ტრაქტორის საჭეს რომ მივუჯექი, ფეხებზე ვიყურებოდი და თავი მომწონდა. ჰო, დამიჯერეთ, ნუ გეცინებათ. მთელი დღე ვბუღნიდი ჭაობიან მინდორს. ჩვენი დღე საათობით კი არ იზომებოდა. მზე რომ ამოწვევრავდა, უკვე სამი კვლეო გატანილი იყო. მთელი დღე ვიმუშავე. ბინდისას გავჩერდი. ქალამანი გავიხადე, საჭეზე ჩამოვკიდე და საჯდომზე წამოვგორდი. უძალვე ჩამეძინა. როცა გამეღვიძა, კარგად ბნელოდა. ხელის ცეცებით ვეძებე ქალამნები, მაგრამ არსად იყო. მთელი ტრაქტორი გავჩხრიკე. ვერა და ვერ აღმოვაჩინე ჩემი ქალამნები. ავკვითინდი, ავფლიკვინდი. ამ დროს გზიდან ფეხის ხმა მომესმა.

— დაგეძინა, ჭოვ?! რა გქირს — შემომძახა სოფლისაყენ მიმავალმა შაქირ კვეიძემ.

— ქალამნები დავკარგე, შაქირ ძიავ, ქალამნები. სულ ახალი ქალამნები — შევჩვილე გულისტკივილით, — აგერ მქონდა დაკიდული და...

— ოო, მაგას ტურა მოგპარავდა, ჭოვ. აბა სხვა ვინ წაიღებდა. კარგად იყავი. ერთ თავრიელს მე გაჩუქებ ხვალ.

— რატომ წუხნდები, შაქირ ბიძავ. — ეუთხარი, მაგრამ გულში უსახლვროდ კმაყოფილი ვიყავი მისი მოულოდნელი შეპირებით...

სასახლის ვეება ჭაღები ოქროსფერ შუქს აფრქვევდა მაღალი ჭერიდან და კედლები ოქროსფრად ლაპლაპებდა. სიდიადის, სიმალისა და უსაზღვროების უცნაური გრძნობა გეუფლება აქ. ეს არ არის უბრალო რომანტიკა, ან ფანტაზიით გაღამაზებული სინამდვილე.

ვინც ამას აგებდა, ალბათ კარგად იცოდა, რისთვის აგებდა. დიდ ქვეყანას, დიდ სახელმწიფოს დიდი სასახლე ჭირდებოდა. დიდი ზარი, დიდი ქვემეხი... მეფეებმა იცოდნენ დიდი მიწის მფლობელნი იყვნენ და მოუწოდებდნენ ყველაფერი დიდი ჰქონოდათ.

ხომ იცით რა არის კაცის მადა. ბოლოს და ბოლოს იმოდენა ზარი ჩამოასხმევინეს, არა თუ საკიდარმა, თავად მიწამაც ვეღარ გაუძლო, ჩასკდა, ზარი გადაიხარა, გაიბზარა. ბევრი უდაგუნეს, მაგრამ ბლუ გამოდგა, ხმა ვერ ამოაღებინეს ზარს. ზარბაზანიც იმოდენა გამოდგა, ადგილიდან ძვრა ვერ უყვეს. მშიერ ვეშაპივით პირდაღებული შეჰყურებდა ქვეყნიერებას და ამაოდ ცდილობდა ერთი ფურთხით დედამიწა გადაეღებოდა.

ჩავუვლით დღეს ამ უქნარა დევებს, გაუმაძღრობის სიმბოლოებად რომ დამდგარან ახალი შუქით სავსე ძველ სასახლეებთან და ვუხმებით უველესი ლითონის ყბებში არეკლილ ჩვენი ნაბიჯების ექოს.

ხოლო კრემლის დიდი სასახლის დარბაზებში ფერადი ხიზმის მქონე მოქარგულ პარკეტებზე დავდივართ ქალამანაცვამი, დანაგალი ფეხებით.

მაგრამ ასეთი ფეხების დაბიჯება უფრო ურჩევნიათ ამაყ სასახლეებს. უფრო აიწიენ მხრებში, უფრო გაშალეს ხელები, უფრო მეტი ღიმილით გაინათეს სახე, როცა ჩვენი ფეხის შეხება იგრძნეს.

აი, აქ შეიძლებოდა დამთავრებულიყო ჩემი მოთხრობა, მაგრამ მორიგი სხდომა რომ დაიწყო, გიორგის მონაყოლი ეპიზოდი კვლავ განმეორდა ჩემს გონებაში, მოგონებათა ლაბირინთები ათასი მივიწყებულნი ამბებით შეიძრა და აირია.

შაქირ კვეიძე? მოიცათ, მოიცათ. ეს შაქირ კვეიძე მთლად უცნობი არ უნდა იყოს ჩემთვის. უპ, როგორ ამეკვიატა ეს სახელი და აღარ მცოდნება!

ვიფიქრე, ვიფიქრე, ვიგონე, ვიგონე და ბოლოს ცხადად გავიხსენე ყველაფერი. ისევ მომინდა გიორგის ნახვა. ვინატრე მასთან შეხვედრა ისევ. რა კარგი იქნება, ახლა მე თვითონ მოვუყვებოდე ყველაფერს იმ კაცზე.

მაგრამ გიორგი ვეღარ დავინახე ვერსად.

დამთავრდა დიდი კრება, დავიშალენით. მე ადრე გამოვედი, კიბეებზე მიმავალ ხალხში ვათვალიერე გიორგი, ეზოშიც ვეძებე, ვის არ ვკითხე, ვის არ ვთხოვე ესწავლებინათ ჩემთვის გიორგის მისამართი... თუმცა, ვიფიქრე, როგორ მოიცლიდა ამხელა კაცი ჩემთვის, სად გამონახავდა ამდენ დროს, რომ ჩემთვის მოესმინა. მინდოდა კი ძალიან, მომეტხრო მისთვის შაქირ კვეიძეზე, რაც მე ვიცოდი.

იმ გულზე ვიყავი, რომ მომენახა შევაჩერებდი, ვთხოვდი ყური ეგდო, მაშინ კი ასე ვეტყოდი: ბატონო გიორგი, შაქირ კვეიძემ მეორე დღეს ალბათ მართლაც მოგიტანათ საქალამნე ტყავი. თქვენ ალბათ კიდევ შეიკერეთ კარგი ქალამნები, მაგრამ შემდეგ, ბატონო გიორგი, როცა ოჩხამურიდან წამოდით, შემდეგ გინახავთ ან იცით რამე შაქირ კვეიძეზე?

ან თუ იცნობდით, საერთოდ, კარგად შაქირ კვეიძეს?

დარწმუნებული ვარ, გიორგი მეტყოდა: არა, არც შეხვედრივარ მერე შაქირ კვეიძეს და, მართალი გითხრა, არც კარგად ვიცნობდი იმ კაცს. ერთი კი მახსოვს, რომ შაქირი უცნაური გულლია, ალალი, ყოველი სიახლისათვის თავგადადებული და გულუხვი გლეხიკაცი იყო.

— არა, მარტო ეს არ კმარა, ამხანაგო გიორგი, — ვუპასუხებდი ალბათ მე და გავაგრძელებდი:

— ამხანაგო გიორგი, მაპატიეთ, ცოტა დროს თუ წაგართმევთ, მეგრამ რადგან ჩვენი, იმ დროს საცოდავი, ჩამორჩენილი აჭარის მიწაზე თქვენც გივლიათ ფეხშიშველას და ქალამნიანს, თქვენც გიტყუებთ ყუთიანი ყამირი, რადგან თქვენი გატანილი კვალიც დაჩენია მის წყნარებაზე, ლეზულ ფერდს და, რადგან იმ კვალში მრავალ დღეებანდეღ ნაყოფდახუნ-ღლულ ნარინჯსა და ჩაის გაუხარია, თქვენ, ბატონო გიორგი, ახლა ამოდენა სახელმწიფოს მართვის ერთერთ საქესთან მდგომს, მეგრამ, ზედმეტად არ მოგეჩვენებათ გაიგოთ იმ ძველი ნაცნობის, ოჩხამურელი შაქირ კვეიძის ამბავი.

— როგორ, შაქირ კვეიძე მაშინ თითქმის მოხუცი მახსოვს, დღესაც ცოცხალია თუ? — გაცოდებით ალბათ თქვენ.

— დიახ, ცოცხალია, ბატონო გიორგი! თუმცა სიცოცხლე მრავალნაირია... ეს ჩემზე უკეთ იცით, ბატონო გიორგი. ჰო, შაქირი ცოცხალია. არა, ის აღარ დადის ოჩხამურში ფეხით, ის არც თავის ახალ სახლში ბრუნდება საღამოობით. შვილები, შვილიშვილები დაიზარდნენ, თავთავისი გზები აირჩიეს ცხოვრებაში, თავთავის საქმეს მოკიდეს ხელი. წავიდნენ. ზოგნიც იქვე, ნაფუძარზე დასახლდნენ. ქალამნებს აღარ იკერავენ, მაგრამ კეთილსა და ბოროტს არჩევენ, უყვართ სხვისთვის ხელის გაწოდებაც.

— მაინც ვერ გავიგე, რისი მოყოლა გინდოდათ თქვენ. — ვგრძნობ ასე ერთგვარ უკმაყოფილებას განმიცხადებდით თქვენ.

— ერთი წუთით მომიტმინეთ, ბატონო გიორგი. მაშინდელი აჭარა რაც იყო, თქვენ მშვენივრად იცით. მივხვდი მე რატომ ამოიგვნეშეთ მაშინ, როცა იმკუთხელი მნახეთ აქ.

შაქირ კვეიძე პირველი იყო, ვინაც უარი თქვა მეჩეთში მისვლაზე და ლოცვაზე. მარხვა გატეხა და რამაზანში ზარმელს უზიდავდა ყანაში სამუშაოდ გასულ შვილსა და მეზობლებს. ცოდვა ჩემს კისერზე იყოსო, ეუბნებოდა. პირი გაიხსენით, წყურვილიც მოიკალით და შიმშილით თავს ნუ მოიკლავთო. ისეთი სულელი ღმერთი სად იქნება, კაცის შიმშილი ესიამოვნოსო. აჰა, ბუძიებო, ჩემი ხელით გამომცხვარი ნაცარკვერაი შეირგეთ, ალალ იყოსო.

ზოგმა გაბედა და დაუჯერა ჭაღარა კაცს.

ხურჩინი რომ გახსნეს, შიგ კვარის ნაფოტებიც აღმოაჩინეს.

— ეს რად გინდა, შაქირ ბიძავ, ამ შუადღეზე? — ჰკითხეს.

მჭირიაო, უბასუხა. არ ვიციო სად დამჭირდება ცეცხლის დანთება, ან რისი დაწვა დამჭირდებაო.

ხომ არ შეიშალა ეს კაციო, ფიქრობდნენ.

გადარეული არა ვარ, ნუ გეშინიათო, ამშვიდებდა შაქირი იმათ, ვინც

ყურადღებით უსმენდა, ხოლო ვინაც მართლა გადარეულს ხედავდა მასში, ბერიკაცი არც კი მოიხედავდა იმათკენ.

საღამოს, სოფლის შუაგულში, იქ, სადაც ჯამე იდგა, კვდებოდნენ გიზდა. ხანძრის შეეშინდათ და ყველანი იქით გაეშურნენ.

ცეცხლის აღზე წითლად განათებული შაქირი გრძელი ჭოკით ფუშავდა და შალა აფრიალებდა ნახევრად ჩამწვარ ქსოვილის შავ ნაკუწებს.

თქვენ მეტყვიით, ბატონო გიორგი, ასეთი ამბავი უფრო ადრე მოხდა, შიგ ბათუმში, ნურიის ტბასთან, საბჭოთა ხელისუფლების მოსვლის რამდენიმე წლის მერე. აჭარელ ქალთა ერთმა ჯგუფმა სახიდან ჩამოიგლიჯა და ცეცხლში გადაჰყარა ჩადრებიო. კი, ამხანაგო გიორგი, მაგრამ თქვენ თუ იცით, რომ შაქირმა თავისი დედის სულთანის, ცოლის აიშესი, დების ზეჟიესა და ნაიმეს ჩადრები ოდნავ უფრო ადრე, ესე იგი, პირველმა გაიტანა სოფელ კვახიეთის ჯამესთან და ცეცხლს მისცა.

კვახიეთი ორ-სამ ბორცვზეა გაშენებული. იქით, მინდორში მიედინება პატარა მდინარე ჩოლოქი, რომელიც დიდხანს ორად ჰყოფდა საქარისტიანო და სამუსლიმანო საქართველოს.

— რაღა საღამოს დაფერფლე ეგ ჩადრები და აყურებიან მთელ ხალხს. — უთხრეს შაქირს.

— ცეცხლის ძალა ყველამ უნდა იცოდეს, მისი სახე ყველამ უნდა ნახოს. მე მიყვარს ცეცხლი ღამით. ხომ იცით, ბუძიებო, მე ღამის მტერი ვარ, წყვდიაღის მტერი! — ხმამაღლა, რიხით გადასძახა მეზობლებს შაქირმა.

ენის შებრუნება ვერავინ გახედა. ამ დროს მოლა ღურსუნიც შემოსულიყო მეჩეთის ეზოში. იგი ენისბორძიკით ლულულულებდა წყევლას, თავმოკაუჭებულ ბზის ჯოხი წინ გაეშვირა და პირდაპირ შიგ ხალხში მიძვრებოდა. შეატყო მოლამ ვინც ჩაიდენდა ამ ცოდვას, ვინ დააბიჯებდა ფეხს ნამაზს.

შაქირი მშვიდად შეეგება ღურსუნ-ფეფენდის, მოწიწებით გადაადრო ხოჯას გადაპარსულ თავზე ჩალმა და ისიც ცეცხლის შუაგულში ჩარგო. მისუსტებულმა კოცონმა თითქოს თვალი მოიფშვნა, გამოიღვიძა, მკლავები ნდომით შემოხვია ფესკს და ცეცხლის წითელი ენები ხაშმიან ზეცაში შეასავსავა.

შაქირს ძალიან უხაროდა. ჩემს სიცოცხლეში ეს ერთადერთი მაღლის ცეცხლი დავანთეო, გაიძახოდა. მოლას ხელები შიშველ თავზე შემოეჭირა და გაუგებარი არაბული წყევლა-კრულვის ბუტბუტით თავდაღმა მირბოდა.

ცეცხლის ალი კი უფრო და უფრო მომძლავრდა. მისი წითელი, მოლივლივე და მოუსვენარი შუქი გრძლად გადაეწო ბორცვებს, გადასჭრა

ჩოლოქიც და იქით, გურულ ოდებამდე მიაღწია. შაქირს ეს უნებურად სწორედ. სწორედ მისი დანთებული ცეცხლი, რომელშიც ჩაქრებული და ჩაღმებული იწვოდა, შუბივით ჩაერჭო წყვდიადს მუცელში და ათწამსით ველის ნაპირი ერთი ცეცხლით გაათბო და შეაერთა.

— რაჟა პოეტივით ლაპარაკობთ. — მეტყოდით ალბათ თქვენ, ამხანაგო გიორგი.

— მერე, არა ვარ პოეტი თუ? — ვიწყენდი ალბათ ასეთ შენიშვნას.

და ალბათ სწორედ მაშინ გაგებდავდი გამომეთქვა საყვედური და გულსტიკივით ზოგიერთი ჩუმი, უგულო თავკაცისადმი, რომელსაც აზრის გამოთქმის საშუალებათა შორის პოეტური ენა ყველაზე სუსტად და ბუნდოვნად მიაჩნია.

ასეთი დაზრდილ-დამწიფებულ-დაძველებული გონებანი საკმაოდ დიდხანს და, თითქოს უწყინრადაც, ბეუტავენ, ჩემო გიორგი, ზოგთა და ზოგთა თავებში. (ხომ მაპატიებდით, „ჩემოთი“ რომ მოგმართავდი? ჯერ ერთი, ამას იმიტომ გაგიბედავდი, რომ გავიგე, ჩემსავით ქალამნით გირბენიან ჭაბუკობისას, მეორეც, ამდენ საუბარში ხომ უკვე საკმაოდ შეგეჩვეოდით).

ისე, ხანდახან კი უნდა მოინახულო კაცმა ის ალაგები, სადაც ბავშვობა გაგიტარებია, სადაც ტალახი ქალამნიანი ფეხით გიჭეჭყია, სადაც შეგიძენია ყადრი ცხოვრების, სადაც პირველად ჩაფიქრებისარ კაცობის არსს, ღირსებას, სიკეთეს, გიგრძენია სიყვარულიც. თორემ უმადლესი მდგომარეობა და, ნუ დავმაღავთ, ფუფუნებაც, რაგვარი შრომითაც არ უნდა იყოს მოხვეჭილი, კარგავს გამართლებას, როცა თავს მოანატრებ ადგილის დედას, როცა ვედარ მოიცლი საკუთარ ჭერქვეშ ერთი ღამის გასათევად, როცა გასხვისდები, გაუცხოვდები, გასხვაფერდები, დაშორავდები. ჭაბუკობის გაჭირვებათა გახსენება დაგჭირებია, რომ მშობელი კუთხის კაცთან ისაუბრო. უკეთესი კი იქნებოდა, დღევანდელი სიმწიფითა და სიბრძნით თვითონვე უახლოვდებოდე და უთანაბრდებოდე მას, მის მშრომელ კაცს.

რადგან ერთხელ უკვე შაქირმა წაუყიდა ცეცხლი წყვდიადს, იგი აღარ შეჩერებულა. მთელი სოფელი დაესია, არ შეიშალოო, მაგრამ ყურთან ყურშიც არ გაუშვია ზოგიერთი მეზობლის წამოძახილი.

შვილს ბერდია ერქვა. თვრამეტი წლისა იყო. ძალიან უყვარდა შაქირს შვილი. სხეებივით აკვანში არ დაუნიშნა ვაჟიშვილს ქალი. გაიზრდებოდა, თვითონ მონახოს, შეიყვაროს, დაინიშნოსო.

და იცით, რა მოხდა, ბატონო გიორგი? ბერდიას აუჩემებია, მაინცდამაინც მოლა დურსუნის გოგო მინდაო. შაქირის ჯინაზე თითქოს საგანგებოდ ყველაფერი უკუღმა დაეწყო.

მაგრამ შაქირი მაინც არ დაიბნა. ერთ საღამოს, როცა შვილთან გულ-
ყაირათიანი მუსაიფის შემდეგ საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ბერდიას
მობრუნება არჩეული გზიდან ისევე ძნელი იყო, როგორც ღარდაშენთან
ვლადმა გადაშვებული წყლისა, ბერიკაცი უცნაური თვინიერებით შეეცა-
ჯიუტ სინამდვილეს, ცაცხვის ქერქით შეკრა კვარის მაშხალა, გააჩალა,
ხელში დაიჭირა, სავალი გაინათა და ხოჯის სახლისაკენ მიმავალ გზას
გაუდგა. შორი-ახლოდან, ყოველი შემთხვევისათვის, შვილიც აედევნა
ჩუმად.

— რა უნდა მოხდეს? — ეკითხებოდა გულის ბაგი-ბუგით თავის-
თავს ბერდია. იგი სიბნელეში უკან მიყვებოდა მამას და გარკვევით ხე-
დავდა კვარით განათებულ წითელ ფონზე მამის გაშლილ თეთრ წვერს,
რომელსაც ხან ერთ მხარეზე გადმოაფენდა ქარი და ხან მეორეზე.

იცოდა შაქირმა, რაზეც მიდიოდა მოლა ღურსუნთან. ამიტომ გზადა-
გზა სათქმელს წაბლის კაკლებივით ერთ ძაფზე ასხამდა, ზომავდა, წონი-
და სიტყვას. ზოგიერთ სიტყვას კი ცომივით დიდხანს ზელავდა, რათა
ბოლოს აზრის კარგი კვერი გამოეცხო. იცოდა შაქირმა ვისთან მიდიოდა.
მაგრამ, ფიქრობდა შაქირი, მე უფრო მაგარი ზურგი მაქვს. მართალია,
ხელისუფლება არ მავალებს ვუთხრა სიმართლე და ამით ვებრძოლო
ხოჯას, მაგრამ დრო ჩემს მხარეზეა. მაგის სინსილა არ მინდოდა, მაგ-
რამ რა ვქნა, — ბაღანას მაინცდამაინც მაგ მუდრეგის პრატი შეყვარე-
ბია და ვერ აღუდგები წინ ჩემი ერთაის სიყვარულს. ისიც ვიცი, მოლა-
ღურსუნს როგორ ვეზიზღები, როგორ მწყევლის და გიაურს მეძახის. კაი,
ვიყო გიაური, მწყევლოს რამდენიც უნდა. თუ ღმერთი მართლა არის
სადმე, ჩემს კეთილს ხომ დაინახავს.

გამოჩნდა ხოჯას სახლი. ანთებული კვარი უფრო მაღლა ასწია შაქი-
რმა და წვერებზე ხელი ჩამოისვა.

— ბერდიაე, ჭოვ, მე ვიცი, შენ უკან მომყვები, გეშინია, ალბათ,
მამაჩემმა სიყვარული არ დამინგრიოსო. კაი, შვილო, გეყოფა. აქ გაჩერდი.
აქედან ხომ გეიგონებ, რასაც ვეტყვი. აქ დამიცადე შენ. მე მარტომ უნ-
და ველაპარაკო მოლას — არც მოუხედავს უკან მოხუცს, კვლავ გააგრძე-
ლა გზა და მალე ეზომიც შევიდა.

— ღურსუნ-ფეფენდი, გამომხედე! გიაური შაქირაი მოვსულვარ, პაწაი
საქმე მაქვს. გამომხედე!

აივანზე კრიალოსანით ხელში გამოჩნდა ღურსუნ-ფეფენდი. ტუჩებს
აცმატუნებდა, ეტყობოდა, ლოცვიდან ახლად ამდგარი იყო.

— რა ცოდვამ აგტეხა ამ შუალამეზე, შენ ბეინამაზო?! — შეუყეფა
შაქირს მოლამ.

— ცოდვამ არა, მაღლმა ამტეხა, ფეფენდი, მაღლმა. ჩამობრძანდი
ეზოში, ცოტა საჩუმათო სალაპარაკო მაქვს.

— რა გინდა, დამწვა უნდა?

— კი ხარ დასაწვაგი, მაგრამ რადგან ჩემს ბიჭს შენი გოგო უყვარს, მე შენ აღარ დაგწვავ, დურსუნ-ეფენდი.

— ალაჰ, მომავლორე ეს შავი ჭირი! უნამუსო გიაურებო, ^{გარყინებული} ~~მძალადიშვი~~ მაჯექით კისერზე ხომ! ნუ მიწამლავთ „სიყვარულით“ ჩემს გოგოს, თვარა ისეთ ბედვას ვიზამ, სულ ამოგუუყავს ღმერთი დედაბუდიანა. იცოდეთ ესა! — იმუქრებოდა მოლა და მძიმედ ეშვებოდა ხის ძველ, კრაჭუნა კიბეზე.

იქ კი, მაღლა, კარსუკან, შაქირმა დალანდა ქალი. ეს უთუოდ ზელიზე იქნებოდა. მოხუცს უნდოდა ქალიშვილს მოესმინა მათი საუბარი, ამიტომ ცდილობდა ხმამაღლა ელაპარაკა, თანაც ხოჯის წყევლა-კრულვით არ აღელვებულობდა.

— არა, დასაწვაგი კი ხარ, მოლა-დურსუნ, იმიტომ, რომ უკუნეთი ღამის და წყევლის მთესველი შენა ხარ. ნაკითხი კი ხარ, მაგრამ ამ სიტყვას შენ კარგად ვერ მიხვდები. არ გეგონოს მართლა შენ აღამებდე, მზე შენ ჩაგყავდეს. მაგრამ შენ შენი საქმით ჩვენს სულელებში მუდამ წყვდიად ღამეს თესავდი. ჰო, ჰო, აბნელებდი ჩვენს სულს, სახეს, თვალს. ახლა ეს კვარი მარტო გზის გასანათებლად კი არ ამინთია, დურსუნ-ეფენდი. იგი თვითონ ღამის დასაწევად ავაბრიალე. ჩემთვის თვით ღამეზე უფრო შავი შენა ხარ. მაგრამ, დურსუნ-ეფენდი, მაღლობა უთხარი ჩემს ბერდიას და დალოცე იგი, რომ გადაგარჩინა. დალოცე შენი გოგოც, რომ სიყვარულის კვარი აუგზიგზიზა ჩემს შვილს. ნუ იღმიჭები, დურსუნ-ეფენდი, სიყვარულის გაგონებაზე. ბაღნების სურვილს თუ ფებს დააბიჯებ, ღმერთი ერთის მაღლმა, მარტო ალაჰს ვერ მივანდობ შენს დასჯას. ამ საქმეს მაშინ თვითონ მოვუვლი, იმ წითელ ფესკივით დაგრუჯავ.

— წაეთრიე ჩენი ეზოდან, ბეინამაზო შაქირავ, თვარა ისე ამოგწყევლი... — ჩაუწყდა ხმა მოლას.

— ვკითხოთ გოგოს... ბიჭიც აგერ მახლავს, ვკითხოთ ორივეს. თუ შენი ზელიზე იტყვის, რომ არ უყვარს ჩემი ბერდია, უსიტყვოდ მივბრუნდები და გაგეცლები. დაგლოცავ კიდევ ჩემებურად.

ლეჩაქით პირახვეული გოგო შუა კიბეზე ჩამოვიდა და კედელს მიეყუდა. მოლამ ბრაზიანად შეუბღვირა.

— შეეთრიე შინ გომბიოვ! — შეუცეცხლა მოლამ ზელიხეს. გოგო კედლის კუთხეში მიწურულიყო და მთლიანად პირახვეული ლეჩაქში თვალის გამოსახედს იკეთებდა.

იგი თრთოდა შიშით, მაგრამ შაქირი ატყობდა, რომ მამის პირველ ბრძანებას გოგო არ დაემორჩილა, რაც კარგ ნიშნად ჩათვალა და იმედიც განუმტკიცდა.

— ბაღნეზს ერთმანეთი თუ უნდათ, ჩვენ არაფერს შეგვეკითხოვთ.

— რაფერ! — იჭექა ღურსუნ-მოლამ.

— რაფერ და კარგად! — უთხრა შაქირმა. — ძალიან კარგად ჩვენთვისაა შენს აჯალსაც ვიყრი, რას იზამ აბა! მთავრობაც, კანონიც, დროც ამათ მხარეზე იჭნება. ჰოდა, ვიყრი შენს აჯალს. შენი წყევლა და ბედვა, მოლა-ღურსუნ, ვირს ამოსდე კულქვეშ.

— შეეთრიე შინ-მეთქი! — მკვახედ განუმეორა ქალიშვილს ღურსუნმა. — შენი გათხოვება შაქირის საქმე არაა, არც მისი ხრენგი ბლუშტის საქმეა შენი გათხოვება. მე კაცს უნდა მიგცე, ეს გიაურები რად გინდა. ამათ ფეხის დანაბიჯებზე ნავთს დავასხამ, კაცს მიგცემ აღდით, ნამუსით, შარიათით.

— არ მინდა, — აღმოხდა ზელიხეს, რომელსაც ორივე ხელი გაეშალა და კედელს მიმსობოდა.

ვერავენ გაიგო, რა არ უნდოდა ქალიშვილს. მოლამ კმაყოფილად ჩამოივარცხნა თითები თვერები, შაქირი ოდნავ შეიშმუშნა, ნამწვავი კვარის ნაპობი მეორეს მიუფერა, უკეთესი ალი ანთო, უკან მიიხედა და ბნელ სივრცეში ვილაცას ხელით ანიშნა, აქეთ გამოდიო.

ბერდია მორცხვად შემოვიდა ეზოში და თავჩალუნული მამის გვერდით გაჩერდა. იგი მამაზე მაღალი იყო. ახალი ღინღლი ბალანი პირზე ჯერ არც ეტყობოდა.

— მარტო შენი სიყვარული საქმეს არ შევლის, შვილო. იმასაც უნდა უნდოდე. თუ ეს გოგომ არ თქვა, მაშინ ღურსუნ-ეფენდი ზელიხეს სხვას მიათხოვებს.

მოლა მობრუნდა, ხელი წამოავლო ქალიშვილს და შინისაკენ წაიყვანა. გოგო ერთხანს გაუძალიანდა, ფეხს ითრევდა. მაგრამ მამა ჯიუტად მიათრევდა, თან ბუტბუტებდა:

— მე ვიცი შენი წამალი. ხვალვე გაგაფაქებ. იმფერ კაცს მიგცემ რომ...

ავიანზე რომ ავიდნენ, ზელიხემ მამის კლანჭებიდან თავი დაიძვრინა, ისევ ჩამოვიდა შუა კიბეზე, შემოიძრო ლეჩაქი, დაახვია და ძირს ისროლა. ლეჩაქი ბერდიას ფეხებთან დავარდა. ბიჭმა უნებურად აიღო და მაღულად ლოყაზე მიიღო ზელიხეს ლეჩაქი, რომელსაც ქალწულის თმების თავბრუდამხვევი სურნელი ახლდა.

შავი თმები ჩანჩქერივით ჩამოეშალა მხრებზე გოგოს. გაგიჟებული მოლა კინალამ გადმოვარდა კიბიდან, ისე სწრაფად დაეშვა. მაგრამ ზელიხემ სირბილით ჩამოირბინა საფეხურები და კვარით განათებულ ეზოში გაჩერდა.

— მე ბერდია მიყვარს. არ მინდა შენი აღდი, ბაბავ... — მერე რა... —
რდიას ლეჩაქი გამოართვა და შაქირს მიაჩეჩა. — აჰა, ესეც უნდა მოგეჩვენო.
ველარ დავიბურავ თავზე წყვდიადს. ესეც დასწვით, მომამოვრეთ, დამანა-
ხეთ ქვეყანა.

შაქირმა ლეჩაქი, რომელიც ჩადრის მაგიერი იყო, ანთებულ კვარს
დაადო და ცეცხლი აბირბილდა, მთელი ეზო წითლად გადანათდა.

— მოკიდე ხელი, შვილო! — უბრძანა მამამ ბერდიას. გაშმაგებული
მოლა მათეკნ მოიწვინდა, დასაგლეჯად უახლოვდებოდა ქალიშვილს, მაგ-
რამ ბერდიამ იქვე მოხვია ხელი გოგოს და მამის განათებული გზით
უკან, შინისკენ გაემართა.

ახლა უნდა ნახოთ, ამხანაგო გიორგი, როგორ ცხოვრობს ბერდია.
როგორი ქალია ზელიხე, რა სახლი უდგათ, რა ეზო აქვთ, რა მასპინძლო-
ბა იციან, როგორი შვილები ჰყავთ.

სოფელში რომ პირველი ელნათურა აინთო, შაქირმა ხურჩინიდან
მაშინ ამოიღო კვარის ნაფოტები და კარაპანში საჩეხთან დაყარა. ბერიკა-
ცი ლიკსკოლაში ჩაეწერა და მალე წერა-კითხვაც ისწავლა.

ეს წერა-კითხვაც ანთებული კვარიო, იძახდა ბერიკაცი. იგი ჩე-
მი გონების წყვდიადს წავუკიდევ.

მართლაც სიტყვის დიდებული უსტა იყო შაქირი. არ დაიღალა, არ
დაცხრა, არ მოისვენა.

ყველამ თუ არ ვეცადეთ, ყველამ თუ არ ვიღონეთ, ისე აჭარას ვერ
წავწევთ წინ. იქნებ სხვას შეუძლია ხანდახან მხართეძოზე წამოწოლა,
ტყუილად სეირობა, ჩვენ, აქაურებს არ შეგვიძლია ასე მოვიქცეთო, —
ღალადებდა მოხუცი სულ.

არც ერთ გაზეთს არ დაუხატია მისი სურათი, არც არაფერი დაუწე-
რიათ მასზე.

ისე, კი, ჩემო გიორგი, ვფიქრობ შაქირიც თავისებურად რევოლუ-
ციონერია, ყოელივე ძველის მტერი, წყვდიადის მტერი, ახლის მთესველი,
დამცველი.

არ ვიცი, ბატონო გიორგი, თქვენ იქნებით თუ არა ახალი აჭარის
დაბადების დღის ზეიმზე, მაგრამ სადმე რომ შეგვხდებოდე, ერთ რამეს
კიდევ გეტყობი: დავწერე თუ არა ეს ამბავი, იგი მოვუყევი ერთ ამხა-
ნავს, რომელმაც მირჩია მომავალ ზეიმზე შაქირ კვეიძეც მოგვეწვია.
კიდევ გავუგზავნეთ მოსაწვევი, მაგრამ შვილმა, ბერდიამ შემოგვითვალა,
'მამაჩემი რა ხანია აღარააო, თან ითხოვა, რადგან გინდათ ახლა მაინც
ახსენოთ შაქირი და პატივი სცეთ, ერთ მის დაწერილ სიტყვა-ანდერძს
გამოვატან ჩემს შვილს და იმ საღამოზე წააკითხეთო.

ისეთი არაფერი იყო. ერთ ფურცელზე ხოშორი შავი ფანქრით რამ-
დენიმე სტრიქონი გამოეყვანა მოხუცს. ბევრი ეჩეხა, ეწვალა, ^{ეჩეხა, ეწვალა}
ბოლოს იმ სიტყვათა და ასოთა ნაფოტებში კვარივით ანთებულიყო შა-
ქირის ტკივილითა და სიხარულით გამოზრდილი ფიქრი, აზრი, სიტყვა:

„შვილებო, მომავლის დღეები უკვე ჩვენთვისაც თენდება... ნაფუ-
ძარში, იფნის ხესთან გათხარეთ, იქ ხუთასი წლის ჭურია. მაპატიეთ, —
შიგ განძი ვერ დაგიტოვეთ. ამოიღეთ, სახლთან ჩაფალით და შიგ თქვენი
დაწურული ღვინო ჩაასხით... თქვენზე მართალი და გულადი ქართველი
ვინ იქნება, შვილებო. ვინც ამას არ დაიჯერებს, ჩემი კვარის ცეცხლი წაე-
კიდოს. და კიდევ გიბარებთ, — სიყვარული იცოდეთ! სიყვარული მთავა-
რია!

მე ვამბობ ამას, კვეიძე შაქირი“.

როგორც ყვარო უმღვრეველი

მოხველ, როგორც დილა მოდის
და შავი ზღვის მქლავრი ტალღა.
ამ ოცნებას გულში ქსოვდი,
რომ გემღერა მერე ლაღად.

მოხველ, როგორც რუსთაველი
ტკბილქართული ლექსით მოდის.
შენც გეხილა გსურდა რთველი—
დაყურსული ხილით ტოტი.

მოხველ, როგორც ტბელის
სიტყვა,
დაწერილი რუდუნებით,
რომ გადარჩა ათას გრიგალს
და იკრავდნენ გულში მთები.

მოხველ, როგორც ხიხანელი
ნაბრძოლი და ნაჯაფარი.
გული მოგყვა წმინდა, წრფელი,
როგორც დედის თავსაფარი.

მოხველ, როგორც გაზაფხულზე
ლურჯი ვაზის ყვავილობა.
დიდ ცხოვრებას თვალში უმზერ
გმირის ხმა და ძარღვი მოგაქვს.

მოხველ, როგორც მოდის წყარო,
ანკარა და უმღვრეველი,
დგახარ, როგორც მტკიცე რვალი,
როგორც ციხე უნგრეველი.

შენს მიწაზე სისხლი წვიმდა,
თავზე შავი ღამე გადგა.
გესეოდნენ ყოველ მხრიდან.
ვერ მოგწყვიტეს დედის კალთას.

და გელირსა ფრთების გაშლა,
ყველა წყლულის გამრთელება.
გამარჯვების ჭეჭე ვაშა,
ბანი მოგცეს მაღლით მთებმა.

ყველა ნერგი გაახარე,
აყვავილე ვაზი ლურჯი,
ოქრო — ბაღში, შინ და გარეთ,
და ბაჯალლო ოქრო გულში.

რა ბარაქა და რა ხეავი!
რა იმედი დიდი ხვალის...
შენი გემი, შენი ნავი,
შენი მწიფე ფორთოხალი.

წუთიც კი არ გაგცდენია,
არ დაგღლია გამრჯე მკლავი.
მთელ ქვეყანას გასწვდენია
შენეული ნახელავი.

მიტომ უვლი ასე ბაღებს,
გულიც ასე მიტომ გერჩის —

შენი შრომის წვლილიც გაჰყავს
კაცს, გაფრენილს ვარსკვლავს
გულში მისი

ვიცი შენი მომავალი
უჩრდილო და უმდგრეველი,
დგახარ, როგორც მტკიცე რვალი,
როგორც ციხე უნგრეველი

დავით ნახუაჩაძე

ტ უ რ ი ს ტ მ ბ ი

კოლმეურნეობის თავმჯდომარის კაბინეტში ტელეფონის ზარი აწკრიალდა. გვერდითი ოთახიდან მდივანი ცილა მორჩილად გამოვიდა, დაიხარა და ყურმილს დასწვდა.

— გისმენთ, ბატონო!

— რომელი ხართ? — გარკვევით ისმოდა ყურმილში. ქალიშვილისათვის ნაცნობი იყო ეს ხმა, რაიკომის პირველი მდივანი ვახტანგ გოგელია ლაპარაკობდა, იგი კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს დიმიტრი დიდიძეს კითხულობდა.

— მდივანი ვარ, ბატონო ვახტანგ, დიმიტრი ფართობშია, ბაისურაში. ვახტანგმა აგრონომი იკითხა.

— აგრონომიც არ არის ადგილზე, ფაფასკურას ფართობშია.

— პარტიუროს მდივანიც არ არის?

— ახლავე, ბატონო, ეზოში ჩავიღებ და დავუძახებ.

— აბა, ჩქარა, სასწრაფო საქმეა.

ორიოდე წუთში შალვა ბელეშაძემ განიერი კიბე აირბინა, თავმჯდომარის ოთახში შევარდა და ყურმილს დასწვდა.

— ბელეშაძე გისმენთ, ამხანაგო ვახტანგ!

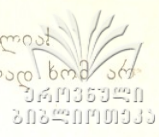
— შალვა, დიმიტრი სად არის?

— ჩაის ფოთოლი მოგვეძალა... ფართობშია, შერვე ბრიგადის წევრები წაიყვანა.

— შალვა, ყური მიგდე.

— გისმენთ, ბატონო!

— ბათუმიდან გვაცნობეს, ფიჩხისჯვარის კოლმეურნეობის დასათვალიერებლად თურქი ტურისტები მოდიანო.

— რას ამბობთ, ამ გაწამაწიაში ტურისტებისათვის გვცალია!

— მერე ტურისტებმა შენი გაწამაწია იციან თუ, პირველად რომ არ ხედებით უცხოელებს!

— არა, ბატონო, მარა...

— შალვა, მარა და მაცა ახლა არ გამოგვადგება, ორ საათში ტურისტებს ბახვისწყალთან შეხვდით, სირცხვილი არ ჭამოთ!

— სირცხვილი როდის გვიჭამია, ამხანაგო ვახტანგ... რამდენი კაცია?

— ოთხი. მათ ახლავთ ჩვენი საელჩოს თანაშემრომელი და თარჯიმანი

— დიპლომატიური სააგენტოს მუშაკი. აქედან რაიადმასკომის თავმჯდომარე და ინსპექტორი გამოყვებიან.

— თქვენ არ მობრძანდებით?

— მე ვერ წამოვალ, ცეკადან ამხანაგებია ჩამოსული და თათბირი გვაქვს.

— კეთილი, ყველაფერი რიგზე იქნება.

— აბა, თქვენ იცით!

— ავია საქმე?

— რა გითხრათ, შალვა ბიძია?

— სტუმრებია, მერე როგორ დროს, თავის მოსაფხანად რომ არ გვცალია. ორ დღეში ჩაის ფოთოლი გადაუხეშდება და გათავდა ჩვენი გეგმა!

— ოჯახაშენებულები ერთი კვირით ადრე მობრძანებულიყვნენ! — დანანებით თქვა ციალამ და მუხლებს ზევით ზომაზე მეტად აზიდული ვიწრო კაბა ხელით დაქაჩა.

— ცილა, ჩაირბინე გასტრონომში, ბიჭები ფეხბურთს უყურებენ, თამაზის დაუძახე!

— ახლავე, შალვა ბიძია! — მიუგო ციალამ. ქალიშვილს სახეზე სასიამოვნო ღიმილი დასთამაშებდა, მის არსებაში გაუხარჯავი ყმაწვილქალობა ზეიმობდა.

მაღალი, ტანწერწეტა, ქერათმიანი ქალიშვილის მხიარული თვალები და ლამაზი სახის ნაკეთები ბევრ ფიჩხისჯვარელ ახალგაზრდას უძგერებდა გულს, მაგრამ იგი ჯერ ამაზე არ ფიქრობდა. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ კალმეურნეობაში დაიწყო მუშაობა და ბიოლოგიური განხრით აპირებდა სწავლის გაგრძელებას.

გასტრონომში ციალას ფეხის შედგმა და ახალგაზრდების მოწყვეტილი ტაში ერთი იყო. ღრიანცელი, სტვენა და შეძახილები დიდხანს ისმოდა ტელევიზორში.

— ყურადღება, ყურადღება, ტორპედოელთა კარში ბურთი გაიტანა თბილისის დინამოს ნახევარმცველმა კახი კახიანმა!

ოთხი კაცის ტაში კვლავ გავარდა. ცილა კი დგას, მისი მისვლა არა-

ვის შეუმჩნევია. ციმციმებს ცისფერი ეკრანი, დაფრინავს თეთრი მურთი და გარბიან ფეხბურთელები.

— თამაზ, თამაზ! — ეძახის ციალა მძლოლს, მაგრამ დაბნელებულ ბიჭს, რომელსაც გული გაუღელდა, თვალები უცნაურად მოუჭუტავს და ტელევიზორს მისჩერებია, არაფერი არ ესმის.

კვლავ ახრიალდა ტელევიზორი. მაყურებელი ღელავს, თბილისელე-ბის კართან სახიფათო მომენტი იქმნება, მაგრამ არა... გადარჩა, დამცვე-ლებმა ბურთის კუთხურზე გაგზავნა მოახერხეს და ყველამ შევებით ამოი-სუნთქა.

— თამაზ, მეტს არ გეტყვი იცოდე, ბავშვი ხომ არ ხარ ამ ხნის კაცი!
— გაბრაზდა ციალა, წარბები შეყარა და უკან გაბრუნდა.

— ბიჭებო, როგორაა საქმე?

— სამით ერთი, შალვა ბიძია!

— მეორე ტაიმიდან რამდენი დარჩა?

— ათი წუთი.

— ათი წუთი ცოტა დრო როდია, ბურთი მრგვალია და ეშმაკი. თა-მაზ, ბიჭო, ჩემს სიტყვას შენთვის ფასი აღარ აქვს!

— როგორ გეკადრება, შალვა ბიძია, მაგრამ ამას ახლა კაცი დატო-ვებს!

— დატოვო უნდა, დრო არ გვაქვს, ერთ საათში უცხოელები მოგვა-დგებიან კარზე.

— რას ამბობ, შალვა ბიძია, ამ თაკარა სიცხეში!

— ჩქარა მანქანა გამოიყვანე და დიმიტრისთან გასწი, ბაისურას ფა-რთობშია. გოგიავე, შენც ჩაუჯექი მანქანაში, ჩემსას გაიარეთ, სასიმილდეს ქვეშ ბაღვა გაკიდული, წაიყვანეთ დათუნიაც და ნაჯიხურალთან დაარტ-ყით სამ-ოთხჯერ. უცხოელები არიან, სუფსის თევზი თუ არ იქნება, ისე სუფრას შნო არ აქვს.

თბილისელები იწყებენ ახალ შეტევას... გასტრონომში კიდევ გა-ვარდა ტაში და ტელევიზორის ხრიალსა და ვაშას ძახილს შეუერთდა.

— მოგება განაღდებული გვაქვს, მივრბივარ, შალვა ბიძია, გოგიავე, წამოდი ჩქარა! — იძახის თამაზი და თავგამოდებით გარბის გარაჟისაკენ.

— ციალა, ციალა, სად დამეკარგე! — კვლავ გასძახა ბელეშაძემ და კოლმეჟურნეობის კანტორისაკენ გაემართა.

— აქა ვარ, შალვა ბიძია, ფეხსაცმელებს ვიცვლი, ამ წუთში ჩამო-ვირბენ!

— ჰო, ციალა, მოდი, სანამ დიმიტრი ამოვიდოდეს, ანეტა გვიბირი-ძისას გაიქეცი. ეზოში შევხედე ამ დილას, ჩაის ფოთოლს კრეფდა. უთხა-რი დაეთხოვოს ყველაფერს და მისებურად ოცამდე კაცისათვის სუფრა მოამზადოს. სულგუნსა და გოჭებს ფერმიდან ამოუტანენ. ნოქართან გაია-

რე და პურის ფქვილი წაიღე. სახლში შეირბინე ჩემთან და ქაღალდის უბრალო ანეტას მიეხმაროს. დედაშენსაც სთხოვე ჩემს მაგივრად, აბა შენთვისაა ჩქარა მიხვალ. ჰო, კინალამ დამავიწყდა, შალვასთან შეიარე, მზის სხივში წავიდეს, კიტრები, პამიდორი და საზამთრო ამოიტანოს, საზამთრო და ბოსტნეული მაცივარში შეაწყოს, ხალიც არ დაგავიწყდეს, თქვენი ეზოს ატამი, გესმის, ცილა!

— კი, მესმის, შალვა ბიძია, ნუ გეშინია, ყველაფერს მოვასწრებთ! — იდახის ქალიშვილი და მარდად მიიარხევს ვიწრო წელსა და ზომიერად გამოკვეთილ თეძოებს.

მზე კი აცხუნებს. მოედანზე ტოტებგაბარდნილი, აყვავებული ცაცხვის ყვავილის სუნი იკმევა. დაფრინავენ ფუტკრები ყვავილიდან ყვავილზე, წვეტიანი ხორთუმით წუწწნიან ნექტარს, გამუდმებით ბზუიან, ფეხებზე წებოვან ფიფქს იკრავენ და თავიანთი ნაგებობის მასალას აგროვებენ. მოედნის ბოლოს ჩაის ფაბრიკის მანქანები გუგუნებენ. მისაღებთან, საბარგო ავტომობილების ძარებიდან ჩაის ფოთლით სავსე ყუთები გადმოაქვთ. ეზოში ლურჯხალათიანი მუშები გარბიან. საავადმყოფოს კიბის საფეხურებზე ექთანები და სანიტრები გადმომდგარან. ავტობუსების გაჩერებასთან მგზავრები შეგროვილან. კიბარისებით დაჩრდილულ საბავშვო ბაღის ეზოდან ბავშვების ჟრიაბული ისმის. შინმოუსვლელთა სურათების ფარს ზემოდან ნაღვლიანად დასცქერის მგლოვიარე დედის ქანდაკება. ხშირკოლონადებიან კულტურის სახლის შესასვლელთან წითელ ატლასზე დიდი ასოებით აწერია: „გაუმარჯოს მშვიდობას მთელს მსოფლიოში!“.

შალვამ, რომელსაც მელოტ თავზე ირიბად გადავარცხნილი თმის ღეროები ჩამოშლოდა, მანქანის გუგუნე გაიგონა და გზას გახედა. „ვილისიდან“ კოლმეურნეობის თავმჯდომარე დიმიტრი დიდიძე და აგრონომი კლიმენტი სალუქვაძე გადმოვიდნენ.

— აგაშენათ ღმერთმა, — შვებით ამოისუნთქა ბელეშაძემ და მოსულებისაყენ მობრუნდა.

— სტუმრებს ველოდებით ხომ, შალვა.

— დიახ, დიმიტრი, უცხოელებია.

— ბულგარელები იქნებიან.

— არა, თურქეთიდან არიან.

— დროს გვართმევს თუ არა, სტუმრობას რამე ჯობია!

— მეც მაგას არ ვამბობ, მაგრამ დღე დიდია, ყველაფერს მოვასწრებთ!

სამუშაო ოთახში ავიდნენ. თავმჯდომარემ ტელეფონის აპარატზე მო-
ზიდა და ნომერი აკრიფა.

— ვის ურეკავ, დიმიტრი, ვახტანგი არ იქნება, რაილმას კავშირში
კავშირდი.

დიმიტრიმ კვლავ აკრიფა ნომერი.

— დავითი ბრძანდებით? დიმიტრი ვარ დიდიძე.

— ჰო, დიმიტრი გაშარჯობა, კარგი ქენი რომ დამირეკე. — მკაფიოდ
ისმოდა რაილმასკომის თავმჯდომარის დავით გოგოლაძის ხმა.

— რას ამბობთ, უკვე თქვენთან არიან? რამდენისო? არ გაშავივით.
რამდენი კაცია? ბახვისწყლის ხიდთან... კი ბატონო. რა ბრძანეთ, ვინ?
ვის გაახსენდა ის ცნობებული? ათი წელი იქნება რაც მოკვდა... 'შვილი-
შვილი ჰყავს, ტრაქტორისტად მუშაობს. კი დავით, კარგად ბრძანდებო-
დეთ!

დიმიტრიმ ყურმილი დადო და ჭალარაშერეულ ულვაშებში ჩაიღიმა.

— რა გითხრა თავმჯდომარემ?

— სტუმრები ახლა მასთან სხედან კაბინეტში, ოთხი სული ყოფი-
ლა, მეგონა ოცდაათამდე კაცი იქნებოდა. მერე, ვინ არიან, არ მკითხავ?
— ორი მამაკაცი და ორი ქალი. მათ შორის ერთი ოთხმოცდათექვსმეტი
წლის დედაბერია. მაინც რამ წამოიყვანა ასე შორ გზაზე ასეთი ღრმა მო-
ხუცი! ჰო, ეს არაფერი, იცი ვინ უკითხავს იმ მოხუც თურქ ქალს? —
პეტრე მამასახლისი!

— რას ამბობ, დიმიტრი, ვის გაახსენდა საწყალი პეტრიე!

— მეც ეს გამიკვირდა, ხომ გახსოვს ბონძღვერა პეტრიე, მის სიკე-
დილს რომ არ დაადგა საშველი!

— როგორ არ მახსოვს, კაცო, მაგრამ სად პეტრიე მამასახლისი და
სად ვიდაც თურქი ქალი. მაგრამ რა იქნება იცი? პეტრიე ქალების მუსუ-
სი ყოფილა ახალგაზრდობაში, თურქეთშიაც იქნებოდა ნამყოფი რუსეთ-
თურქეთის ომის დროს და იქიდან იცნობდნენ, ალბათ, ერთმანეთს. — და-
ასკვნა აგრონომმა თავისებურად.

— ვინ იცის, შეიძლება. ბავშვებიც შეკრიბეთო, — თქვა დავითმა, —
სტუმრებმა ბავშვებიც იკითხესო.

— რომელიმე მასწავლებელიც იქნება. — დაუშატა ბელეშაძემ.

— ბავშვები სოფელში ცოტანი არიან დარჩენილი, ბევრი ბახმარო-
ზეა, ზოგი — ბაკურიანში.

— არა უშავს, რამდენიც არიან, შევეკრიბოთ. — მშვილად თქვა დი-
მიტრიმ, სკამიდან წამოდგა, განიერ შუბლზე ჩამოშლილი ჭალარა თმა
შეისწორა, ასანთს გაჰკრა და პაპიროსს მოუკიდა. მხნე და უტეხი სულის
პატრონი ჩანდა დიმიტრი, მშვიდი და ჰკუიანი გამომეტყველება ჰქონდა,
დინჯი და დაშაჯერებული ლაპარაკი იცოდა, ფიჩხისკვარეულებში სიყვა-
რულითა და პატივისცემით სარგებლობდა.

კოლმეურნეობის თავკაცები ბახვისწყლის ხიდთან ელოდებოდნენ ტურისტებს. მწვანით მოსილ ცხავათის გორაზე ამყად იდგა ნაძვრები ჩაფლული, ლურჯად შეღებილი შენობა. თავგამეტებით ეჩაჩებოდნენ მდინარის ტალღები ცემენტის კედელს. განიერ ასფალტზე შემოსულობა მიმოქროდნენ მანქანები. ჩრდილოეთით მოჩანდნენ ჩაის ხავერდით დაფარული გორაკები. სიმიანდის ყანებს ორად ჰყოფდა ვერცხლის ქამარით მოკიაფე სუფსა.

ნასაკირალის დაღმართზე სამი „ვოლგა“ დაეშვა და ხიდთან შედგა.

— მობრძანდნენ კიდეც! — თქვა დიმიტრიმ და აგრონომთან ერთად სტუმრებს მიეგება.

რაიადქსაკომის თავმჯდომარემ და დიპლომატიური სააგენტოს თარჯიმანმა ვლადიმერ სოლოვიოვმა ტურისტებს კოლმეურნეობის თავმჯდომარე დიმიტრი დიდიძე და აგრონომი კლიმენტი სალუქვაძე წარუდგინეს.

ქალბატონი სადეთ ჯავიდაზი, ქალბატონი ნიგარი ჯავიდაზი, ბატონი შევქეთ ჯავიდაზი, თურქეთის საელჩოს თანამშრომელი ბატონი ევთერ ჯუნოილი მასპინძლებს გაეცნენ. სოლოვიოვი რუსულად თარგმნიდა. მასპინძლები რუსულ ენას კარგად ფლობდნენ, თარჯიმანს მოვალეობა უმსუბუქდებოდა.

— ქალბატონი სადეთი ღრმა მოხუცია, მგზავრობამ ზედმეტად მოქანცა, გვთხოვა, ნელი სვლით ვატაროთ მანქანები: — ამბობს თარჯიმანი.

— სტუპარი ღვთისაა, ყველა მის ნება-სურვილს ემორჩილება: — მიუგო თავმჯდომარემ.

ოთხი მსუბუქი მანქანა ნელა მისრიალებს განიერ გზაზე. ორივე მხარეს ბიბინებენ სიმიანდის ყანები. ლამპიონებით დამშვენებულ ხიდზე მანქანები შედგნენ.

— ქალბატონ სადეთს აინტერესებს მდინარის სახელწოდება. — ამბობს თარჯიმანი.

— სუფსა, ამხანაგო ვლადიმერ, — პასუხობს დავით გოგოლაძე.

მანქანის კარები იღება, ბატონი შევქეთ ჯავიდაზი ჩამოდის და მოხუც ქალს ეხმარება. დიდიძემ დაასწრო და სადეთს ხელი შეაგება.

საშუალოზე მაღალი, ოდნავ ბეჭებში მოხრილი, თმათეთრი ქალი, რომელსაც შავი, ძვირფასი კაბა ეცვა, მანქანიდან ფრთხილად გადმოვიდა. ოდნავ კეხიანი ცხვირი, სახის სწორი ნაკვეთი, მაგრამ მთლად დაღარული, დანაოჭებული, მეტყველებდნენ იმას, რომ სადეთი ახალგაზრდობაში ლამაზი და ეშხიანი უნდა ყოფილიყო. ეხლა კი არავის შეეძლო ეთქვა, თუ როგორი მოშვილდული წარბები და წამწამები ხატავდნენ მის ღრმა ფოსოში ჩაცვენილ თვალებს. ქალბატონი სადეთი ნელი, მოკლე ნაბიჯით მიაღდა განიერი ხიდის ჯებირს და მდინარის ღინებას ჩააცქერდა.

— სუფსა, სუფსა! — ორჯერ გაიმეორა მდინარის სახელი, ცოტა ხანს ჩააშტერდა წყალს და ისევ მანქანაში ჩაჯდა.

ფერდობს, რომელსაც ქამარივით შემორტყმოდა ასფალტი. ნელა მიყვებოდნენ მანქანები. გზას ორივე მხარეს გასდევდა ხშირი დასახლება. განიერი, მაღალი, ცისფრად შედებული ოდები, სახურავზე აზიდულნი მწვანე ლევიზორის ანძები, ერთმანეთს ჩახვეული მსხლები, ვაშლები, ალუბლები, თხილი, ქლიავი, მაღალ ტალავერს მოდებული, მძიმე მტევნებით დახუნძლული ვაზი თვალს სჭრიდა მნახველებს.

— რა მესმოდა და რას ვხედავ, შოდი და დაუჯერე ჩვენს ვაზებებს! — ჩაულაპარაკა შევქმეთ ჯავიდაზმა საელჩოს თანამშრომელს თარჯიმანის გასაგონად.

— მართლაც შეძლებულად ცხოვრობს ხალხი! — აღტაცება ვერ და-
მალა ნიგარიშ.

ფერდობს ჩაის ფოთლის მკრეფავი კოლმეურნე ქალები შესეოდნენ. კონინდარში ჩაფლულ ეზოში ბიჭუნები ბურთაობდნენ. მოხუცი ქალი პამაკს არწევდა და შვილიშვილს აძინებდა. ტურისტებს კი სახეზე კმაყოფილების ღიმილი დასათამაშებდა.

გზა თანდათან ზევით უხვევს. მანქანები მაღლა მიიწევენ. აღმართზე მოტორებმა თუხთუხს უმატეს, მალე ვიწრო ყელი გადასერეს და თვალწინ აიზიდა მაღალი შენობებით შემოჯარული ფიჩხისჯვრის სასოფლო მოედანი. შუის სხივებზე კიაფობენ ჩაის ფაბრიკის მაღალი კედლები, ცაში აზიდული მიწები, კულტურისა და კოლმეურნეთა სახლები.

გზის ნაპირას ჩამწყვდევებულიყვნენ კოლმეურნეები, ფაბრიკის მუშა-
მოსამსახურენი, წითელი ყელსახვევებით დამშვენებული მოსწავლეები. მოედნის შესასვლელს ამშვენებდა წარწერა: „ჩვენი სალამი თურქ მშრო-
მელებს!“

თარჯიმანი თარგმნის წარწერის შინაარსს. ტურისტები კმაყოფილებით იღიმებიან. მანქანები ცაცხვის ძირში ჩერდებიან. მრგვალ, საჯდომებით შემორკალულ მარმარილოს მაგიდას ძვირფასი საფარი ამკობს. მაგიდაზე ხილით სავსე ვაზები, ტკბილსასმელი წყლები და შამპანურები დგას. კოლმეურნეობის თავმჯდომარე სტუმრებს სოფლის მოწინავე ადამიანებს აცნობს. ვლადიმერ სოლოვიოვი ცდილობს არაფერი გამოჩინოს. თარჯიმანმა ჩინებულად იცის თანამედროვე თურქული ენა.

— ამხანაგო ვლადიმერ, გთხოვთ ჰკითხოთ სტუმრებს, პირველად რომელი ობიექტის დათვალიერებას მოისურვებენ, — ეუბნება დავით გოგოლაძე თარჯიმანს და ცნობისმოყვარეობით მიჩერებია ცისფერთვალეობა, ალისფერთიან თურქ ქალს, რომლის გარეგნობაში, ეტყობა, ქიმიას დიდი ცვლილება შეუტანია. ნიგარი ქალური გუმანით გრძნობს მამაკაცის თვალების მოძრაობას და ნაზად იღიმება.

სტუმრები მადლობას იხდიან, მასპინძლები კოლმეურნეთა სასახლისაკენ მიუძღვებიან ტურისტებს. მაგრამ მოხუცი ქალი მათ გამოეყო. იგი ნიგარისთან ერთად მაგიდასთან ჯდომასა და დასვენებას არჩევს. ეტყობა,

სიარული უჭირს, მუხლები უკანკალებს, ზოგჯერ თავს ასკილივით აქანქალებს, უცნაურად მოკლე ნაბიჯებს დგამს და ხელჯოხს იშველიებს. მისი ბრალია, მისგან ყველაფერი დროს წაულია. ცნობისმოყვარე გვერდები მიჩერებიან მოხუცს, რომელიც მათ დანახვაზე სიხარულით იმსახურებდა. დეტმა მეშვიდეკლასელი ლიანა ხარაიშვილი გვერდით მოისვა, აკოცა და სურათების ალბომი აჩუქა.

გვაპატიეთ, მოხუცია, სიარული უჭირს! — ბოდიშს იხდის თურქი მამაკაცი და ქალებს თავის ენაზე რაღაცას ეუბნება.

ათიოდე წუთი გავიდა, ქალბატონ სადეთს თანდათან გამოუცნობი მღელვარება დაეტყო, ჯოხს დაეყრდნო, ნიგარი მიეშველა და წამოდგა. ეტყობოდა, მიდამოს დათვალიერება უნდოდა, მაგრამ ძალა არ ყოფნიდა. სადეთი ცალი ხელით ლიანას დაეყრდნო და მოედანი ბოლომდე გაიარა. ხეობის გაღმა მოჩანდა წიფლის ხეებით შებურვილი ჩიტისა გორები, დასავლეთით, ქედზე კიაფობდა ჯუმათის მონასტრის კედლები და შორს, ხეობის იქით, მუქლურჯი ცისკიდური იხედებოდა. სადეთმა ნიგარი შეაჩერა, გამხდარი, დასუსტებული ხელის მტევანი აზიდა, ჩაღამებული თვალები მოიჩრდილა და ხეობას გახედა.

ბელეშაძემ მძლოლს დაუძახა და სტუმრებს მანქანა მიადგა. სადეთი კი დიდხანს, დიდხანს მისჩერებოდა ხეობას. იგი მთელი მისუსტებული სხეულით ძაგდაგებდა, ერთხანს რაღაცას გაურკვევლად ბუტბუტებდა და ბოლოს ყველამ კარგად შეამჩნია, თუ როგორ გადმოუცვივდა მოხუცს ცრემლები და ჩაეღვარა სახის ნაოჭებში. შემდეგ იგი თითქოს გაშეშდა, მხერა გაეყინა, ფერი მთლად დაეკარგა და ჩაიკეცა. შალვა და ნიგარი მიეშველენ, სკამზე დასვენს. ნიგარიმ ხელჩანთა გახსნა და წვეთები აყნოსვინა.

— შალვა, როგორ ვთქვა და, ეს ჩვენი სტუმარი ქალბატონი კარგად არ უნდა იყოს. ხედავ, როგორ კანკალებს!

— მაგი სთქვი შენ, გრამიტონ. მართლაც კარგი გაბედვაა ასე შორ გზაზე მგზავრობა ამ ხნის ქალისა.

— ექიმს ვუხმობთ?

— კი, გრამიტონ, მიირბინე საავადმყოფოში და ნათელას სთხოვე!

— ახლავე, ახლავე, დოხტურ, დოხტურ! — ეუბნება სტუმრებს გრამიტონ კალაძე და საავადმყოფოსაკენ გარბის, მაგრამ ტრაქტორისტის წასვლამდე მოსწავლეები გაქცეულიყვნენ ექიმთან, რომელიც პატარა ჩემოდნით ხელში გამორბოდა უცხოელებისაკენ.

ექიმმა მოხუცს კარდიამინის ნემსი გაუკეთა, რამდენიმე წვეთი კარგალური მიადებინა, მაჯა გაუსინჯა, დაამშვიდა და მალე სტუმარი უკეთ გახდა.

მოედანი ხალხით გაივსო. უცხოელები დათვალიერებას მორჩნენ და

ქალბატონ სადეთთან მოვიდნენ. სადეთმა თავს ძალა დაატანა, ნიკოის რაღაც ჩაულაპარაკა და კვლავ ფეხზე წამოდგა.

— ამხანაგო ელადიმერ, სტუმრები თუ ინებებენ, ჩვენ კარგად მოწყობილი სასტუმროც გვაქვს!

თარჯიმანმა დავალება შეასრულა.

— დიდად მადლობელი ვიქნებით, ბატონო თავმჯდომარე, მოგესვენებათ, მოხუცია, მისი ორგანიზმი დასვენებას ითხოვს.

და სწორედ ამ დროს მოხდა უცნაური:

— არა, შეილებო, ჯერ მე ვერ დავისვენებ! — აღმოჩნდა ქართულად მოხუცს.

მოულოდნელობისა და გაკვირვებისაგან ყველა გაირინდა. თარჯიმანმა თვალეები გააშტერა და შეეჭმეტ ჯავიდას მიაჩერდა.

— ჩვენებურებო, ჩემო მეზობლებო, მაპატიეთ ყველაფერი, შეგაწუხეთ. მე სადეთი კი არა, ამ სოფელში დაბადებული სონია მშვიდობაძე ვარ, აგერ ქვევით ჭინჭაურაში გაზრდილი. მამაჩემს ნიკოიე ჰქვია, ნენას აღათი. ძმაც მყავდა ჩემზე უმცროსი თორნიკაი. ახლაც თვალწინ მიდგას ისლით დახურული ჩვენი ფაცხა და ნალია. აი ამ ბავშვის ტოლი ვიქნებოდი, — სადეთმა ხელი მოხვია ლიანას, — მახსოვს წვიმიანი დილა იყო. ბაბას ღელეში, მეზობლების ზიარი წისქვილი ჰქონდა. წინა ღამით ნენას სიმიინდი დაეყარა დასაფეკვად. დილით ადრე ამაყენა და მითხრა „ჩემი ნენაი, არ მცალია, ღომი მაქვს გასაცეხვი, წისქვილში ჩაირბინე, წყალი გადაუშვი და ფქვილი ამოიტანეო“. ზაფხული იყო, თავშალი მოვისხი და ჩავირბინე ღელეში. საურმე გზა უნდა გადამეჭრა და სახლში მოკლე გზით ამოვსულიყავი. გავხედე, გზაზე პეტრე მამასახლისი მოაქუნებდა ცხენს. ახალგათენებულზე არსად კაცის ჭაჭანება არ იყო.

— ვისი ხარ, ბიძია შენ? — მკითხა წყეულმა.

ვუთხარი ვისიც ვიყავი.

— მერე ამ თავსხმაში წისქვილში გამოგადგეს? მომეცი მაგი ტომარი აქეთ, — მითხრა პეტრიამ და ნაბადი გვერდზე მოიგდო.

— არა, პეტრე ბიძია, ახლოს ვარ, ჩქარა მივირბენ სახლში. — ვუთხარი იმ საძაგელს და შიშისაგან ცახცახი დავიწყე, გამახსენდა მეზობელი ქალების ნათქვამი: „პეტრიე საშიში კაცია, ხედავ როგორ მოზვერივით დასისხლიანებული თვალეები აქვს და მუდამ მოქუფრული იცქირებაო“.

— მომეცი მაგი ტომარი შენ მამაძაღლო, უფროსის არ უნდა გეყურობოდეს? — დამიბრიალა თვალეები პეტრიამ, ცხენიდან დაიხარა, მკლავში ხელი წამატანა, ცხენზე შემადგო, მკლავი მაგრად მომხვია და პირზე ხელი მომიჭირა. მახსოვს, სიმწარისაგან ხელზე ვუკბინე, გაბრაზდა, ცხენი შეაჩერა. სიმწრით ერთი ვიკივლე, მაგრამ ვინ გაიგონებდა, მაშინ ეს სოფელი ტყითა და ეკალბარდით იყო დაბურული, ახლა რომ გაგიკე-

თებიათ, დაგომშვენებიათ, ამას კაცი მაშინ სიზმრადაც ვერ წარმოიდგენდა. ჰო, იმას ვამბობდი, მეზობლებო... — მაგრამ წინადადება ვეღარ დაასრულა მოხუცმა, გაუჭირდა, ლაპარაკს პროთეზიც უშლიდა, ეჩვენებოდა, ხელს უცნაურად ამოძრავებდა, მისავათებულ თვალებს ხშირად ხუჭავდა, პირი უშრებოდა, თავს აქანქალებდა. ექიმმა წვეთები მიაწოდა. ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ წამოდგა და მისუსტებული ხმით განაგრძო.

— რაც შემეძლო გავუძალიანდი მამასახლისს, მარა ბალანაი რას მოვერეოდი. მჯილი მომიქნია და ისეთი ძალით ჩამარტყა ყურის ძირში, რომ თვალები დამიბნელდა...

სალამოდე, წიფლის ძირში ვეგდე და ვტიროდი. ცოტა რომ დაბნეულდა, სტვენა გაისმა, ერთი წვერმოშვებული, ჩაბალახმოხვეული, მაჩვივით დაბალი კაცი მოვიდა. ჩვენებურად ლაპარაკობდა. პეტრიამ და იმ კაცმა დიდხანს იდავეს. ბოლოს მორიგდნენ და ჩემი ბედიც გადაწყდა.

თურქმა ვაჭარმა იზმირს ჩამიყვანა. მემედ ეფენდის ეძახდნენ ჩემს ბატონს. იგი ჩქარა გაკოტრდა და მთელი მისი ქონება დახლიდარს — ალი ჯავიდაზს დარჩა. ფერხორციანი ქალი შევიქენი, ალი ჯავიდაზს შევუყვარდი და მისი მეორე ცოლი გავხდი. აღისაგან ოთხი ვაჟი შემეძინა, ქმარი ოცდაათი წლის წინათ გარდამეცვალა, ორი შვილი მომიკვდა, მაგრამ ცამეტი შვილიშვილი მყავს. აჰ, გვერდში რომ დგანან, ჩემი შვილიშვილებია. თურქეთში ბევრია ქართველი, ერთმანეთს ხშირად ვხვდებით და ლაპარაკით გულს ვიოხებთ. სამშობლო რომ მოაგონდებათ, თვალზე ცრემლები მოადგებათ. ჰო, შვილებო, ყველაფერი მაქვს იზმირში, მაგრამ ამ სოფლის, ჩემი ფიჩხისჯვარის ერთი კენჭი მთელ ჩემ ქონებას მირჩევნია. აჰ დარჩა ჩემი სული და, ზედავთ, იგი მოვიტანე აქამდე. თუ ღმერთი შემეწია და სახლში მივალწიე, მიწაში დამშვიდებული ჩავალ. დავეყენებოე ამ მაღლიან მიწაზე იმ სულწაწყმედილ პეტრიას, ბედნიერი ვიქნებოდი! — ძლივს დაასრულა სადეთმა და სკამზე ჩაიკეცა.

ექიმი ნათელა მგელაძე კვლავ მიეშველა მისუსტებულ მოხუცს.

ერთხანს ყველანი დუმდნენ. მერე ეს დუმილი იქვე მდგომი ქალის ქვითინმა დაარღვია, მას მოჰყვა ოხვრა, წყევლა, აღშფოთება და ზოგიერთების მუქარაც. მხოლოდ ერთი ახალგაზრდა კოლმეურნე, პეტრე მამასახლისის შვილიშვილი, ტრაქტორისტი გრამიტონ კალაძე ერთ ადგილას გაშეშებულიყო, მას ხალხის ჩიაჩქოლი და აღშფოთება აღარ ესმოდა.

— გრამიტონ კალაძე თუ არის აჰ?! — დაიძახა დიმიტრი დიდძემ.

— არის, მაგრამ გამშრალია კაცი — იყო პასუხი.

— გრამიტონ, გაიგონე ზიჭო, ვინ ყოფილა ბაბუაშენი!

გრამიტონმა გარანდებული თვალებით შეხედა დიდძეს, ერთხანს თავჩაღუნული იდგა და შემდეგ ადგილიდან მოწყდა.

ანეტა გვიბირიძის სახლში ტურისტებისათვის გამართულ იქნა მუ-
რი ღვინო დასასრულს უახლოვდებოდა. შუა ადგილას იჯდა ქალბატონი
სადეთი, უფრო სწორად, სონია მშვიდობაძე, შესცქეროდა ნაირნაირი საჭ-
მელებით, სასმელებით, ხილითა და ტკბილეულით დახუნძლულ სუფრას,
ისმენდა ქართულ მელოდიებს, გოგო-ბიჭების კრიმანჭულს და მთელი
არსებით ისრუტავდა თავისი მიწის მადლს. ზოგჯერ მღელვარება აღიბე-
ჭდებოდა მისი სახის ნაკვეთებზე, შეშუპებული ქუთუთოები უგმანავდა
თვალებს, ეტყობოდა, სისხლ-ძარღვების სპაზმი აწვალებდა, მაგრამ მას
მთელ სიცოცხლეს ერჩია ეს დღე.

— ჩვენ, ფიჩხისჯვარელი კოლმეურნეები. სულითა და გულით გად-
ღეგრძელებთ, ქალბატონო სადეთ, ჩვენო სონიავ, ჩვენო სისხლო და ხორ-
ცო, ჩვენი მადლიანი მიწის შვილო! თქვენი სახით ვადღეგრძელებ თურ-
ქეთში მყოფ ყველა პატიოსან მშრომელ ქართველს, რომელსაც ენატრება
მშობლიური მიწა და სიტყვა! — დაასრულა სადღეგრძელო დიმიტრიმ.
უეცრად იქუხა ტაშმა და აგუგუნდა მრავალჯამიერი.

დადგა სტუმრების წასვლის დრო. მოედანზე მანქანები ჩამწყრივდ-
ნენ. სადეთი ემშვიდობება თანასოფლელებს. თაიგულებითა და საჩუქ-
რებით ივსება მანქანა. უცებ აღმართზე კოლმეურნეობის თავმჯდომარის
„ვილისი“ ამოსრიალდა. მანქანიდან ლიანა ხარაიშვილი და მისი ძმა ჯუმ-
ბერი გადმოვიდნენ. ლიანას ხელში კაპრონის ტომარა უჭირავს. ბავშვებმა
მანქანას მიჰმურეს.

— მოვიტანეთ, ზებია სადეთ, ჭინჭაურაში ავიღეთ, ვარდენა მშვიდო-
ბაძის ეზოში. — სადეთმა მიწით სავსე ტომარა ჩამოართვა ბავშვს და გუ-
ლში ჩაიხუტა.

ათამდე მანქანა დაიძრა მოედნიდან. ფიჩხისჯვარელები პირველად
როდღი უმასპინძლებოდნენ უცხოელებს, მაგრამ დღევანდელი სტუმრო-
ბა სულ სხვაგვარი იყო.

ამ დროს ტრაქტორისტი გრამიტონ კალაძე ფიჩხისჯვარის სასაფლა-
ოს მწვანე ბალახზე გულადმა იწვა და პაპიროსს ექაჩებოდა. გვერდით
ათკილოიანი რკინის ურო ეგდო, მოშორებით კი ნაცარტუტად ქცეულ
პეტრიე მამასახლისის საფლავის ქვები ეყარა.

ა ზ კ მ ს ი

კლდეებს ზემოთ ვიწრო ხევი წყნარი
გამთენიას გადაიყრის ფიქრებს,
ჩქერად მოჰქრის მოქათქათე წყალი
და ძალღონეს საჩანჩქეროდ იყრებს.

ცა ღიმილით გადმოჰყურებს ხრამებს,
თამარის ხიდს უკვირს მათი ოხვრა...
და ერთ ღამეს,
ერთ ლუსკუმა ღამეს,
იცით, ხევში რა ამბავი მოხდა?

ჩამობრძანდა სავსე მთვარე სტუმრად, —
მახუნცეთში ცის ზღაპარი ეთქვა,
მაგრამ ჩქერმა გაიტაცა უმაღლ,
ვარსკვლავებს და კლდეებს შეახეთქა.

ის დაფშენილი ვარსკვლავები არის,
სინათლედ რომ მოფანტულა ირგვლივ.
ნათურები ნამსხვრევია მთვარის
და ჩემს გულში დაწერილი წიგნი.

ნათელა ქლენჯი

რძენა გავაფხულდება მთაში

მთვარემ ცერად გადმოხედა ხევს, წამით სინათლე მოჰფინა და კვლავ ღრუბლებში გაუჩინარდა.

სქელი ნისლი ნაბადივით მოიგდეს მთის კორტოხებმა.

დაბლა, ხევის გაყოლებით ცხვრის ქარავანი მიიკვლევდა გზას. იგი თეთრ ზოლად გასდევდა ბილიკს და დაბლა უჩინარდებოდა.

— მამი, აკი ამ მთას რომ ჩავივსებო, ჩავიმუხლებო?

— დაილაღე, შვილო? — შეესმა ანა კაცი. — ჰო დაილაღებოდა, აბა რა, — თავისთავს გასცა პასუხი. — ეს ბილიკი რომ ჩათავდებო, საურმე გზაზე გავალთ. იქ, ნახევარი კილომეტრის იქით ხიდს გადავივლით. იქვე ცხოვრობს ჭევედეთაი, ხომ გახსოვს, აკი მთიდან მომავლები, ადრე იქ ვითევდით ღამეს, რაღა არ გახსოვს, მალე მივალთ, მალე, — დააიმედა დაღლილი შვილი რეჩებმა.

— აი ჩაქურაც რომ მთლად გამიცვდა, — ხელი შეავლო სიცვიდან განშეშებულმა ბიჭმა დაგლეჯილ ჩაქურას.

— ჰო, გავიცვდა, მე არ ვხედავ თუ! — დაუყვავა რეჩებმა ამიზეზებულ ბიჭს, — ახალს გიყიდი. აჰადა ჩავიყვან ბათუმში, ჩაქურა რა ყოფილა, მოსირმულ ქუდსაც გიყიდი, ნაწიმესაც ბარე რამდენ რას დავპირდი, ცხვარს რომ ჩამოვრეკავ მთიდან-მეთქი.

ხევის მეორე მხარეს, მთის კალთებზე თოფმა იგრიალა. ბახ... ბახ... გამოეხმაურა ხევი და ხმაური მთაზე ბურთივით შეაგდო.

ცხვრები ზედ ხრამის პირთან შექუჩდნენ. დაღლილი, ენაგადმოგდებული ძაღლები ერთბაშად აყეფდნენ.

— ჰეი, ჰეი! რომელი ხარ, ღმერთი აღარ გწამს, ცხვრები ლამის ხე-
ვში გადაიჩეხონ. ჩაუსწარ ბაბაია, ცხვარს შეუძახე თორემ, თუ
ჩნდნენ, ადგილიდან ველარ დავძრავ.

— გამარჯობა რეჩებავ! ცხვარი გიმრავლოს ღმერთმა, — მხარზე
ფმოგდებული კაცი, რომელსაც დათვის პატარა ბელი ეჭირა ხელში,
ბილიკს ჩამოჰყვა და მეცხვარეს მიეახლა.

— იცოცხლე ჯევდეთავ. ცხვარი ჩამოვრეკე მთიდან და შენთან ეფი-
ქრობდი გაჩერებას.

— სტუმარი ღვთისაა, — დაწინაურდა ჯევდეთი და აღავლავებულ ძა-
ლლებს თოფი მოუქნია.

— შეუქრიავ! გადაუღეკი ცხვარს, — გასძახა შვილს რეჩებმა და
ფეხს აუჩქარა.

— რა კუკუმეთი ჩამოწვა, ეს ოხერი, — ბუზღუნებდა ჯევდეთი და
ცას შესცქეროდა, იქნებ მთვარემ გადმოიხედოსო.

გზის მარჯვენა მხარეს ციციანთელასავით გამოკრთა პატარა შუქი.
რეჩებმა იქითკენ გაირეკა ცხვარი და შვილსაც ანიშნა, აჰა, კიდეც მოვე-
დითო.

— სანე, სანე! — გასძახა ჯევდეთმა სახლისაკენ და არც დალოდე-
ბია ვინმეს გამოჩენას, ისე დააწია, — ფარანი გადმოდგი პარმალზე, ცავ.

გაღებული კარის ჭრილიდან სინათლე გამოკრთა, მერე თითქმის სიბ-
ნელემ იმ სინათლეს პატარა ნაგლეჯი მოსხლიტაო, პარმალის თავზე აცი-
მციმდა. ფარანთან აკრული ლანდი ისევ ოთახში შეებრუნდა, ეტყობოდა,
შეჩვეული იყო ასეთ სტუმრობას, მათ ეზოს ზომ ზედ მთიდან ჩამომავა-
ლი გზა უვლიდა.

— ბუირუმს! — დაიბუბუნა მასპინძელმა პარმალზე და კარები ფარ-
თოდ გამოაღო. ბუხარი საამოდ გიზგიზებდა, სამფეხზე შემოდგმულ ქვა-
ბში კარტოფილი თუხთუხებდა. ბუხართან ქალები ისხდნენ, როგორც კი
სტუმრები ოთახში შემოვიდნენ, სწრაფად წამოდგნენ და სკამები მოსუ-
ლებს დაუთმეს.

— სანე, მგზავრებს გუგუმი და ლეგენი მოართვი, დალილები არი-
ან, ხელ-ფეხს დაიმშვენებენ. შენ სუფრა გააწყვე, — დააწია ისედაც ამ
საქმით გართულ ქალს ოჯახის უფროსმა.

ყვარივით თხელი გოგო გარეთ გავიდა, ტაშტი და ბუხართან გამუ-
რული თუნგულათი წყალი შემოიტანა, რეჩებს წინ დაუდგა. რეჩებმა რომ
ხელები დაიბანა, წყალი გადასხა და ახლა ბიკის წინ დადო. ოდნავ დახ-
რილ სანიეს ნაწნავი ჩამოუვარდა და თავსაფარი ერთბაშად დაუცურდა.

— ნენევ, ჩემი სიკვდილი, — ხელი სტაცა თავსაფარს და გარეთ გა-
ვარდა.

— ამხელა გოგოს იაზმის დახურვა ვერ ვასწავლე. — ჩაბუხუნა
დედამ და იაზმა მჭიდროდ შემოიხვია თავზე.

შუქრიმ თვალი გააყოლა გარეთ გაქცეულ გოგონას.

— სა ქვესკნელში გაქრი გოვ, — ოღნავ გაღებულ კარებში გასძახა
მწყრალად დედამ.

— არა უშავს, მე თვითონ დავიბან, — მოერიდა შუქრი დიასახლისს,
მერე იქვე დაკიდულ პირსახოცზე ხელი შეიმშრალა და ტაშტი თითონ გა-
იტანა გარეთ.

მიხურულ კარს უკან ლანდს მოჰკრა თვალი.

— რამხელა გაზრდილხარ ცავ, — შესჩურჩულა ლანდს შუქრიმ. ლან-
დმა ზურგი შეაქცია და თავი დახარა.

— ასეთი ლამაზი თვალების ჩაღრში დამალვა საცოდაობა არაა, ცავ?

— ქუფურს რად ჩივი, შუქრიავ, — მოიხედა გოგონამ, — ღმერთს
ეწყინება.

ოთახიდან ნაბიჯის ხმა მოისმა.

— წადი, დავგინახავენ, — შეკრთა გოგონა და ქურციკივით გასხლტა
პარმალის მეორე მხარეს.

მთელ ღამეს ვერ დაიძინა შუქრიმ. ხან რას გადაწვდა მისი ფიქრები,
ხან რას. მერე სანიეს გაფითრებული სახე დაუდგა თვალწინ. ჰმ, ახლა
ასე შეარცხვინა ჩემთან თავშიშველა ყოფნამ, ორი-სამი წლის წინ კი,
აქეთ რომ ჩამოვივლიდით, არც მერიდებოდა, იჯდა თავისთვის კუთხეში
და ცოცხისაგან თოჯინას აკეთებდა. აკი ქალაქში თავშიშველი დადიან,
მაგრამ არავინ შეუჰამიათ, გამოედგა თავისთავს. მამლებმა მესამედ რომ
იყიველეს, ძილმა თავისი გაიტანა. ძილშიაც თან ჩაჰყვა სანიეს გაფითრე-
ბული სახე და დიდრონი თვალების შუქი.

მთებს რომ ცისკარი შემოადგა, რეჩები ნელა წამოდგა საწოლიდან.
ღრმად ჩაძინებულ შვილს გადახედა, ერთხანს დაენანა გაღვიძება და
თვითონაც ისევ მიწვა, მერე ველარ მოისვენა, კვლავ ადგა და შუქრის
ნელა შეახო ხელი.

— ასე მალე გათენდა? — თვალგაუხეღელად შეეპასუხა შუქრი მა-
მას. — რატბილად მეძინა, ასე მგონია, ორ ღლეღამეს ისე ვიძინებ, გვერდ-
საც არ მოვიცვლი.

— წასვლის დროა ბაბაია, მერე ასიცხავს და ცხვარს გზად გაუქირ-
დება, ცოტაც ხომ უნდა ვაძოვოთ, თორემ ცოდვაა პირუტყვი.

— ჰო, ავღგები ახლავე, — თვალეზზე მოისვა ხელი და ლოგინზე წა-
მოჯდა.

— რავე გეკადრება რეჩებავ, ჩემი ოჯახიდან სტუმარი ისე წავიდეს,
ხედსი არ გატეხოს! ხომ გაგიგონია, დილის საუზმე ცოლის მზითევს ჯო-
ბიაო. — და სამგზავროდ გამზადებულ სტუმრებს ოთახში შემოუძღვა.

შუქრის გაეხარდა. იქნებ სანიეს მოვკრა თვალიო, მაგრამ სანიე რომ ვეღარსად დაღანდა, უხალისოდ წამორეკა ცხვარი. დაბლა რომ გვეყავა, სერს ამოხედა. ამოხედა და ვილაცა შენიშნა, ის ვილაცა ფეხსუფეხებზე იდგა და თეორ თავსაფარს უქნევდა.

შუქრიმ სიხარულისაგან ქუდი ჰაერში შეაგდო და სერისაკენ ორივე ხელები გაშალა.

რეჯებმა აღტაცებულ შვილს შეხედა, მერე სერისაკენ აიხედა. სერზე ვილაცა წიფელს ამოეფარა. რეჯებს გაელიმა და დაბლა დაუყვა გზას.

შუქრიმ კვლავ ახედა სერს, მერე მამის ზურგს შეავლო თვალი და ისევ გაშალა ხელები, რაღაცა ანიშნა სერზე გადმომდგარს.

მერე იმანაც თვალი მოავლო არემარეს და ხელებით რაღაცა ანიშნა. როდის ამოვალ, ხომ? — ისევ ანიშნა შუქრიმ ხელებით.

გოგონამ თავი დაუქნია.

— როცა გაზაფხულდება მთაში! — ასძახა ხმამაღლა სერს.

როცა გაზაფხულდება მთაში! დაიბუბუნა ხევმა, რომელსაც ბანი მისცეს აშრილებულმა ტყეებმა.

ს ა მ უ ო ბ ლ ო ვ

შენ რომ გტყევა,	ლამაზდები,
მეც მტყევა.	ვლამაზდები,
შენ რომ გცევა,	შენი ქება
მეც მცევა.	ჩემიცაა....
გიხარია,	ჩემზე უფრო ვის
მიხარია,	უყვარდეს
შენ რომ ტირი,	შენი ზღვა,
მეც ვტირი.	შენი ცა.

ზღვა და სიყვარული

ერთი მითხარი თუ სიყვარული,
როგორც ამბობენ, არის ფარული,

რამ ჯადარია მაშინ ზღვა მშვიდი,
თეთრი მკლავებით საითკენ მირბის.

რად ებრძვის მძაფრი სურვილით ლოდებს,
ან რატომ შფოთავს, ან რისთვის გოდებს.

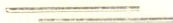
რად ანგრევს ერთი დარტყმით ნაპირებს
და სანაპიროს რატომ აყვირებს...

აღმათ განიცდის ტკივილს და ღალატს,
ხმარობს ათასგვარ ხერხსა და ძალას,

რომ შეაყვაროს საყვარელს თავი,
მისთვის ყვაოდეს მზეთუნახავი.

ებრძვის და ანგრევს მიტომ ღუნიას,
ზღვა არის თორემ... მასაც გული აქვს.

პლაქიმა ბაჯალიძე

ქოზულეთის რაიონის სოფელ
ხუცუბანის კოლმეურნეობის
მუშაკ-ფეხმარე, სსრ კავშირის
უმალესი საბჭოს დეპუტატი.

შ ე ს მ მ ბ ი

სოფლის თავკაცის ჩანაწერები

ვისაც ფეხშიშველს ერთხელ მაინც არ გაუვლია თავის მიწაზე, ერთ-
ხელ მაინც არ ამოლუმპულა დილის ბალახში, მისთვის შესაძლოა უცხო
დარჩეს ეს სტრიქონები. მე კი სწორედ ჩემს მიწაზე, მის ცვარნაკურ
ბალახსა და სიოზე მინდა გიამბოთ. არის ერთი პატარა, მზეს შეღიმებუ-
ლი კუთხე აჭარაში. ხუცუბანს უხმობენ. ლამაზია ხუცუბანი, ჩვენს და-
ლოცვილ მიწაზე რა დაღვეს ლამაზ სოფლებს. მაგრამ ჩემს გულში მას
განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს და თუკი ამ ცხოვრების დიდ ფანჯა-
რაში მომიწია გახედვა, რა თქმა უნდა, უპირველესად მისი დამსახურე-
ბაა. ამას წინათ ერთ ჩემს შორებელ ნაცნობ თავმჯდომარეს შევხვდი
თბილისში. დედაქალაქში ყოფნის მიზეზი დამიმალა, სალამოს კი ტელე-
ვიზიის სტუდიიდან საოცარი სითამამით გვიამბო თავისი კოლმეურნე-
ობის წარმატებებზე. სატრაბახო და თავის მოსაწონი კი არაფერი ჰქო-
ნდა. ეს იმიტომ მოგახსენეთ, რომ ადამიანის ყველაზე დიდი სარკე, ყვე-
ლაზე დიდი ტელევიზია თვით ხალხია, თვით ის ადამიანებია, რომელთა
მხარდამხარ გიწევს შრომა, მშრომელ კაცს კი სატრაბახო არაფერი
აქვს, მისი საქმე ლაპარაკობს მის ნაცვლად.

ახლა გაზაფხულის პირია. კოლმეურნეობის პლანტაციებში საგაზაფ-
ხულო სამუშაოები ეს-ეს არის მოთავდა, სოფელში მოჩვენებითი სიმ-
შვიდედა. კიდევ რამდენიმე კვირა და ჩაი!.. ჰოდა, მეც, რაკი პატარა სულ-

დათქმულად ვიგზრდები თავი, ჩემთვის საოცრად უჩვეულო საქმეს მოე-
კიდე ხელი. თვითონაც არ ვიცი, რა გამოვა ამ წამოწყებიდან. მაგრამ
ერთი კია, მინდა ჩემი თვალთ დაგანახოთ ჩემი სოფელი. მისთვის კი მზერა
თლაც ღირს შეხედვა.

თქვენ იცით, რა ბალახი იზრდება მის ფერდობებზე? ახლა, როცა
სარკმლიდან ვიყურები, მე თითქოს ვგრძნობ ბურჩხასა და ქრისტეს-
ბეჭედას შრიალს, ვგრძნობ როგორ შეუმჩნევლად მიცოცავს დამრეცზე
ეკალიჭი. კატიბალახა და კლარტა, როგორ იბრძვის სინათლისათვის,
როგორ მიიწვევს ცისკენ ჩიტისთვალა, ტრიასკუდა და მწყერისფეხა. აი,
სწორედ ამაზე მოგახსენეთ ზემოთ, ამ ბალახში თუ არ გაგივლია ფეხში-
შველა, ერთხელ მაინც არ დაგიკრავს ქუსლი წვეტიან ქვაზე, არ აუტრე-
მლებიხარ ეკალს, ამ მიწის სილამაზესაც ვერ იგრძნობ. ვერ იგრძნობ,
რამ ამაფორიაქა ასე და საბელასინო საქმისათვის მომაკიდებინა ხელი.
ბელასინს კი ჩვენს კუთხეში სახათაბალო. საჭოკმანო საქმეს ეძახიან.

სარკმელთან ვდგავარ. კინტრიში ხმაურობს. მთებში თოვლმა დაი-
წყო დნობა და ლამის გადაირიოს ეს წყალმარჩხი მდინარე. მთელი ხე-
ობა გაყუჩებული უსმენს მის უჩვეულო გუგუნს.

და უცებ ამ ხმაურს ტელეფონის წკრიალი არღვევს. რაიონიდან
რეკავენ. ციტრუსების შეწამვლა აინტერესებთ. რაა დასამალი — შარ-
შან მაინცდამაინც ვერ ვისახელეთ თავი. არა, ნუ იფიქრებთ, რომ მო-
სავალი გვქონდა ცუდი. პირიქით. მაგრამ ფრთათეთრამ აქა-იქ მაინც და-
აზიანა ციტრუსოვანთა პლანტაციები. რას იზამ — კოლმეურნეობას ემ-
სახურება ენტომოლოგი, წამლობის ბრიგადირი, ამ საქმის ორი სპეცია-
ლისტი აგრონომი, მაგრამ წამლობა არ გამოდგა ეფექტიანი. ყურმილ-
ში სიჩუმეა. ისეთი შთაბეჭდილება შემექმნა, თითქოს ჩვენი საუბარი გაწყ-
და. „ალო!“ — ჩავძახე ყურმილს. „დიახ, გისმენთ, ყველაფერი გასა-
გებია“. — ამბობს ციტრუსოვანთა წამლობით დაინტერესებული ამხანა-
გი. და უცებ მახსენდება. ღმერთო, თურმე რამდენი საქმე გვქონია გა-
საკეთებელი! მიხედვა უნდა გამორგულ ნერგებს, პლანტაციების ზო-
გიერთ ნაწილს სასუქი აკლია და შიმშილობს, მამასადამე რა გამოდის?
ნუთუ მარტო მინერალური სასუქი კმარა? არავითარ შემთხვევაში.
ტორფკომპოსტი და მდინარის შლამია მოსაზიდი. ცალკე ფურცელზე
ვინაწინავ: „ტორფკომპოსტი და მდინარის შლამი. ვინახულო ციტრუსო-
ვანთა ბრიგადების ხელმძღვანელები“.

და ისევ მესმის კინტრიშის შხუილი.

მზე კი როგორ აცხუნებს!

ადრიაინი გაზაფხულის მზეზე უკეთესს რას ინატრებს კაცი. მითუმე-
ტეს ასეთი უჩვეულო, თოვლუხვი ზამთრის შემდეგ.
ხარობდა მიწა.

ხარობდა შრომას მოწყურებული კაცის გული. ვუყურებდი სამეცნიერო ფერდობებისაკენ გაქცეულ ბილიკებს, გზაზე მიმავალ ბაღებს, ლიტონდ აყრილ ეკვალიპტებს, ცის ჭერს რომ წედებოდნენ კენწეროვანი ფენების პლანტაციები გამახსენდა. ისპანის პლანტაციები კანტორაში მოსვლამდე მოვინახულე. იქ წელს ჩაის კარგი მოსავალი უნდა მივიღოთ. ჰოდა, ისპანის პლანტაციებში — იმ დილაბნელში, როცა ეს-ეს იყო განთიადი იდგამდა ფეხს, უცნაური აზრი ამეკვიატა. სხვა დროს შეიძლება არ მიმეჩქია ამ განაფიქრისათვის ყურადღება, მაგრამ ისეთი დიდებული ცისკარი იყო, ისეთი ჯადოსნური იყო ყველაფერი, ისე საინფიათოდ ახელდა თვალს ბუნება, უნებურად ავფორიაქდი. ხომ შეიძლებოდა არ გაგზენილიყავი? არ გამეგლო ამ მიწაზე, არ შემეხედა ამ ცისთვის, და საერთოდ, რა სიტყვაგასაგრძელებელია, არ გამომეცადა სიცოცხლის გემო?

წარმოუდგენლად საშინელი, მომთენთავი გრძნობა დამეუფლა. ამ ბებერი და მარად ახალგაზრდა მიწის არსებობა ეცოდინებოდა ყველა ჩემს მოგვარეს. ყველა ჩემს მეზობელს, ყველა ჩემს თანამედროვეს. ეცოდინებოდა მისი თოვლი, მისი ეს გამხმარი, აქამდე შემორჩენილი, გულდაფშუკული ბალახი, ეცოდინებოდა მისი მთა, მისი ბარი, მისი გაზაფხული, მისი მდინარე... იამაყებდა ამ მიწის მკვიდრობით. ეყოლებოდა წინაპრები. ეცოდინებოდა რუსთაველის გასაოცარი სამყაროს არსებობა. ამ ლამაზი გაზაფხულის დილაბნელს ჩემს მაგიერ შეხედავდა სამყაროს. და რომ, მე კი არა, სხვა გაიგონებდა სკურდას მთიდან მობერილი ნიავის ჩურჩულს, და რომ, მე კი არა, სხვა წარმოსთქვამდა ამ სიტყვებს?!

მართლა დიდი ბედნიერებაა, რომ კაცს ეძლევა ასეთი ინფიათი, საოცარი უფლება — იცხოვრო. იცხოვრო ადამიანებს შორის. ეს მე არ აღმომიჩენია. მაგრამ სხვის აღმოჩენილს, თავიდან რომ აღმოაჩენ შენთვის, მიხვდები ამას და როგორც საჭიროა, ისეთ დასკვნას გამოიტან — ესეც რაღაცას ნიშნავს.

როცა პატარა ვიყავი — მამაჩემისათვის მიკითხავს, რად სჭირდება ადამიანს სახელი-მეთქი. მამაჩემმა მაშინ გაიღიმა, როცა გაიზრდები, მიხვდებიო. მე კი ვფიქრობდი, ალბათ იმიტომ, რომ კოკოტის ან აბათას ღელესთან ჩასულს წენეს ხმა მომესმას და გამოვეხმაურო-მეთქი. იგივე გამეორდა ახლაც. ჩემმა ძმისშვილმა, ახტაჯანა და ღმერთიჯლაბნია გოგომ, დრო იხელთა, მუხლზე ჩამომიჯდა და მკითხა: „ვლადიმერ ძია, რად უნდა კაცს სახელი?“ მოდი, და თუ ვაჟკაცი ხარ, აუხსენი წესიერად, გასაგებად. და მაშინვე მამაჩემის ნათქვამი გამახსენდა. გაიზრდები და თვითონ მიხვდები-მეთქი. მაგრამ მიხვდით კი ჩვენ, რად უნდა ადამიანს სახელი? იქნებ სულ ტყუილად გავსარჯულვართ და სულ ტყუილად

მოვსულვართ ამ მარად ბებერ და მარად ჭაბუკ დედამიწაზე ^{ინგლის} რაიმეს თქმა, რადგან: უდანაშაულოა ყვავილი, რომლის წვენიცავე ^{რბ-ობა} საწამლავს აგროვებს, კეთილშობილი ფუტკარი კი იმავნავე ^{ფუტკარი} თაფლს იძლევა. ასეა ადამიანიც. ზოგი კარგს ითვისებს ამ ცხოვრები-დან, ცდილობს კარგი საქმის დატოვებას, ზოგი კი... მაგრამ ორივეს ამწონ-დამწონი, შემფასებელი და განმკითხავი მაინც ხალხია. სწორედ ამიტომ მოგახსენეთ, კაცმა ჯერ შენს კუთხე-კუნძულში უნდა ჩაიხედო, მის სარკეში დაინახო საკუთარი თავი და თუ ღირსი იქნები, ქვეყანა თავისით მოგძებნის, ხოლო ხმაურიანი პოპულარობა პირადად მე ყოველთვის მიმაჩნდა და მიმაჩნია საეჭვოდ.

აი, ამაზე ვფიქრობდი გაზაფხულის იმ ადრიან დილას.

შარაგზაზე მანქანები მიჰქროდნენ. თითქმის ყოველ სამ წუთში მაინც ჩაიქროლებდნენ ან ქობულეთისაკენ, ან უკან, სოფლისაკენ. ზედ კოლმეურნეობის კანტორის წინ გაშლილ მოედანთან ნაწილდებოდნენ — აქედან სამი მიმართულებით მიდის გზა. მერე ეს სამი გზა მრავალ ასეთივე მოასფალტებულ გზად იტოტება და სოფლის თითქმის ყოველ კუნძულამდე აღწევს.

დრო!

საოცრად შეიცვალა დრო.

მახსოვს, იყო ასეც — მიუხედავად ქალაქთან სიახლოვისა, სოფელში მანქანის გამოჩენა და ბაღლების ამხიარულება ერთი იყო. სოფელმა სახე იცვალა. ეს ფერისცვალება გეგმაზომიერი და თანდათანობითია. დღევანდლამდე მოტანებულ ძველი დროის კაცს აღარ უკვირს მოასფალტებული გზით შინ მისვლა, აღარ უკვირს კინტრიშის საცალფეხო ბოგაზე რომ აღარ უწევს გადასვლა!

თვალი!

თვალიც შეეჩვია მზეს შეღიმებულ ოდებს, ფერდობებზე შეფენილ ბაღებს. ერთ დღეს სოფელში ელექტრონი რომ გამოითიშოს... თუმცა ეს ამბავი რა ენაზე მოსატანია, ჩამოხვალთ ხუცუბანში და საკუთარი თვალით ნახავთ ყველაფერს. ოღონდ ისე კი არა, ზოგიერთმა რომ იკის, ექსკურსიაზე მიდიოდეს თითქოს, გვესტუმრება, მანქანიდან არც გადმოდგამს ფეხს ისე შემოირბენს სოფელს, მერე ჩაჯდება კანტორაში და გაშლის დავთარს: — რამდენი სოციალისტური შრომის გმირი გყავთ სოფელში? — იკითხავს, „თვრამეტი, ბატონო“. — ვუბასუხებთ. „რამდენი ტონა ჩაი მოიკრიფა გასულ წელს?“, „1662 ტონა“. „ეს ვალდებულებაა?“ — „არა, ბატონო, ვალდებულება გაცილებით ნაკლები გვქონდა“. „ციტრუსი?“ „175 ტონა“. და მიჰყვება და მიჰყვება, იწერს და იწერს კოლმეურნეობის მიღწევებს. მაშინვე ხედები — ისევ ვერაფერი

დაიწერა მიწასთან გაჯიბრებული კაცის გულის სამებლად. ანდა რა უნდა დაინახოს მან ციფრებით გაზანაღებული ნარკვევის მიღმართული ფერი. ციფრები სტატისტიკოსებისთვისაა გამოგონილი. მიწასთან გაჯიბრებულ ადამიანს კი უნდა მისი გვარის გასწვრივ ციფრების სანაცვლოდ დაინახოს თავისი კუთხის თუნდაც ერთი პატარა მონაკვეთი, მის გვერდით მდგომი ჩაის მკრეფავისა თუ მეციტრუსის ღიმილი. იგრძნოს ის, რასაც მწერლები სულს ეძახიან, გაიგონოს თავისი ხმა და იცნოს საკუთარი თავი.

თორემ რა ვიციოთ ჩვენ ერთმანეთზე?

აი, ცხოვრობს ადამიანი, ჰყავს მეზობელი, დადის მასთან ერთად ჩაის პლანტაციის დასაბარავად, უვლის სოფლის გზებს, სჭრის მომავალი სახლის საძირკველს, მაგრამ სულში ჩახედვას მაინც ვერ ახერხებს. ხომ ვერ გაჭრი კაცს? ხომ ვერ ჩაუხედავ ფიქრებში? რატომაა, რომ ჩვენ, ადამიანები ამ ბოლო დროს მივეჩვიეთ ზედაპირულ შეფასებას?

გვესმის ერთმანეთის?

ვიცნობთ ერთმანეთს?

სინამდვილეში ყველას გვიჭირს უხილავი ცხოვრების გულისგულამდე ჩაღწევა. ამას განსაკუთრებული ნიჭი უნდა.

ომის შემდეგ ცხოვრობდა ჩვენთან კაცი. ჩვეულებრივი თვალეზი ჰქონდა, ჩვეულებრივი მიხვრა-მოხვრა. ერთი სიტყვით, ჩვეულებრივი ადამიანი იყო — ჭამდა, სვამდა, ლხინის დროს მოილხენდა. დადიოდა ჩვენს სოფელში, ჩიტებს უსმენდა, ნეკერჩხლებისა და ურთხელის შრი-ალს უსმენდა, დაიდებდა ხელისგულზე მწიფე მანდარინს. „ეს მზეა. — ეუბნებოდა ბალებს. — პატარა მზე, პატარა მზის შვილი“. ეშმაკურად ილიმებოდნენ ბალები, ეშმაკურად ილიმებოდა მამაკაციც. ერთი ნაკლი ჰქონდა, ღვინის სმა უყვარდა მომეტებულად, ჰოდა, ამის გამო სოფლელებმა ცოტ-ცოტა აითვალწუნეს კიდეც. მერე კი ეს კაცი ისევე მოულოდნელად გაქრა სოფლიდან, როგორც გამოჩნდა. სოფელმა დაივიწყა იგი. მეც დავივიწყე. ხოლო რა გამოვიდა?

გადოქრობა. სასწაული!

ამ ჩვეულებრივმა ადამიანმა დასწერა არაჩვეულებრივი წიგნი — „ოქრო აჭარის ლაყვარდში“, და ამ ადამიანს გალაკტიონს ეძახის საქართველო. აი, ვინ ჩასწვდა ადამიანის სულის საიდუმლოს. ჩვენ კი... მაშინ, იმ დროს, ისეთი დიდი ადამიანი დადიოდა ჩვენს სოფელში. საათობით იდგა აიშე ყიყავაძის ჩაის პლანტაციასთან, საათობით უსმენდა მანდარინის მკრეფავთა ხმებს... და ვერავინ ვერ შენიშნა, რომ იგი თავისი ოდნავ დამცინავი, ღიმილნარევი მზერით ჩვენს სულს სჭერტდა.

ამის სწავლა კი, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება.

სოფელი ისევ და ისევ საყოველთაო ყურადღების ცენტრშია მოქცეული. მაგრამ არ იფიქროთ ეს იმით იყოს გამოწვეული, თითქოს სოფელში ვერ იყოს ყველაფერი რიგზე. პირიქით. თუკი, როგორც სტატისტიკოსები ამბობენ, ფანქარს მოვიმარჯვებთ და დავიანგარიშებთ, მაშინ მივხვდებით, ის რაც უკანასკნელი ათი-თხუთმეტი წლის მანძილზე შექმნა ჩვენი სახელმწიფოს სოფლის მეურნეობამ, აქამდე არნახული ტემპის შედეგია. შორს რომ არ წავიდე, მარტო ჩვენი კოლმეურნეობის მაგალითს მოვიყვან: 1949 წლიდან 1958 წლამდე კოლმეურნეობაში ხარისხიანი ჩაის ფოთლის წარმოება ჰექტარზე 488-687 კილოგრამით გაიზარდა, ხოლო წელს გეგმის გადამეტებით სახელმწიფოს 100 ტონაზე მეტ ჩაის ჩავაბარებთ. მაგრამ ეს მხოლოდ ციფრებია. ციფრები კი მე მაინცდამაინც არ მიყვარს. კარგია, როცა შენ ნახავ სოფელს, საკუთარი თვალით შეაჯერებ გავონილს.

და უნებლიეთ მაგონდება: ბაღობისას, როცა ფეხს ან ხელს გავიჭრიდი, ანდა განაკაწრი იარას გააჩენდა, ნენემ მრავალძარღვას დაფენა იცოდა. სოფელში დღესაც შემორჩა ეს ათასწლობის მიღმიდან მოტანილი სახალხო სამკურნალო საშუალება. ჰოდა, დღესაც, როცა სოფლის ბილიკებზე გაივლი, განსაკუთრებით დილით, ერთნაირად დანამულ მრავალძარღვას დაინახავ. სად არ შეხვდები მას, ამ უწყინარ, სასარგებლო ბალახს. რამდენიც არ უნდა თელო, რამდენიც არ უნდა ქყლიტოს საქონლის ფლოკებმა, მაინც იზრდება, მაინც ხარობს... პაპაჩემმა ბევრი საინტერესო ამბის მოყოლა იცოდა. ერთხელ, ამ საინტერესო მონაყოლის მიზეზი იყო ალბათ, რომ სახლიდან უნებართვოდ გავიპარე საქორიეს ტყისაკენ. იქ მთელი დღე დამალულ განძს ვეძებდი. მე ძალიან მიწოდდა მეპოვა განძი, რადგან ოჯახში ღარიბად ვცხოვრობდით. სკალტის ახალუხი რაა, ისიც არ მქონდა გამოსაცვლელი. ფეხზე კი, რა თქმა უნდა, ზაფხულში ვინ მაღირსებდა რამეს. გვიანა იყო, როცა დაღლილი და ეკალ-ბარდებში ნაბლოტიალევი დავბრუნდი შინ. ფეხები ერთიანად გასისხლული და დაკაწრული მქონდა. პაპაჩემი მრავალძარღვას გრილ. სასიამო ფოთლებს მაფენდა იარებზე, თან ბუზღუნებდა: „განძის პოვნა ასე ადვილია, ბიჭო? მაგრამ არა უშავს. ქორწილამდე მოგირჩება. შენ არც პირველი ხარ და არც უკანასკნელი“.

მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა. მე მივხვდი, რომ ტყე-ღრეში ამაოა განძის ძებნა. პაპაჩემის ნაამბობი კი დამრჩა. პაპამ მიაშო, თითქოს ცხოვრობდა სოფელში კაცი. ისიც ჩემსავით შორეული რაჟის სოფლიდან, ბაჯიდან ყოფილა თითქოს ჩამოსახლებული ხუცუბნის მიწაზე. და თითქოს ამ კაცს ოცნებად მქონდა გადაქცეული განძის პო-

ენა. დღედაღამ განძს ეძებდა თურმე. როცა დადლილი, მძიმე-
ლი ბრუნდებოდა შინ, ამბობდა, სულ ცოტაა, კიდევ ცოტაა საჭირო
დამრჩა და სანუკვარ ოცნებასაც მივაგნებო. ერთი საწუხარი ჰქონდა,
--- ეს არის, რომ იმ ადგილებში მრავალძარღვა არ იზრდება და ჭრილო-
ბებს ვერ ვიზრუნო. იმედი კი არ გადაუწურავს: — არაფერია, სხვები
წავლენ მის საძებრად, სხვები შიშველი ფეხებით, ქალამნებით, წულე-
ბით, შორს წაიღებენ მრავალძარღვას თესლსო.

ახლა მე ვიცი — აღარაა საჭირო განძის საძებრად ტყეში და ცხრა-
მთის იქით წასვლა. განძი ყველგანაა. გაიხედავ მარჯვნივ --- შუბალაუ-
რი ციტრუსებითაა დაყურსული. აქეთ, თეთროსანისაკენ გამოიხედავ ---
ჩაი და ისევ ციტრუსები... ტყეში არ უვლიათ ჩვენს წინაპრებს მრავალ-
ძარღვათი მოფენილ ბილიკებზე. და პირველი კაცი, ვინც ამ განძს
მიაგნო ხუცუბანში, თხამოცდაორ წელს მიტანებული, მაგრამ ჯერ
კიდევ მხნე და ჯანდონით სავსე ომერ კაიკაციშვილი გახლავთ.

ჩემი მოთხოვნაც აქედან მინდა დავიწყო სოფელზე.

იმ ადგილს, სადაც ომერ კაიკაციშვილი ცხოვრობს, ვიორგილა-
ური ჰქვია. ჩვენს სოფელს ბევრი აქვს ასეთი ვასახელებული
კუთხე-კუნჭული. ჩვენ არაერთხელ შევხვდებით ასეთ ვასახელებას.

მაგრამ ვიორგილაურის სანახები მართლაც იშვიათია. აქ ჰაერის ტე-
მპერატურა მუდამ ზომიერია. ზამთრობით ზღვის ნახრიდან თბილი ქარი
ქრის და ციტრუსებს განვითარების ნორმალურ პირობებს უქმნის.
ზაფხულში კი ომერის სახლის წინ, ვარდებით მოჩრდილულ ფანჩატუ-
რში ჯდომას არაფერი სჯობია. ბოროტ წარამარა არხევს ასწლოვანი
ბლის ტოტებს.

რაზე ჩურჩულებს ეს ნიავი?

წარსულზე?

განახლებულ მიწაზე?

ვინ იცის.

მიწა კი მართლაც განახლებულია.

კარგად უთქვამს ისტორიკოსს: მსოფლიოში შეიძლება არც მოი-
ქებნოს მეორე ისეთი მხარე, რომელსაც ამდენი შემოსევა-დაპყრობა
განუცდიაო...

რამდენი სიავე, რამდენი ვაჭირება გადაუტანია ჩვენს ხალხს სა-
კუთარ მხრებზე!

მახსოვს ოცი-ოცდახუთი წლის წინათ მოვიდნენ ჩვენთან არქეო-
ლოგები. გადათხარეს კინტრიშის ხეობა. რას ეძებდნენ ისინი? რა იზ-
რევს? ბრინჯაოსა და რკინის ნარჩენები. ამ ნარჩენებს ჩვენი წინაპრები
როგორც სამეურნეო საქმიანობისათვის, ისე საომრადაც იყენებდნენ.
სხვა?

რით იყო ეს გათხრები საინტერესო?

აქ იზოვეს სხვადასხვა კონსტრუქციის ცულები, საკულტო დანიშნულების ნივთები, კერამიკული ხიმუშების ფრაკმენტები... ხოლო ჩვენს ზოდებმა აშკარად მიგვანიშნეს, რომ ხუცუბნის ტერიტორიაზე არ უზღებოდათ წასვლა, ადგილზევე ამზადებდნენ, და რომ, ეს ყველაფერი ხდებოდა 2500 წლის წინათ.

ხუცუბანში ახლაც არის ერთი ადგილი, ქვედა სამების სათეს ფართობებში. მას ნამჭედლევის უწოდებენ.

შორეული წარსულის გამოძახილი? ალბათ.

მაგრამ ჩვენი სოფლის უხუცეს გლეხს, ბარე ასი წლის ახმედ მყავანაძეს უთქვამს: — მოხუცთაგან გამიგონია, ოდესღაც შორეულ წარსულში კინტრიშის მარცხენა ნაპირზე „სამჭედური“ იყო. და რომ, ეს ამბავი იმ მოხუცებსაც სხვა მოხუცებისაგან გაუგონიათო.

ამ გათხრებიდან უფრო მოგვიანებით შედგა კიდევ ერთი ექსპედიცია. მას აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი ედგა სათავეში. ჩვენს მიწაზე აღმოჩნდა უძველესი ქვის ხანის ზედა საფეხურის დამახასიათებელი კაყის ანატეცები, დანები, საჭრისები, საფხეკები... ამან და კიდევ უფრო მნიშვნელოვანმა ნივთებმა, უძველესი საცხოვრებელი მიდამოების ნაშთებმა მეცნიერთა დაინტერესებისა და კვლევის სფეროში მოაქცია ჩვენი სოფელი.

დღეს ყოველი ხუცუბნელი სიამაყით უჩვენებს თავის სტუმრებს თეთროსანის ეკლესიის ნანგრევებს. რას გრძნობ ამ დროს კაცი? შორეული წინაპრებისადმი უსაზღვრო პატივისცემას, თუ რაღაც უცნაურ, ქვეშეცნეულ ძახილს წარსულისას. მიჭირს რაიმეს თქმა, მიჭირს ლაპარაკი მაშინაც, როცა ამ უნიკალურ ნაგებობაზე ჩამომიგდებენ სიტყვას. სულში ორი სიცოცხლე იწყებს ბორგვას. ერთი ისაა, რომელიც საუკუნეების მტვერმა დაგვავიწყა, მეორე კი ისაა, რომლის დავიწყება არ მოხერხდა, რომელიც ისევ ფეთქავს და იფეთქებს, ვიდრე ცოცხლობ.

მაგრამ ზომ არის ასე — ყველაფერი მაინც პირობითია. შეგვიძლია ვკითხოთ სხვა, რომელიმე უცხო სოფლის ადამიანებს — რას ეუბნება მას სიტყვა „თეთროსანი“. და ალბათ, თითქმის ყველანი უცნაურად აიწურავენ მხრებს. ხუცუბნელისათვის კი ეს სიტყვა ნიშნავს ქართულ მიწას; შესაძლოა — მთელ საქართველოს; ხალიფ-ფაშას შემოსევის დროს თეთროსანის ეკლესიიდან აკეთის ეკლესიაში ღვთისმშობლის ხატის გადასვენებას; ნიშნავს — ცეცხლს, დახოცილ ბავშვებსა და ქალებს; თურქების მიერ ქართველების გამუსლიმანების ცდას...

სხვა თუ არა, ისტორიისათვის არაფერია ერთი საუკუნე. ერთი საუკუნე ზოგჯერ ერთი სიტყვით თუ აქვს მოხსენიებული ჟამთააღმწერელს. სწორედ ასეთი სიტყვაძუნწი ჟამთააღმწერი გვამცნობს: 1877 წელს მისს ციხისძირის ბრძოლებში დაღუპულთა პატივსაცემად თეთროსნის ძველი საქრისტიანო ტაძრის ნანგრევებზე რუსეთისა და გურიის სახალხო ლაშქარს პარაკლისი გადაუხდიაო.

გამოვყვით აქეთ — ხუცუბანში, ბაჯელიძეების გორაზე არის კიდეც ერთი ნანგრევი უძველესი ეკლესიისა. რომელ ხანას განეკუთვნება იგი? როგორც დღემდე ირკვევა, მის შესახებ არავითარი სარწმუნო წყაროები არ არსებობს. ამბობენ, ბერძნების აშენებული ეკლესია იდგა აქაო. მართალია ვითომ? ვინ იცის.

მაგრამ „ნაციხვარა“ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ორი სამხედრო გზა, რომელიც სწორედ ხუცუბანზე გადიოდა, კიდეც უფრო სიამაყით გახედებს წარსულისაკენ. და გესმის თითქოს ზედ ხუცუბანთან მობჯენილი პეტრას ციხის ნანგრევების ჩურჩული, იდუმალი, შორეული გამოძახილი იქ დაღუპული რაინდებისა, რომლებმაც საქართველოსათვის, ქართველობისათვის დადეს თავი. ხედავ თითქოს, როგორ ებრძვიან ოსმალთა ჯარებს კინტრიშის ხეობისა და ჩაქვის მცხოვრებლები, ვინ იყვნენ ისინი, რომლებსაც გული ერჩოდათ შემოჭრილი მტრის გასანადგურებლად? გიორგაძეები, ცეცხლაძეები, ბოლქვაძეები... სწორედ ისინი წარუძღვნენ იარაღსხმულ ხალხს. ისტორიამ ბევრი ლამაზი და ბევრი სისხლიანი ფურცელიც შემოგვინახა. მაგრამ ერთი ცხადია — სამასი წლის ბატონობამ ვერ იქნა და ვერ გადრიკა ჩვენი ხალხი, და დღეს პირველქართველობით, პირველსიწმინდით თავს იწონებს ხუცუბანი. და მერე ვინ შესძლო ამის გაკეთება? საიდან იღებდა ძალას თითქმის გაპარტახებული, თურქთა მახვილითა და სარწმუნოებით წელგალუნული მოსახლეობა?

იყო დრო, როცა პეტრას ციხე დაეცა. იქ გაბატონებულმა სერასკირმა, გადაძწევტი, სისხლისმღვრელი ბრძოლისათვის გამზადებულმა სარდალმა, მოულოდნელად ტრაპიზონის ფაშასაგან დიდი ვეზირის ბრძანება მიიღო — გურჯისტანთან ზავი დადევით. მთავარმა ეს ზავი ხელსაყრელად მიაჩნია და დათანხმდა. მე ახლაც ჩამესმის თითქოს თეთროსნის ზარების რეკვა, რომელიც ხალხს ამ სამწუხარო ამბავს აუწყებდა. მას შემდეგ იმ ზარებს აღარ ეწერა რეკვა: ცეცხლმა და მახვილმა თავისი გააკეთა — მიწასთან გაასწორა ეს შესანიშნავი ძეგლი, ქართული მიწის, ქართველი ხალხის დიდების სიმბოლო. მაგრამ სული რჩება თურმე. იმ დიდების ნაწილი წვეთ-წვეთობით, მარცვალ-მარცვალ გროვდებოდა და ოქტომბრის ერთ მშვენიერ დღეს ერთ შესანიშნავ ძეგლად ჩამოიქნა.

და მეც, შესაძლოა ამან გამაბედინა მომეთხრო თქვენთვის ჩემს სოფელზე, მის წარსულზე, მის დღევანდელ დღეზე.

„არავითარი სადაო არ არის ის ფაქტი, რომ აჭარის მშრომელი მუშაკი ხობა ვერ დააღწევს თავს ძველი რეჟიმის წყეულ მემკვიდრეობას და სალატაკეს, თუ მან არ განავითარა ახალი საკოლმეურნეო კულტურა, თუ სამუდამოდ არ აიღო ხელი მამა-პაპურ სახნისსა და გუთანზე, თუ არ გარდაქმნა თავისი მეურნეობა ახალ გაუმჯობესებულ საფუძველზე“...

1928 წელი, გაზეთი „ფუხარა“

როცა შენობის აშენება უნდათ, პირველად საძირკველს ჩაუყრიან ხოლმე. მტკიცე, გულდადებით ჩაყრილი საძირკვლის გარეშე ნაგები სახლი რაც იქნება თქვენც იცით. ჩვენი სოფელი რომ ღონიერია და მაგრადაა ფესვგადგმული, ეს ერთი ხელისდადებით არ ქნिला. ჰოდა მეც სწორედ იმ ფესვზე უნდა მოგახსენოთ.

წინათ ტოგონიდან მოყოლებული თითქმის ყველა დაბლობ ფერდობებზე ჭვავს თესავდნენ, ღომსაც, მაგრამ დიდი სარგებელი და წელში გასასწორებელი მაინც არ ჰქონდა მისგან ხუტუბნელ გლეხს.

ჰოდა, სოფელში დაფუძნებული კაცი გაჭირვებიდან გამოსავალს ეძებდა.

ახალ გზებს ეძებდა საბჭოთა ხელისუფლებაც. სწორედ ამან განაპირობა მიწის ერთად დამმუშავებელი ამხანაგობაც.

ეს ამხანაგობა თერთმეტ კომლს აერთიანებდა.

ვინ იყვნენ ისინი?

გვარას, ხუტუბნის, აჭყვისთავისა და აჭის უღარიბესი გლეხები. მათ საოცრად რთულ პირობებში უხდებოდათ მუშაობა, არ ჰქონდათ სათანადო ტექნიკა, სასოფლო-სამეურნეო იარაღები. ბარე შიშველი ხელით ებრძოდნენ მიწას და მიწაც ურჩობდა, მაგრამ მიუხედავად ასეთი მკაცრი პირობებისა, ქობულეთის რაიონში კოლექტიური შრომის ამ პირველ მერცხალს მაინც არ ჩამოუყრია ფრთები.

და ჩქარა, თითქმის ერთი წლის შემდეგ, კოლმეურნეობას უკვე ჰქონდა 27 ჰექტარი ჩაის პლანტაცია, ოცდასამი ჰექტარი მრავალწლიანი ნარგავები, ხოლო თერთმეტმა კომლმა შეიდგერ იმრავლა.

გაჩნდა პირველი ადმინისტრაციული სახლი. აქ მოთავსდა კოლმეურნეობის კანცელარია, სურსათ-სანოვავისა და სამეურნეო იარაღების საწყობი, სამკითხველო... აჭარის სასოფლო-სამეურნეო ბანკმა დახმარების ხელი გაუწოდა კოლმეურნეობას.

ღარიბმა კაცმა იმედის თვლით გახედა მომავალს.

ხუტუბნის სასოფლო საბჭოს ტერიტორიაზე მიწის საერთო წესით

დამამუშავებელ ამხანაგობას „საერთო შრომა“ ეწოდა. ამ ამხანაგობას
მემედალი ხაბაზი ჩაუდგა სათავეში.

რა შეიძლება ითქვას მემედალი ხაბაზზე?

ეს იყო არა მარტო ქობულეთში, არამედ მთელს აჭარაში აღიარებული პირველი თავმჯდომარე, პირველი სასოფლო არტელის ორგანიზატორი.

ბევრს ყვებიან მასზე.

დროის უმკაცრეს საცერს ვერაფერი დაუკლია ხალხის მეხსიერებისათვის.

მანამდე, ვიდრე გლეხკაცი ერთ სასწორზე, თავისი ნაშრომის გვერდით დასდებდა მეზობლის ნაშრომს, სოფელში ათასნაირი ჯურის ნაძირალა აფათურებდა ხელს. ჰოდა, იმ ვითარებაში ასეთი ნაბიჯი ძალზე გაბედული და სარისკო იყო. და ცხადიცაა, ასეთი დიდი საქმის თავკაცი მარტო მარიფათით ვერას გააწყობდა, საჭირო იყო სხვა რამ — მორალური სიმტკიცე, ცხოვრების ცოდნა, რაც ყველაზე უმთავრესია — რწმენა. დიახ, მემედალი ხაბაზი იმ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნოდა, რომლებსაც სწამდათ, ახალი ცხოვრება გაიმარჯვებდა. სწორედ მისი სახელით იხსენება ხუცუბნის კოლმეურნეობის ისტორიის პირველი ფურცელი.

იგი ტიპური, ნამდვილი თავმჯდომარე იყო, — ამბობენ ხოლმე მასზე. ჩემს ყმაწვილკაცობაში ბევრჯერ გამიგონია ეს სიტყვები. ჩემთვის მაშინ გაუგებარი იყო ამ სიტყვების ღედააზრი. ვცდილობდი როგორმე ამეხსნა ისინი, ღრმად ჩაევწვდომოდი. სხვა მხრივ ნუ ჩამომართმევთ, ჩემთვის კი მართლაც საინტერესო იყო, საიდან იღებდა სათავეს ეს „ნამდვილი, ტიპური“... ჩემი თაობის ადამიანისათვის, რომელიც ორი ომის შუალედში, პირველი და მეორე მსოფლიო ომების შუალედში დადგა ცხოვრების ზღურბლზე, ასე თუ ისე მაინც გასაგებია იმ თავკაცთა სულიერი სამყარო, მაგრამ ამ თაობისათვის? იმ თაობისათვის, რომელმაც დიდი სამამულო ომის შემდეგ დაიწყო ანბანის სწავლა? მე მგონია, მათთვის ძნელად წარმოსადგენია საკოლმეურნეო არტელის ფორმირების პირველი პერიოდი. ახლა, იმ საკოლმეურნეო არტელის, ასე თუ შეიძლება ითქვას, ოფიცერთა შემადგენლობის ნაბიჯები ბევრს იქნებ პრიმიტიულადაც მოეჩვენოს. მაგრამ დღევანდელი კოლმეურნეობა, დღევანდელი სოფელი იმ წარსულითაც ამაყობს. ის, რაც დღესდღეობით საკოლმეურნეო შრომის სასწაულად ითვლება, სწორედ იმ შორეულ წლებში ჩაყრილ ნერგთა ფესვებზეა დამყნოილი.

დღევანდელ სოფელს რომ მცოდნე, საკოლმეურნეო საქმეში ყოველმხრივ ჩახედული კაცი სჭირდება, ეს საყოველთაოდ აღიარებული ჭეშმარიტებაა. მაგრამ მაშინ? მაშინ კმაროდა ყოველივე ეს პირველი არტელის სადავების ხელში ასაღებად?

სოფელს ახსოვს:

დარჩა ხოჯა თავისთავთან მარტო. შეიღრინა ხოჯამ, აღარაა საშველი, კომუნისტებმა მოწამლეს ყველაფერი. ეს მემედალი ხაბაზი პირდაპირ საოცარი ენერგიისა, დღედაღამ სოფელში ტრიალებს, ხალხს ეჩვენებოდა ახალ ცხოვრებას ვაშენებთო, ჰიიჰ! — ხოჯა თავისი დაგვაჯული ფეხებით მივიდა სარკმელთან. ჯამე! რაღაა ის ჯამე, სადაც ჯამათი აღარ დადის, რომელმაც მორწმუნეები დაჰკარგა! სადაც აღარავითარი სარფი აღარაა... ქალებიც გადაირივნენ. ჩადრი უნდა ჩამოვიხსნათო. მზე უნდა დავინახოთო, ესეც წყეული კოლექტივის ბრალია, ფიქრობს ხოჯა. — მემედალის ბრალია.

ათას ცხრაას ოცდაათი წელი იდგა.

ძლიერად, მომეტებულად ანათებდა მზე.

სწორედ ასეთი მზე უყვარს ხეხილს, მიწას, ქვას, ბალახს, ახალგაშენებულ ციტრუსოვანთა პლანტაციებს. სწორედ ასეთი მზე უყვარს იმ ადა მიაწებსაც, თეთროსნის სანახებში ჩაის პლანტაციებს რომ ბარავენ ახლა ყველაფერი იცინის. ბრწყინავს.

სწორედ ეს უკლავს ხოჯას გულს. მემედალი ხაბაზის ცხენის ფლოქვების ხმა უმღვრევს სულს.

წინათ სულ ეგონა — კოლექტივი დიდხანს ვერ გაძლებს, წვირეთი დატურსულმა ფეხბურდლა გლეხმა რა ქვეყანა უნდა ააშენოსო.

ამაზე იცინოდა კიდეც, მაგრამ ორი წელიც არ გასულა და გუნება წაუხდა. ჭამის მდაც წაუხდა.

მიხვდა — წვირეთი დატურსულ ხალხს არავითარი შავი ზრახვა არ ჰქონია გულში. ეს ხალხი შრომობს და საკუთარ სიცოცხლეს დაუზარელი გარჯით აუმჯობესებს. ეს ხალხი თავის შრომას და ცხოვრებას სხვას უკავშირებს და ერთიანი მიზნის გასამარჯვებლად იბრძვის. ამ ხალხმა უარყო ჯამე, უარყო ყურანი, ხოჯას მუდგერისობა. და სამლოცველო, სადაც ტევა არ იყო წინათ, ცარიელი, უკაცური დარჩა.

სოფელი კი განაგრძობდა ცხოვრებას.

იყო რიჟრაჟი. მთებსა და ხეობებს სიბნელე არ შემოეძროთ, სოფელში კი კოლექტივის ზარი აწკრილდა. ეს ხმა მიაღრვევდა მდუმარებით გატრუნულ სივრცეს, იჭრებოდა შუკებში, ეზოებში, სახლებში, აღვიძებდა, მზის შესაგებებლად მოუწოდებდა ყველას. მაგრამ ძალიან ადრე იყო.

ვინ რეკავდა ზარს?

რამ აიძულა სოფელი ასე ადრეანა წამოეყარა ზეზე?

განთიადს ხომ ჯერ კიდევ ხეირიანად ვერც მოეკიდებინა ფეხი!

მორბოდა ხალხი.

ისმოდა გაკვირვებული წამოძახილი.

რეკდა ზარი.

ზარიანობის უამი იყო. ეშინოდა ყველას.

— რა ამბავია, ხალხო, რა ხდება ჩვენს თავს? — იკითხა რეკებ მეგრელიძემ.

მის გვერდით მისი ძმა ისმაილი იდგა. ისმაილს მისი მეზობელი სულეიმანი მოსდევდა, სულეიმანს ახმედ მესხიძე... ასე გაწყაბულნი და დარაზმულნი მიადგნენ კოლმეურნეობის კანტორის შენობას. მოვარდა მემედალი ხაბაზიცი. სულს ძლივს ითქვამდა, შეშფოთებული ჩანდა, თანასოფელელთა სახეზე ცდილობდა ადრიანი ზარის მიზეზის ამოკითხვას.

კოლმეურნეობის შენობასთან ერთიანად გაბადრული მურადი იდგა.

— რა გაკრიჭებს, ბიჭო! — შესძახეს სოფლელებმა. — შენ რეკდი ზარს?

— აბა, ვინ დარეკდა?

აირია ხალხი. აზრი აღდა.

— ხაშარი მიაყოლეთ მაგას, ხაშარი! დახე, რა ადრიანა წამოგვყარა?! გვაბეჩებ ბიჭო?!

— რატომ? — იკითხა ჭაბუკმა.

და მართალი იყო, რა თქმა უნდა, თავისებურად მართალი. მანამდე მას მთელი სოფელი ზარმაცს ეძახდა. ჩიტირეკიასა და ვარსკვლავებზე შედიმებულს ეძახდა. რავარც თხმელის ღოჯე ვაშლს არ გამოისხამს, ისე მაგისგანაც კაცი არ დადგებაო. მემედალიმ კი სხვა თვალთ შეხედა. სოფლის მეზარედ დანიშნა. აღრე ადგომას მაინც ისწავლიო, ჰოდა შერცხვა ჭაბუკს. სხვაზე ნაკლები რითა ვარო. გულში ჩაიხვია — ერთგულებითა და სიყვარულით ესიამოვნებინა, როგორც მემედალისათვის, ისე კოლექტივის სხვა წევრებისათვისაც.

გადამეტებულად კი გამოუვიდა. დილის ხუთ საათზე წამოხტა და მთელი კოლექტივი ფეხზე დააყენა.

ასე ფიქრობდა: „რაც აღრე შეუდგებიან მუშაობას, მით უფრო მეტს გათოხნიან. აღარ დაჩაგრავს პლანტაციებს სარეველა ბალახი, ჩაიც მომძლავრდება“.

სოფლელებს კი ცუდი ამბავი ეგონათ, აღელვებულნი, აქოშინებულნი მირბოდნენ. მაგრამ როცა ჭაბუკი მეზარე შერჩათ და მისი გადიმებული სახე დაინახეს, დამშვიდდნენ.

— რახან ავდექით, შინებს ხომარ მივუბრუნდებით, საქმეს შევუდგეთო.

მემედალიმ ეშმაკურად გადახედა მურადს. მერე მხარზე დაკრავს ხელი, — შენც პლანტაციაში წადიო.

დაიკვნენ ბრიგადებად.

ხალისი და გულითადობა გამეფდა.

ენაზე სულ იშვილბაში მურადი ეკერათ.

უხაროდათ, რომ მათი ნაშრომი უკვე ნაყოფს იღებდა, ბარე ოცდიათ პექტარზე ჩაის პლანტაცია გადაიშალა. ამ პლანტაციის მოსავლეულად ქობულეთიდან ხშირად ამოდის აგრონომი. ეს აგრონომი მათ დიდ დახმარებას უწევდა. მიდიოდნენ სოფლელები სამუშაოზე და მილაპარაკობდნენ:

— ჩაი მართლაც კარგი დადგა წელს, პირდაპირ ნანატრია!

— ჩაი ხომ კაი და კაია, მარა თვითონაც კაი ბიჭები გამოდგნენ. ისთე შეაკლეს თავი, ისთე ეიტანეს გაჭირვება, თითქოს რაიმე... რავა გითხრა... არ ვიცი...

სოფლის ორღობეებში დილაბნელი დააბოტებდა, მიდიოდნენ კოლმეურნეობის წევრები, მიხალისობდნენ.

— გაიგეთ, მთავრობას ახალი მიწები გამოუყვია, დათესეთ და მოსავალი მოიყვანეთო. კოლექტივი გააძლიერეთო, მტერს თვალეები დაუხსეთო... აბაა!

— ჯერ სადა ხართ, აწი რაცხა ტრაქტორი ყოფილა, იმას ჩამოვიყვანთ. საქონელი აღარ დაგვჭირდება, თვითონ მოხნავს, თვითონ დაფარცხავს და დათესავს თურმე...

— კაი, კაცო, ნუ გადამრიე...

იმ დღეს მემედალი ჩაის ფართობებს გასცქეროდა. ნათლად ხედავდა, რომ ყოველი კოლმეურნე გულწრფელად დასტრიალებდა თავს ნაამბავარს.

წამით ჩაფიქრდა.

რა გაახსენდა, ან რა ფიქრმა გაჰკრა სოფლის თავკაცს? ამ ადამიანთაგან ბევრნი იყვნენ ისეთები, რომლებმაც თავდაპირველად შორს დაიჭირეს თავი, ამრეზილად შეხედეს კოლექტივის საქმეს. ყოყმანობდნენ, მერყეობდნენ. იყვნენ ისეთებიც, უკვე კოლმეურნეობაში შემოსულნი, უკან გაბრუნებას აპირებდნენ, მაგრამ შემდეგ საქმე სხვანაირად დატრიალდა... და ეს ყველაფერი დიდი მონდომებისა და ენთუზიაზმის წყალობა იყო. აღარავინ ფიქრობდა კოლმეურნეობიდან გასვლას. პირიქით.

მას ესმის:

— ბუძა, რას მიყურებ ეგრე დაჟინებით, მტერი კი არა ვარ... მეც მტე-
ნტერებს საქვეყნო საქმე... მე უკვე განცხადებაც შევიტანე, კოლმეურნეობის
წევრი ვხდები.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ღუმელი.

მერე უცებ:

— კაი ღროსაა შენმა მზემ...

— კაცს თუ შრომა უნდა, გვიანი არასოდეს არაა...

— ეგ კი მართალია, — ბუხუნებს ბანი.

სწორედ ეს ახარებდა მემედალის.

— მარჯვეთ, ბიჭებო, მარჯვეთ!.. გაზაფხულზე ჩაის ფოთოლი უნდა
მოვკრიფოთ. პირველი ფოთოლი! — ოცნებაში ეფლობოდა არტელის
თავმჯდომარე.

იცელებოდა სარეველა.

ჰუპ, ჰუპ, ჰუპ! — ხმაურობდა თოხი.

ბრიგადები წინ მიიწევდნენ. რიგებს შორის კვალი ჩნდებოდა.

სალამოსათვის საზეიმო კრება იყო დანიშნული. უნდა გაეხსნათ სამკი-
თხელო და კოლმეურნეობაში ახალი წევრები მიეღოთ, დარჩენილი გა-
სათოხნი რაც შეიძლება ადრე უნდა მოეთავებინათ. წასულიყვნენ შინ,
დაესვენათ და კანტორასთან შეკრებილიყვნენ. თოხის პირი მზეზე პრია-
ლებდა. იღეწებოდა შემოდგომის ისედაც შეტრუსული ბალახი. შიგადაშიგ
გაისმოდა ნადური. მზე შუბისტარს რომ გადასცდა, თოხნას ამთავრებდ-
ნენ, ცოტაღა იყო დარჩენილი, ამ ბოლო ნარჩენს ყველამ ერთობლივად
შეუტია. ბრიგადები ერთმანეთში შეჯიბრებულნი იყვნენ — ვინც პირვე-
ლი დაურიდა თოხს, გამარჯვებულიც ის იყო, კოლმეურნეობის წითელი
ღროშა მას ერგებოდა. სწორედ ეს შეჯიბრი ახარებდა მემედალის. შორს
იხედებოდა. სოფლის სინდისი იყო, სოფლის მაგივრად აგებდა პასუხს.
არ დასცალდა.

შემოდგომაზე, როცა თხემებზე დაბჯენილი ღრუბლები მრუმედ
ღებავდნენ ნარინჯის ბალებს, მემედალი სახლიდან გამოვიდა. ჭიშკრის
მარგილზე ცხენი ება. პატრონის დანახვისას ცხენმა უცნაურად დაიხვი-
ხვინა, მიწას ტორი დაჰკრა. მემედალის გაელიმა. ცხენს ქოჩორი აუწეწა,
ბეჭზე ხელი დაარტყა.

— საით გაგიწევია? — მიამახა უკვე ცხენზე შემჯდარს მეზობელმა.

— ქობულეთს, სადამომდე ვერ ამოვალ, საქმე მაქვს...

ცხენმა იგრძნო, პატრონმა ფერდში ქუსლი მკრაო, მარდად დატრი-

აღდა, თითქოს საზეიმო წრეს აკეთებდა და წინ გაიჭრა.

— ჰაი, შე ცუდლუტო! — შესძახა მემედალიმ და სადავე დაუჭირა ივრძნო — ცხენი არ ემორჩილებოდა.

არ ემორჩილებოდა ახალი ცხოვრების კანონებს საბჭოთა ხელისუფლების მტერიც. ხუცუბუნელთა ახალი, საშვილიშვილო საქმე და შრომითი იერიშები მოსვენებას უკარგავდა მას. სოფლის ნაძირალები თუ თავდაპირველად მარტო დაცინვით კმაყოფილდებოდნენ, ფიქრობდნენ, ფუხარათა ამხანაგობა ხუხულასავით ჩაიფუშებო, ახლა უკვე მრისხანებისა და ბოღმის ჭია სულს უთანაღრავდათ.

მემედალი კი უკვე მეხუთე წელიწადი იყო არტელს ედგა სათავეში. ოთხი წელიწადია ჰყავდა ეს ცხენი. მიაჭენებდა ცხენს. ატკობდა გარემო, გზა, ხეხილი, გზაზე მოთამაშე ბალები. მანდარინს კარგი პირი უჩანს, — ფიქრობდა თავისთვის, — აივსება წელს ოჯახები.

სოფელი გათავდა.

გორაკთან ცხენმა ისევ ურჩად გაიწია. წინა ფეხებით მიწა დატორა, კისერი მოიღერა. „რა მოუვიდა, — ფიქრობდა მემედალი, — რას ხიზმუზიანობს?“

ვიღაც ცხენოსანმა გამოიარა. ოთხით მოაჭენებდა. პირდაპირ მისკენ მოაჭენებდა. მემედალიმ ისევ დაუჭირა ცხენს სადავე. ცხენი გაიტრუნა. უცნობმა კი სალამი არ უთქვამს, ისე ჩაუქროლა.

„აღბათ, რომელიმე მეურნეობის მუშაკი იქნება,“ — გაუელვა. რაზე ფიქრობდა იგი იმ მოყამულ დილას?

ახალგაზრდა იყო მაგრამ ცხოვრების დიდი გამოცდილება ჰქონდა. ჯერ სახელმწიფო უშიშროების ორგანოებში მსახურობდა, ბევრ კონტრაბანდისტსა და მტრულ ელემენტს მოუღო ბოლო. ყველგან, სადაც იგი მუშაობდა, ერთი სურვილი ამოძრავებდა — რაც შეიძლება ჩქარა ენახა სამშობლო ყოველმხრივ ბედნიერი, უშფოთველი.

წინ ისევ გამოჩნდა უცნობი. გახუნებული ფარაჯა ეცვა. უდარდელი გამომეტყველება ჰქონდა. ათიოდე ნაბიჯიღა რომ დარჩა მათ შორის, — სალამი, ეფენდი! — თქვა უცნობმა.

— გაგიმარჯოს.

— მემედალი ბრძანდებით?

გულმა რაღაც ცუდი უაზრა.

— არა, ბატონო, მისი მეგობარი ვარ. გნებავდათ რამე?

— მემედალის ცხენი მინახავს. ეს ცხენი მისი უნდა ყოს.

— ცხენის თხოვება განა არ შეიძლება? — მოემზადა მემედალი.

— ცუდი არ იფიქროთ, — გაიღიმა უცნობმა, — უბრალოდ ვიკითხე.

— რომელი სოფლიდანა ხარ? სადღაც მინახიხარ თითქოს... — დაიწყო მემედალიმ მაგრამ მოულოდნელად ზურგიდან სროლის ხმა შემოესმა. არ მობრუნებულა. ცხენი შეკრთა. შეკრთა მემედალიც. რევოლვერზე იკრა ხელი. გვიანდა იყო. ხელი აღარ დამორჩილდა. მოწყვეტით ჩამოუვარდა. თვალებში წითელი რგოლები დაუტრიალდა, გადაიწია და ნელ-ნელა ჩამოცურდა უნაგირიდან.

ამბობენ, როცა სროლის ადგილას სოფლები მოცვიდნენ, მემედალი გაშეშებული იწვა ბალახზე. ცხენი შორს იყო, თითქოს ამ საზარი ამბის შესატყობინებლად გაჭრილიყო სოფლისაკენ. მემედალის ღია თვალებშიც ცა ჩანდა. გულში კი ორი ცხელი ტყვია მოხვედროდა.

და რამდენი ტყვია იყო კიდევ გამზადებული ჩვენი სახელოვანი ადამიანებისათვის, ვინ იცის, მაგრამ კოვში ნაცარში ჩაუვარდათ მტრებს. არც ისე ადვილი იყო დიდი საქმისათვის თავგადადებულ ადამიანთა მოსპობა. მათ ადგილს უნაღ სხვები იჭერდნენ.

სწორედ ამაზე მოგახსენეთ, დგსვი, რაზედაც ჩვენი საკოლმეურნეო წყობაა დამყნული, მაგარი და შეურყეველი.

ახლა ისევ გაზაფხულია.

ისევ მზეა.

კანტორის მეორე სართულიდან გავყურებ ამწვანებულ მთებს და მემედალი ხაბაზს ვიგონებ. ყვავის მიმოზა, იისფრად იშმუშნება იასამანი, კოლმეურნეობის კანტორას კიბის ნოჯირს რომ მოხვევია.

ხმაურობს მინა.

ხმაურობს ბუნება.

რა უცნაურია — ამ წარმტაც მხარეს, რომელსაც აჭარა ჰქვია და იოზლის სოფლებსაც, საუცუნეების მანძილზე ეძინათ ღრმა ძილით — უბრალო ადამიანებმა საოცარი სიცოცხლე მიანიჭეს.

გაეღვიძა ქვეყანას...

გაეღვიძა, როგორც ელვები გაზაფხულს — ასე ძალუმად, მზიანად. დღეს სიმინდის მაგიერ ჩაი მოჰყავს.

ზღმარტლისა და ლელვის მაგიერ მანდარინი და ტუნგი...

სადღაა ღომი და ქვაფი!
ადამიანმა მიწის კიბეზე ისწავლა.
მიწა კი მართლაც რომ ბარაქიანია.
ოღონდ იშრომე, ოღონდ მოახდომე.
შრომა ქმნის ბედნიერ ცხოვრებას.
მაგრამ იმ დროს...
თუმცა ამაზე სხვა დროს გიამბობთ...

ს ი მ ლ ე რ ა

რამდენი ვერაგი,
რამდენი მაცდური
გვეკვეთა!
ვერ შეძლეს
ხერთვისის,
თმოგვის და
აწყურის
შეკვეთა.
...და მერე მზის კიდე
შეგარსა ყორნის ფრთამ,
ლამისა, —
გადასწვდა შავ ღრუბლებს,
მიწა, ცა დაფარა,
დანისლა.
მოასკდა მზიანეთს
შავი ზღვა თავზარით
ბათომთან! —
შეგვიდრკა სიამე,
სიმაგრეთ ზანზარი
გაჰქონდათ...
ბარბაროსთ მრავლობამ
წაღეკა მამაცთა

მხედრობა
და მაშინ დასრულდა
ციხეთა სიძველე,
მედგრობა.
სერავდა დას-დასად
ცას ცეცხლის მძვინვარე
ენები,
დააჭრეს ვაზსა და
მესხთ სისხლის მხურვალე
ვენები!
სულს ლევდა, ლამობდა...
დაიწვა, დაიქცა
ბევრჯერა.
ბოლოს კვლავ წამოდგა, —
სიკვდილი არასდროს
ეწერა.
ახლა მზეს მიეყვები, —
ის აურზაური...
დაფერფლდა...
კვლავ მესმის სიტყვები,
სიმღერა, ხმაური
ქართველთა.

ჩიუათ აკთმედაძე

პოლკოვნიკი, აჭარის ასსრ
სამხედრო კომისარი

როცა კალამი ხიზტს გაუტოლდა

წერილის ავტორი საბჭოთა ხალხის დიდი სამამულო ომის მონაწილეა. იგი წლების მანძილზე აგროვებდა მასალებს მებრძოლებზე, რომლებმაც თავდადებით და მამაცობით გაითქვეს სახელი, განადიდეს მშობელი კუთხის — აჭარის, მთელი ქართველი ხალხის სახელოვანი საბრძოლო ტრადიციები. ამ მასალების საფუძველზე მან დაწერა წიგნი, რომლის ერთ თავს ვთავაზობთ „ჟორიხის“ მკითხველებს.

აჭარის მწერლებმა სამამულო ომის პირველივე დღეებიდან თავიანთი ბასრი იარაღი — კალამი ფაშიზმზე გამარჯვებისათვის მომართეს.

არ შეიძლება ღირსეული ადგილი არ მიეკუთვნოთ და შესაფერისად არ შეეფასოთ მხატვრული სიტყვის როლი იმ დიდ საყოველთაო სახალხო ბრძოლაში.

ქართული ლექსი, მოთხრობა თუ ნარკვევი, რომელშიც მაღალი პატრიოტული გრძნობით, მტრისადმი უსაზღვრო სიძულვილით და საბჭოთა ხალხის სამართლიანი საქმის გამარჯვების რწმენით იყო ასახული ფრონტისა და ზურგის ცხოვრება, აძლიერებდა ჩვენი მეომრების საბრძოლო ნებისყოფას, მორალურ-პოლიტიკურ სიმტკიცეს, უნერგავდა გაბედულებას, სამშობლოსადმი სიყვარულსა და თავდადებას.

ომის დროს აჭარის პრესა, რადიო თითქმის ყოველდღიურად აქვეყნებდნენ ფრონტიდან გამოგზავნილ თუ აქ დაწერილ ახალ მხატვრულ ნაწარმოებებს.

ზოგიერთი მაშინდელი ლექსი საყოველთაოდ ცნობილი გახდა და სიმღერადაც აქცია ხალხმა.

დიდი სამამულო ომის დღეებში, როცა მუშა თუ გლეხი, ფიქრი თუ ინჟინერი, ღილი თუ პატარა, ერთ მიზანს ემსახურებოდა, — ღვიტვა დედასამშობლო მიხაკისფერი ჭირისაგან, საბჭოთა მწერლობის მალაღალი მოქალაქეობრივი სიტყვა თქვა. სწორედ ომის მრისხანე დღეებში დაიწერა რომანები და მოთხრობები, პოემები და ლექსები, რომლებიც გამოხატავდნენ ხალხის მხურვალე პატრიოტიზმს, უდრეკ ნებისყოფას და მტკიცე რწმენას სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის უშიშარ ბრძოლაში.

ცეცხლის ხაზზე იდგა ქართული ლიტერატურაც, რომელშიც მგზნებარედ გაისმოდა აჭარის მწერლების ხმა. ეს ხმა აღწევდა სანგრებში, ძელმიწურებში და ჯარისკაცს მტერზე გამარჯვების საბრძოლო ენერგიას უთქვამდა, შინდარჩენილებს გმირული შრომისკენ მოუწოდებდა. ასეთი იყო ნესტორ მაღაზონიას და პარმენ ლორიას, შალვა იოსელიანის და მამია ვარშანიძის, პარმენ რურუას და ნანა გვარიშვილის, შალვა შუბლაძის და ფრიდონ ხალვაშის, კაპიტონ რუსიძის და გიორგი სალუქვაძის ლექსები, მოთხრობები, რომანები.

ლექსის სტრიქონები იწერებოდა ქვემეხების გრილში, ფრონტის ხაზზე, სახგარში. იწერებოდა სისხლით, როგორც ფიცი ერთგულებისა და ვაჟკაცობისა. შალვა იოსელიანისა და მამია ვარშანიძის იმდროინდელ ბევრ ლექსს აწერია „მოქმედი არმია“. შალვამ ლექსი, პოეტური ხმა, სიცოცხლე სამშობლოს გამარჯვებას შესწირა. იგი ჯერ კიდევ სამამულო ომამდე წერდა:

სამშობლო მიწავ, მზე შინ, მზე გარეთ
აგნებია და გამოსავს ვარდობა.
შენ შემოგვევლოს ჩემი მგზნებარე
და ვაჟკაცური ახალგაზრდობა.

ეს, შეიძლება ითქვას, ერთგვარი წინათვრძნობაცაა, ღალადისა სამშობლოს უდიდესი სიყვარულისა, რომელიც პოეტმა შემდგომ საქმითაც დამტკიცა. ომის დაწყებისთანავე იგი სამშობლოს დამცველთა რიგებში ჩადგა. მისთვის არ არსებობს არაფეთარი შიში და უკანდახევა. ლექსში „ჩემო მიწავ“ იგი წერს:

მამულის ტრფობით ამევსო გული
და თითქოს სუნთქვა გრიგალად იქცა,
შენი დიდებით ვარ ანთებული,
შენ შემოგვევლე, მშობელო მიწავ.
ბავშვობის დღიდან კვალდაკვალ მდევდა
გნებობის ციხელი ჩაუქრობელი,
ჩემს ვაჟკაცობას მოესწრო დედა,
მამულისათვის მზრდიდა მშობელი.
და მეც მოვდივარ, მტერო ტილო,

მოვდივარ რისხვით, ვით ქარიშხალი,
რომ შენს გულღვიძლში დავატრიალო
საყაძის და ერეკლეს ხმალი.

რაოდენ მგზნებარედ, რა დიდი სიყვარულით ნათქვამია! უფროსი უფროსი
კი იგი წერდა:

თუ დაჭირდეს, მაინც ვინძლო, —
და მოადგეს მტერი კარებს,
ჩემო ღედავ, ჩემო ღვიძლო,
ჩემი მკერდიც გადიფარე.
(„სიმღერა სამშობლოზე“)

მრავალფეროვანია შალვა იოსელიანის ომისდროინდელი ლექსები,
მიზანი კი ერთი — თუ საქიოთა, სამშობლოს შეეწიროს. იგი ამბობს თა-
ვისა ძმითაც, რომელიც მტერს ერკინება:

ბიჭო, მომინდა ჩემი ხმა გამცნო,
გულით მომინდა, შენს ძმობას ვფიცავ.
შენ გენაცვალე, ჩვენო ვაჟკაცო,
მკერდით რომ იცავ სამშობლო მიწას.
(„ძმას“).

ქართველი დედის თავდადება სამშობლოსათვის ოდითგანვეა ცნობი-
ლი. ამ თემაზე დაწერილია უამრავი ლექსი თუ მოთხრობა. შალვა იოსე-
ლიანი ახერხებდა ეს გრძნობა გამოეხატა საკუთარი პოეტური ხმით, ახლე-
ბურად. ლექსში „დედის მოწოდება“ იგი ამბობს:

ვზას ვილოცავ... რაც გითხარი,
შენ გამიგებ ალბათ თავად,
მე გაგზარდეს, მე გაგზავნი
მშობელ მიწის დასაცავად.

ვაჟკაცი იყო იგი ლექსში და ასეთივე დარჩა ცხოვრებაშიც. როცა
დღეს იოსელიანის ლექსებს თვალს გადაავლებ, გჯერა მისი ალაღად ნათ-
ქვამი სიტყვებისა. და სწორედ ეს არის მისი პოეზიის ძალა, რომ ლექსის
არც ერთი სტრიქონი ყალბი არ არის.

ფრონტიდან დაბრუნებულმა ახალგაზრდა პოეტმა მამია ვარშანიძემ
1946 წელს გამოსცა ლექსების კრებული „მებრძოლის სიმღერები“. ეს
ლექსები უმეტესოდ განცდილი, დანახული, საკუთარ პოეტურ სამყარო-
შია გადადუღებული და ერთგვარი ანგარიშიცაა ომის წლებში მისი შემოქ-
მედებითი სუფაობისა, თიანეთულ სტრიქონში გამოსვლის გულწრფელი
პატრიოტიზმი და მაღალი ღირსი. პოეტისათვის დამახასიათებელია
ღრმა ინტერნაციონალიზმი. ეს გასაგებიცაა, — სამამულო ომის ქარცეცხ-
ლიან დღეებში პოეტი იბრძოდა რუსების, სომხების, აზერბაიჯანელების,
ჩვენი მრავალეროვანი სამშობლოს შვილების გვერდით და მის ლექსებ-

საც წითელ ზოლივით გასდევს სიმღერა მეგობრობაზე, დიდი საბჭოთა
ქვეყნის მძლავრ ოჯახზე.

კრებულში უდაოდ ერთ-ერთი საინტერესო ლექსია „კოჭლი“
ლირიკული გმირი სამშობლოს დამცველთა რიგებში არ გაიწევს,
„ის კოჭლია და დაიწუნეს“.

დამტოვეს მარტოდ, უკვე მიდიან
და სინანული დამრჩა საჯავროდ.
მომიგონებენ, ალბათ იტყვიან:
სახლში საწყალი კოჭლი დარჩაო.

მაგრამ იგი გულს როდი იტეხს, სწამს, რომ აქაც საჭიროა, აქაც, ზუ-
რგშიც სჭირდება მისი ხელი სამშობლოს მტერზე გამარჯვებისათვის. ამ ლე-
ქსში ყურადღება არა ის, რომ კოჭლი შინ რჩება, არამედ ის საერთო
პათოსი, რომელიც თითოეული საბჭოთა ადამიანის მგზნებარე გულში
ღვივდა დიადი სამშობლოს დასაცავად. როგორ დარჩეს იგი შინ, როცა
ყველა ფრონტზე მიდის. და პართლაც ეს ხომ საბჭოური სინამდვილეა.

მამია ვარშანიძის ლექსის სტრიქონები, ეს იქნება მტერთან შერკინე-
ბა, სატრფოსთან გამოთხოვება თუ საყვარელი მშობლისა და კუთხის. მო-
გონება, ისე მძლავრადაა განცდილი, რომ არ შეიძლება არ შენიშნო მეზ-
ობის გულის მღელვარება. მისი ყოველი სტრიქონი ქვემეხის გავარდ-
ნას გვაგონებს — იგი გვიპყრობს და ცეცხლს გვიკიდებს. პოეტი იარაღით,
კალმით იბრძოდა, მთელი ნვსნებარებით უმღეროდა სამშობლოს დიდე-
ბას, გმირობასა და ვაჟკაცობას.

კითხულობ თმის თესაზე დაწერილ მამია ვარშანიძის ლექსებს და
გრძნობ, თუ რაოდენ ძვირფასია პოეტისათვის სამშობლო. იგი არ იშურ-
ებს სიცოცხლესაც კი სამშობლოს სადიდებლად.

ასი ტყვია მომხვედს თუნდა,
ტანკებითაც გადამთელონ,
ეს სიცოცხლე ჰალალ იყოს
ჩემი ქვეყნის სასახელოდ.

ასე წერდა 1942 წელს ყაბარდოს ველზე მებრძოლი პოეტი.

დიდი ბეზაობა გააჩაღეს ზურგში დარჩენილმა პოეტებმა და მწეო-
ლებმა. ისინი საბჭოთა ადამიანებს მოუწოდებდნენ ფაშისტ დამპყრობთა
წინააღმდეგ საბრძოლველად და მთელ თავიანთ ნიჭსა და ენერგიას ახ-
მარდნენ ამ დიად საქმეს. 1941 წლის შემოდგომაზე საქართველოს მწერ-
ალთა კავშირის აჭარის განყოფილებამ მოამზადა და გამოსცა კრებული
„ბრძოლა გამარჯვებამდე“, ხოლო იმავე წლის ბოლოს გამოსცა მეორე
კრებული „სისხლი სისხლის წილ“. ორივე ამ კრებულში იგრძნობა იმ
დროის საბჭოთა პოეზიის მთავარი ტენდენცია — კონკრეტულად, რე-
ალისტურად აესახა საბჭოთა ადამიანის შეუპოვარი ბრძოლა, შემოქმედე-

ბითი შრომა. ყურადღებას იპყრობს პარმენ რურუას, კაპიტონ რურუას, ნანა გვარიშვილის, შალვა შუბლაძის, გიორგი სალუქვაძის ლექსები ჰეროიკული შემართებითა და მხატვრული ღირსებებით.

მეორე კრებულში დაიბეჭდა პარმენ ლორიას ვრცელი მოთხრობა „სისხლი სისხლის წილ!“ იგი გაშლილია ომის დრამატული მოვლენების ფონზე. პატარა კატისა და მის დაძმებს ტკბილი და უდარდელი ბავშვობა ომმა წაართვა. სოფელს გერმანელი ფაშისტები შემოესივნენ და დაუნდობლად გაანადგურეს. დაიღუპნენ კატის დედა და ორი წლის და რაია. ტყეში უპატრონოდ დარჩენილ ბავშვებს ბევრი ხიფათი გადახდათ. ბოლოს ისინი პარტიზანებმა იხსნეს. ბავშვებმა მტრის ზურგში რამდენიმე დღე გაატარეს, რამაც ადრეულად მოამწიფა, სულიერად დაავაჟკაცა ისინი. მწერალი ამ მოვლენას მხატვრული სიმართლით გვიხატავს და გვჩვენებს, რომ პატარა კატია და მისი ძმები მტერზე შურს იძიებენ.

პარმენ ლორიამ ომის წლებში გამოაქვეყნა აგრეთვე რამდენიმე მოთხრობა: „შეხვედრა“, „დაბრუნებული“, ცალკე წიგნად გამოვიდა კრებული „ფრონტზე და ზურგში“.

1942 წელს აჭარის სახელმწიფო გამომცემლობამ რუსულ ენაზე გამოსცა კრებული „ყველაფერი ფრონტისათვის“. აქ თავმოყრილია აჭარაში მომუშავე მწერლების ომზე დაწერილი ნაწარმოებები. მომდევნო წელს ქართულ ენაზე გამოვიდა კიდევ ერთი კრებული „ჩვენ გავიმარჯვებთ“. ამ კრებულში ნაჩვენებია ის ძირეული გარდატეხა, რაც ფრონტზე მოხდა იმ წლებში. იგრძნობა გამარჯვების ღრმა რწმენა. მკითხველს გულზე ხვდება მართალი, მგზნებარე სიტყვა.

ომის დროს გამოჩნდა ბევრი ახალგაზრდა პოეტი თუ პროზაიკოსი. მათ მოიტანეს ახალგაზრდული ხმა ლიტერატურაში და წარმატებებიც მოიპოვეს. ესენი იყვნენ პოეტები ნანა გვარიშვილი, გიორგი სალუქვაძე, ფრიდონ ხალვაში და სხვები.

ვის არ მოუხმენია და არ მოუხიბლავს სიმღერას ისრაფილ ჭინჭარაძეზე. ეს სიმღერა შეიქმნა იმ დროს სრულიად ახალგაზრდა პოეტის ფრიდონ ხალვაშის ლექსზე. 1944 წლის თებერვალში აჭარის მკვიდრს, უმცროს ლეიტენანტ ისრაფილ ჭინჭარაძეს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭა. სწორედ ეს ფაქტი გამოხატა თავის ლექსში ახალგაზრდა პოეტმა. ამ ლექსის ღირსებაა ფართო მოქალაქეობრივი უღერადობა, მასში ნაჩვენებია გმირის მშობელი კუთხის მკვიდრთა ფიქრები და გრძნობები, მშობელი დედის ძახილი.

იქნებ გრიგალში გესმოდა
მშობელი დედის ძახილი:
„მტერს დაუბნელე სიცოცხლე,
ხმალი არ გქონდეს დახრილი“.
გზარდიდა ზურმუხტის მთა-ველი,
ჩვენი შავი ზღვის ნიაფი,
სწავლას ფიქრობდი ყოველთვის,
სწავლას ფიქრობდი მძინარიც,
ბოლოს ასრულდა ოცნება, —
გახდი საბჭოთა მფრინავი.

საყოველთაოდ ცნობილია თუ რა დიდი გატაცება აქვს ახალგაზრ-
დას გახდეს მფრინავი, გეოლოგი, ინჟინერი, ექიმი. ამიტომაც, ეს სტრი-
ქონები, რომლებიც თითქმის მიმართულია კონკრეტულად ერთისადმი,
არ აღიქმება ვიწრო გაგებით. მასში ყველას შეუძლია დაინახოს საკუთარი
გატაცება.

პოეტი დარწმუნებულია, რომ გმირები არ კედებიან, რომ ისინი
კიდევ და კიდევ აინთებიან, რომ ეკვეთონ მოძალადეს.

იქნებ სიკვდილთან მისული
არ ქრები, მაინც ნათელო,
რომ ერთხელ კიდევ აენთო
და მოძალადე გასთელო,
დაეცე, მაგრამ ცოცხლობდე,
როგორც უკვდავი გასტელო.
მაგრამ სადა ხარ, გვითხარი,
სად დაგენისლა გზა-კვალი?
სად ჩაქრა, სად შეიბინდა,
მფრინავო, შენი ვარსკვლავი?

ეს უბრალო სენტიმენტალური განცდა როდია, რომ ვინმეს თვალზე
ცრემლი მოჰგვაროს. ეს არის უშუალოდ პოეტის, გმირის კუთხის შვი-
ლების ღაღადისი, ხალხის საერთო სიყვარულის გამოხატულება.

ფრიდონ ხალვაში თავის ლექსს ასე ამთავრებს:

გიგონებს მახინჯაური, —
შენი ეზო და ბაღნარი,
დედა ნატრული ცრემლებით
შენს ნაწერ ბარათს დაჰხარის,
და გვიხარია, შენა ხარ
პირველი გმირი აჭარის.

ის, რაც თავდაპირველად გულისტკივილთან იყო დაკავშირებული,
რაც სევდას გამოხატავდა, ლექსის ფინალში უკვე ჯანსაღი ოპტიმიზმია,
წრფელი გულით ნათქვამი ოპტიმიზმი. და გასაკვირი არაა, რომ გამოქვე-
ყნებისთანავე მკითხველმა გულით შეიყვარა იგი.

ასეთივე ფართო პოპულარობა მოიპოვა ფრიდონ ხალვაშის ლექსმა

„კაპიტან აბდულ წულუკიძეს“. ომის ქარცეცხლში გმირულად დაღუპულ
კაპიტანს კვლავ ცოცხლებში იგონებენ, იგი სხვებთან ერთად თითქმის გა-
მარჯვებას ზეიმობს:

ეროვნული
მუზეუმი

გმირთა შორის შენც ხელს აწერ
გამარჯვების ქართულ ფიცზე.

გმირს დაეძებენ მშობლიური მთა-გორები, ნარინჯოვანი ბაღები:

გვითხულობენ მთა-გორები,
დაგეძებენ ნარინჯები,
ველარ გნახეს, ომის ცეცხლში
შეწყდა შენი ნაბიჯები.
მაგრამ ისევ იბრძვი თითქოს,
გაბედულად ისევ უბრძოლველად,
და მეორედ დაცემული
მშობელ მიწას ჩაეხუტე.

საყურადღებოა სამამულო ომის თემაზე დაწერილი ფ. ხალვაშის ლე-
ქსები „თქვენს გამარჯვებას დიდება“, „უცნობ საფლავზე“, „გამარჯვებუ-
ლი ჯარისკაცები“ და სხვ.

1945 წლის გაზაფხულზე ბათუმში გამოიცა მხატვრულ ნაწარმოებთა
კრებული „დაფიონი“. როგორც კრებული სათაურიდან ჩანს, ეს არის
მტერზე გამარჯვების მოახლოების მაცნე. აქ დაბეჭდეს თავიანთი პირვე-
ლი ლექსები შოთა როყვამ და ქსენია მყავიამ. აქვეა დაბეჭდილი ალ. ჩა-
ვლეიშვილის ვრცელი კრიტიკული წერილი „სოციალისტური რეალიზმის
გზით“, რომელშიც მიმოხილულია პარმენ ლორიას ომისდროინდელი ნა-
წარმოებები.

სამამულო ომის წლებში ბევრი კარგი ლექსი გამოაქვეყნა პოეტმა
ნესტორ მაღაზონიამ. „წყვილი წინდა“, „გმირების სადღეგრძელოდ“,
„გმირი მფრინავი“, „უკანასკნელი ბარათი“ და სხვ. სამამულო ომის-
დროინდელი ქართული ლიტერატურის საგანძურში შევიდა. განსაკუთრე-
ბით პოპულარობა ხვდა ნ. მაღაზონიას ლექსს გმირ კომისარ კაკო გიორ-
გაძეზე, რომელსაც ხალხი მღეროდა:

— შეილო, სადა ხარ, სიცოცხლევ,
რად გამიჩინე იარა...
ყუმბარა მოგხვდა, მტრის ცეცხლი,
თუ ტანკმა გადაგიარა.
ვიცოდე მაინც საფლავი,
დედის გული სად მარხია,
მოვალ და ნაძვებს დაგირგავ,
ტოტებს ალერსით დახრიან.
დაგხედავ გულის კანკალით,

ენახვ ნახმლევს და ნატყვიარს:
იქნებ მართლა ხარ მოკლული —
ჭრილობა გულზე გატყვია.
— დედი, ცრემლად ნუ იღვრები,
რად გინდა ვაის ძახილი,
მებრძოლთა ცრემლი მიმყვება
და დროშა წუთით დახრილი.
ნურც თმას გაიშლი ჭაღარას,
ნურც შავით დაიძაძები,
ქარია ჩემი მოზარე
და მხრებგაშლილი ნაძვები.
ანდა გმირს როდი ტირიან,
ვიხა აქვს ამის უფლება!
მილიონ შვილზე ძვირია
სამშობლოს თავისუფლება!

ომის დამთავრება, მტრის დამარცხების სიხარული, მაგრამ შვილის
დაკარგვით გამოწვეული დიდი ნაღველი გამოხატა პოეტმა თავის ლექსში
„მოდიან, შვილო, ჯარისკაცები“.

მოდიან, შვილო, ჯარისკაცები,
დროშები მოაქვთ, ხალისი მოაქვთ.
ზეიმით ვხვდებით და აღტაცებით...
შენ კი რას უცდი? საღა ხარ? დროა!

პოეტი იზიარებს საერთო სიხარულს, მას არ შეუძლია თავისი აღტა-
ცება არ გამოხატოს, მაგრამ ვერ მალავს საკუთარ ნაღველსაც. იგი ასე
მიმართავს ომში დაკარგულ შვილს:

ჩვენ ვზეიმობდით დიდ გამარჯვებას,
ლაჟვარდს სალუტი სერავდა ხშირი,
ზღვარი არ ჰქონდა ზეიმს და შვებას,
მაგრამ სიხარულს თან ახლდა ჩრდილი:
უფრო ვიგრძენი მე უშენობა
და მაშინ უფრო მომინდა შვილი!

შვილის სიყვარულში ეტყვს ვერავინ შეიტანს, განცდა ჭეშმარიტია და
ამიტომ ესოდენ მომხიბლავი და შთამბეჭდავია ლექსიც. მამა ვერ ძლებს
ვერც ქუჩაში, ვერც სახლში და როცა გარეთ სიმღერა და სიცილია, იგი
სახლში შედის და შვილის ბარათებს ჩუმად კითხულობს. იგი იგონებს შვი-
ლის ფრონტზე გაცილების დღეს, ხალხით გაჰყვდილ სადგურს, თავისი
შვილის ტოლ-მეგობრებს და განცალკევებით მორცხვად მდგარ გოგონას,
რომელიც ჩუმად იცრემლებოდა. იგონებს აგრეთვე ოჯახში შვილის მო-
ლოდინით გამოწვეულ მღელვარებას:

ღედა გელოდა გულის კანკალით,
შენი აცვანი დაიდგა ახლოს,
სულ გიგონებდა ხელში აყვანილს,
ნატრობდა — ჭარში ფარავით გნახოს.
და ყველაფერი გახდა ძვირფასი,
რასაც კი შენი უგრძნია თითი —
შენი სურათი, წიგნი თუ თასი,
შენი მაგიდის ყოველი ნივთი.

შვილი დაიღუპა სამშობლოსათვის ბრძოლაში. პოეტს გულს წვაავს
ერთა ვაჟის „უმანკოდ დაღვრილი სისხლი“, მაგრამ ეამაყება, რომ

ჩვენი მშობელი ქვეყნის წინაშე
ხომ პირნათელი იყავ და დარჩი?

ამიტომ პოეტი არ ეძლევა სასოწარკვეთილებას, მას ისევ მოუწევდა
მოზეიძე ხალხში გავლა და გულისხმას ისევ გარეთ გაჰყავს. იგი სიყვარულ-
ლით ემთხვევა მიწას და ჩასძახებს:

ღედა იყავ და ახლა შეილიც ხარ —
მიწა მფარველი საყვარელ ძვალთა,
და თუ გაბედოს მტერმა შერისხვა,
მკერდით დაგიცავ, მიხმე და მზად ვარ!
თან ვიამაყებ, რომ ხმალით ხელში
მეც მყავს დამცველი მშობელი მიწის,
რომ ჩემი ქვეყნის საკურთხეველში
ჩემი პატარა პატრუქიც იწვის.

ასე გამოხატა პოეტმა ნ. მაღაზონიამ პირად ტკივილში სამშობლოს
სიყვარული და მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნება.

აჭარის პოეტებისა და მწერლების შემოქმედება ომის წლებში ში-
ნაარსიანად ერთვოდა მთელი საბჭოთა ლიტერატურის მძლავრ ნაკადს.
ისინი გამოხატავდნენ ერთ ფიქრს და მიზანს და ამით განამტკიცებდნენ
ერთიანობას მტერზე გასამარჯვებლად. სწორედ ეს მონოლითური ერთი-
ანობაა საბჭოთა ქვეყნის ძლიერებისა და ხელშეუხებლობის საფუძველი.

ჩამავ სუამანიძე

ოთხი წელი აკაკი წერეთელთან

დიდ მგოსანს მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე აწუხებდა აჭარის ბედი, აინტერესებდა ამბები, რომლებიც აჭარის მომავალთან, მისი შემოერთება-აღორძინებასთან იყო დაკავშირებული.

აკაკის პირადი ნაცნობობა ქონდა აჭარელ საზოგადო მოღვაწეებთან (ხ. გიორგაძე, გ. კაიკაციშვილი, პ. აბაშიძე და სხვ). გარდა ამისა, ირკვევა, რომ ერთი აჭარელი, სახელად ოსმანი ცხოვრობდა აკაკის ოჯახში, სოფელ სხვიტორში. ჩვენ შევეცადეთ ამ პიროვნების შესახებ მკითხველისათვის მოგვეთხრო წიგნში „დაუვიწყარი სახეები“. მაგრამ მაშინ ვერ დავადგინეთ ოსმანის ვინაობა.

ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის მასწავლებელმა ნუნუ ოქროპირიძემ გავიზიარა თავისი ვარაუდი, რომ ეს პიროვნება ქობულეთის რაიონის სოფელ ლელვადან უნდა იყოსო, გვარად მჭედლიშვილი.

ჩვენც ვეწვიეთ ამ სოფელს.

პირველი შემხედურობი, რომელთანაც მოგვიხდა საუბარი, საბედნიეროდ აღმოჩნდა მჭედლიშვილი, სახელად ასლანი.

ჩვენ სულეიმან მჭედლიშვილს ვეძებთ-მეთქი, ვუთხარი.

— სულეიმანი ჩემი ჟმფროსი ძმაა, წამობრძანდით, მიგიყვანთ მასთან... — და ფართო ეზოში შეგვიძღვა. სულეიმანიც გამოგვეგება. ვაცნობთ თავს, მაგრამ ჩვენი მისვლის მიზეზზე საუბრის დაწყებას ვერიდებით, გვეშინია, არ გავგიცრუვდეს ვარაუდი.

ასლანი შინ გვეპატიჟება. ჩვენ არ გვინდა შევაწუხოთ მასპინძელი.

— მამაჩვენს ასე არ დაუბარებია, სტუმარს ეზოში ესაუბრეო, — აქტიურობს ასლანი და თითქმის ძალით მიყვავართ დიდი, გემოვნებით აგებული ერთსართულიანი სახლისაკენ. მამის ხსენებაზე ცხელი გვივლის, „აღბათ, ალლოთი გაიგო ასლანმა ჩვენი

მისვლის მიზეზი და ამიტომ ახსენა მამა“, — ვფიქრობთ.

სასტუმრო ოთახში ბუხრის თავზე დიდი სურათია შემოდგმული. მოხუცი ქალისა და მამაკაცის ჰკვიანი თვალები, შრომისაგან დაღარული სახე, სასიამოვნო გამოხედვა ძალაუნებურად იქცევა ყურადღებას.

„ნეტავ, ეს იქნებოდეს“. ვფიქრობ გუნებაში და აღელვებას ვერ ვძალავ.

უმაღლე აგუზგუზდა ბუხარი და ორი ოჯახის თითქმის ყველა წევრმა მოიყარა თავი. საუბარს ვიწყებთ.

მამას ოსმანი ქვიაო რომ გვითხრა სულეიმანმა, გული შეგვიქანდა.

ოსმანის უფროსი ვაჟი აგრძელებს თხრობას.

ამასობაში მოსალამოვდა. კოლმეურნეობის ხელმძღვანელებიც შემოგვიერთდნენ და საუბარმა ფართო ხასიათი მიიღო.

ოსმანი 1880 წელს ყოფილა დაბადებული. გაჭირვებული ოჯახის შვილს ჯერ ბათუმში უცდია მუშაობის დაწყება, მაგრამ ვერ მოუხერხებია. რომელიღაც ნაცნობს ოცი წლის ჭაბუკი ქუთაისში ჩაუყვანია. აქედან კი აკაკის ოჯახში მოხვედრილა.

პოეტს თურმე მოეწონა ცოცხალი, ენერგიით აღსავსე ჭაბუკი, რომელსაც პირველ ხანებში დავალებული ჰქონდა ტყისა და სათიბების მოვლა-პატრონობა. ფიზიკურად ძლიერმა, დინჯმა, ამტანმა და კეთილმოსაუბრე ოსმან-

მა მალე დაიმსახურა ყველას სურვილი. პირველ ხანებში ღვინოს არ სვამდა და აკაკის უფროსი ოსმანისათვის უკითხავს: ყურძენს მიირთმევთ, მაჭარი გიყვართ, ყურძნით გაკეთებული თათარა და ჩურჩხელები მოგწონთ, ღვინომ რაღა დააშავაო.

— შენ თვითონ რატომ მარხულობო, — დისათვის უთქვამს აკაკის, — თუ ამგვარი რჩევა-დარიგება შეგიძლია, იმაშიც დაარწმუნე, რომ ყველა რელიგია სისულელეა და მაგალითიც უჩვენო. ოსმანის ზოგი ადამ-წესი მეც არ მომწონს, მაგრამ ის კია სათქმელი, რომ ასეთი მტკიცე ნებისყოფის ადამიანს ადვილად ვერ გადააცდენ და სანდოც არი-სო.

პოეტი მართლაც დიდი ნდობით ეპყრობოდა ოსმანს. მალე იგი ოჯახში გადმოუყვანია და ხელნაწერებისა და საბუთების დაცვა დაუვალებია.

1905 წლის რევოლუციის დღეებში, როცა სახალხო მოძრაობა გლეხობასაც მოედო და შეძლებული ოჯახებისათვის საშიში სახე მიიღო, მოურავს გიორგი ზაზახიძეს აკაკის ნებართვის გარეშე ოსმანი სახლიდან დაუთხოვია, რაც პოეტს ძალზე სწყენია.

„ოსმანი რომ დაგითხოვია, მიკვირს!.. ნუთუ გლეხებმა აღარ მოგცეს ნება, რომ დაგეყენებია. აბა ამაზედ არის ნათქვამი: „ობოლო ვის მოკლავ და ვინც გამზარდაო“. შემდეგ აკაკი ავალებს

მოურავს უპატრონოდ დატოვებული ხელნაწერების დაცვას და საჭიროების შემთხვევაში თბილისში გადაგზავნას, სადაც იმ დროისათვის იმყოფებოდა პოეტი.¹

სხვიტორიდან წამოსული ოსმანი, რომელსაც უკვე სამი შვილი ყავდა, სხვადასხვა სამუშაოებით ირჩენდა თავს. მეფის ჩამოგდების შემდეგ კი ლელვაში დაბრუნებულა.

უკვე ხანში შესული კაცი ტკილად იგონებდა იმერეთში, დიდ პოეტთან გატარებულ დღეებს. კარგი მახსოვრობის მქონე ოსმანს ზეპირად შეეძლო ეთქვა ერთ-ორჯერ წაკითხული ან განაგონი ლექსი, რომლებიც შემდეგ მთელი სიცოცხლის მანძილზე ახსოვდა. აკაკისთან ყოფნისას შესანიშნავად დაეუფლა წერა-კითხვას. მშობლიურ სოფელში დაბრუნებისას მოითხოვა ქართული სკოლის გახსნა. ზოგი ჩამორჩენილი მეზობელი წინ აღუდგა „რჯულიდან გადამდგარ“ ოსმანს. მის სახლზე აკრავდნენ ფურცლებს, რომელზეც ეხატა კუბო და დამიზნებული იარაღი, ე. ი. ემუქრებოდნენ სიკვდილით. მაგრამ ღრმ და ენთუზიასტმა ადამიანებმა თავისი გაიტანეს, აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა და სკოლების გახსნაც დაიწყო.

ოსმანი იმთავითვე მხარში შეუდგა მოწინავე მეზობელს, სულეიმან ირემაძეს, რომელმაც მუსლიმანო საქართველოს განმთავისუფლებელი კომიტეტის წევრი იყო, და მასთან ერთად იბრძოდა აჭარაში რევოლუციის მონაპოვართა განმტკიცებისათვის.² მათ სკოლა გახსნეს ჯერ კერძო ბინაში, შემდეგ კი აშენდა სპეციალური შენობა შვიდწლედისათვის (ს. ირემაძე სკოლის პირველი გამგე იყო).

ო. მჭედლიშვილი, როგორც ქობულეთის მაზრის დელეგატი, მონაწილეობდა აჭარის ღარიბთა კომიტეტების პირველ ყრილობაზე და აჭარის საბჭოების მესამე ყრილობაზე (ინახება ფოტოები).

ერთხანს ო. მჭედლიშვილი სასოფლო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის მოადგილედაც მუშაობდა, ხოლო 1930 წლიდან ერთი პირველთაგანი შევიდა კოლმეურნეობაში და მას შემდეგ სიკვდილამდე (გარდაიცვალა 1968 წელს) არ შეუწყვეტია შრომა. რამდენიმე წელს იყო კოლმეურნეობის თავმჯდომარე.

ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე ოსმანს არასოდეს დავიწყებია თავისი ახლობელი ადამიანი, ქართველი ხალხის სასიქადულო პოეტი. აკაკის გარდაცვალებიდან

1. აკაკი წერეთელი, თხზ. სრ. კრ. ტ. 15, თბილისი, 1963 წ. გვ. 300, 301.

2. პაიდარ აბაშიძე, წერილები ხ. ახვლედიანის კომენტარებით და რედაქციით, ბათუმი, 1960 წ. გვ. 26.

ბამ თავზარი დასცა მას. ოსმანი
შედიოდა თბილისში წარგზავნილ
დელეგაციის შემადგენლობაში,
რომელსაც გ. კაიკაციშვილი ხე-
ლმძღვანელობდა.

მჭედლიშვილების ოჯახში შე-
მონახულია „აკაკის კრებულის“
პირველი გამოცემები (1897, 1898
წ. წ.), რომლებიც პოეტმა უსახ-
სოვრა თავის ერთგულ ადამიანს.
შენახულია აგრეთვე ოსმანის მი-
ერ ზეპირად ნათქვამი ლექსები,
რომლებიც მისმა შვილებმა ჩაი-
წერეს. ლექსების ავტორი აკაკია
და შესაძლოა ისინი არ იყოს შე-
ტანილი მის თხზულებებში. ამგვა-
რად, ამ ლექსების შესწავლას,
აკაკის სრულ კრებულებთან შე-
დარებას შეიძლება გარკვეული
მნიშვნელობა ჰქონდეს.

აკაკის ლექსი „ცხოვრება“, რო-
მელსაც აქ გთავაზობთ, რამდენა-
დმე განსხვავდება პოეტის თხზუ-
ლებებში გამოქვეყნებული ტექს-
ტისაგან და საფიქრებელია, იგი
იყოს პირვანდელი ვარიანტი.

ცხოვრება

ეს ცხოვრება ისე ვიცი,
როგორც ჩემი ხუთი თითი.
ბევრი ვნახე საგულისხმო
სიყვარულის მაგალითი.
სისხლ-ხორცობა მეგობრობით
სიყვარული ტყუილია,
თუ სიმდიდრე მას გარშემო
თავს არშიად არ ავლია.
რისი გული, რისი ჭკუა,

რისი გრძნობა, რისი ნდობა,
ეს სულ სიტყვის მასალაა,
მიტქმა-მოთქმა და უბნობა
კუჭი სვამს და კუჭი ფიქრობს
ჭანჩანა ჭევენიური.
კუჭზე არის გამოზმული
ჭევენის თვალი, ჭევენის გული.
ხალხი მიდის ძაღლის კვალზე,
თუ ასე და თუ აჭამე,
კუდის ქნევით იწყმუტუნებს
და ყვეს შენთვის ღღე და ღამე.
ჯიბე არის მოკავეშირე
ერთობის და მეგობრობის,
იგივეა გზა და ხიდი
სიყვარულის და ცოლ-ქმრობის.
ერთხელ იესო მაცხოვარმა
ჭევენად რა არ ჩაიღინა,
კიღით კიღე სასწაული
მოაფინა-მოაფინა,
ვერც ძალით, ვერც შეგონებით
ვერაფერი ვერ გააწყო,
სანამ უღრან უდაბნოში
მშვიერები არ გააძლო.
მაშინ კი თქვეს: ღმერთი არის —
აღრიადნენ ყველა ერთად,
დაუჭერეს მაცხოვარსა
და იწამეს ღმერთი ღმერთად.

დიდი პოეტი იმთავითვე გან-
საკუთრებულ ყურადღებას იჩენ-
და დამკობთა მიერ მიტაცე-
ბული აჭარის მიმართ. მას 1875-
1876 წლებში ურთიერთობა ქო-
ნდა ქობულეთელ აჯანყებულებ-
თან, რომლებიც უარს აცხადებდ-
ნენ ოსმალთა ჯარში გაწვევაზე და
ამით არაპირდაპირ ეხმარებოდ-
ნენ თავისუფლებისა და დამოუ-
კიდებლობისათვის მებრძოლ ბო-
სნიელებსა და ჰერცოგოვინე-
ლებს. აჯანყებულთა მეთაურის

ხუსეინ გიორგაძის მეშვეობით ქუთაისის სასტუმრო „ევროპაში“ აკაკი ლებულობდა ყოველდღიურ ინფორმაციას. ამის თაობაზე იგი წერილებს უგზავნიდა ნიკო ნიკოლაძეს, რომლებშიც გამოთქმულია ქობულეთში ჩასვლისა და აჯანყებაში მონაწილეობის უდიდესი სურვილი.³

ოსმან მჭედლიშვილთან აკაკის ესოდენ ახლო ურთიერთობაც

3 ნ. ნიკოლაძის არქივი, კატალოგი, ნაწ. 1., თბილისი, 1954 წ. გვ. 5, მისივე არქივი, საბუთები 13-364, 13-365, 13-366.

აჭარისადმი უდიდესი სიყვარულისა და პატივისცემის გამოხატულებაა.

დიდი ოჯახი დატოვა ოსმან მჭედლიშვილმა. მეუღლემ, სათნო მანდილოსანმა ფადიმე მჭევანაძემ (გარდაიცვალა 1969 წ.). 8 შვილი აღზარდა — ორი ვაჟი და ექვსი ქალი. გამრავლდა მათი ოჯახებიც. დაიზრდებიან ნორჩები და შთამომავლობას გადასცემენ ჩვენი სასიქადულო მგონისა და უბრალო მშრომელი გლეხის ოსმან მჭედლიშვილის მამაშვილური და მეგობრული ურთიერთობის ამბავს.

პიპი პიპიპიპი

მ რ ბ მ

ასე იწოდება ბათუმის სამხრეთით, მდ. ჭოროხის ნაპირზე მდებარე სოფელი. იგი ერთ-ერთ ძნელად ასახსნელ ტოპონიმთა რიგს განეკუთვნება. ადგილობრივ მცხოვრებთა მეხსიერებას თითქმის აღარაფერი შემორჩენია ამ სახელწოდების შესახებ. ტრადიციისამებრ, თუკი რომელიმე სახელი გაუგებარია, მოსახლეობა მას თურქული წარმომავლობისად თვლის. ხალხური ეტიმოლოგიით ასეა ეფუძნება მიმართაც. მოსახლეობის გამაჰმადიანებისას, თითქოს ყველგან ადრე ერგელები გამაჰმადიანებულან, „ადრე გონს მოსულან“ (თურქულად სიტყვა *Egken* ნიშნავს ადრეს)¹ და სახელი ერგეც აქედან წარმომდგარა. მაგრამ თვით ამ გადმოცემათა მთქმელებს არაფერი სჯერათ მისი...

ვახუშტი ბატონიშვილს რამდენიმეგზის აქვს მოხსენიებული ერგე. „...ვინათგან აღვსწერენით ბათომი, გონია და ერგე გურიისა ზედა, აწ ერგეს ზეიღამ ვიწყებთ,

აქარისწყლის შესართავიდან“². „ამას ზეით ჭოროხის კიდესა ზედა არის ერგე“³...

რუსული და უცხოური წყაროების თითქმის უმრავლესობაში ეს სახელწოდება გვხვდება *Ельга*-ს ფორმით. ალბათ ამ გავლენით თუა, რომ ისტორიკოსი დ. ბაქრაძეც მას ასე, ამ ფორმით იხსენიებს,⁴ და მხოლოდ შენიშვნაში აღნიშნავს, რომ იგი ვახუშტის ერგედ აქვს მოხსენიებული.⁵ ი. ყიფშიძე ეყამათებოდა ამ საკითხში სახელოვან ისტორიკოსს და აღნიშნავდა, რომ მას ქართველ მაჰმადიანთაგან გაუგონია მხოლოდ ერგე

2 ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, გვ. 134.

3 ვახუშტი, იქვე, გვ. 176.
იხ. აგრეთვე ჟან მურგი, ბათუმი და ჭოროხის აუზი, (ქართ. ენაზე) ბათ., 1962 წ. გვ. 37.

4 Дм. Бакрадзе, Археологическое путешествие по Гурии и Адчаре, С.-Пб., 1878, стр. 33, იხ. აგრეთვე ჟან მურგი, ბათუმი და ჭოროხის აუზი (ქართულ ენაზე), ბათ., 1962 წ., გვ. 37.

5 დ. ბაქრაძე, დასახელებული ნაშრომი.

1 Д. А. Магазанник, Турецко-русский словарь, М., 1931.

და იგი ასევე აღნიშნული ხუთვე-
რსიან რუკაზეცო.⁶

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ელ-
გა ქართულ საკუთარ სახელთა ნო-
მენკლატურაში დადასტურებუ-
ლია.⁷

საკუთარ სახელად, ან ზედწო-
დებად გამოიყურება ელგა სა-
ხელი „ქართლის ცხოვრებაში“.
„...რომელთა იგი უღოს ნოინობი-
თა უხმობდეს და აწ ბეგლარბეგე-
ბად, სახელითა ელგა ნოინი“.⁸

მკვლევართა ერთ ნაწილს ერგე
ეგრისის სახენაცვალ ფიარმად
მიიჩნია. ექ. თაყაიშვილი თავის
დროზე წერდა: „ახლაც კია იქ, ბა-
თომის მახლობლად, ზემოთ, ზღვი-
სპირისაკენ, სოფელი „ეგრი““.⁹

ზოგიერთი მკვლევარის აზრით
ეგრის მეტათეზისით მივაღებთ
ერგეს დღევანდელი სახელწო-
დება. ამ მოსაზრებას თავის
დროზე ს. ჯანაშიაც უჭერდა
მხარს. იგი ამბობდა, რომ ბერძნუ-
ლი „ეკრეკტ“ (პტოლომესთან)
ეგრისის სახელწოდების ადგილო-
ბრივი ფორმის მცირედ დამაჩინ-
ჯებული გადმოცემაა. ამ ფორმის
ერთი დღემდე შემონახული გაღ-

6 И. Кипшидзе. Дополнительные
сведения о чанском языке. С.-Пб.
1911. иб. „შესავალი“.

7 აღ. ლლონტი, ქართველური საკუთა-
რი სახელები, თბ., 1967, გვ. 179; ამავე
წიგნშია მოყვანილი სვანური საკუთარი
სახელი **ერგუშა**, გვ. 77.

8 „ქართლის ცხოვრება“, II, თბ. 1959,
გვ. 221, 232, 234, 250, 254, 296.

9 ექვ. თაყაიშვილი, რჩ. ნაშრომები,
1, თბ. 1968, გვ. 388., იბ. აკრეოვე
ბ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ.,
1954, გვ. 139.

მონაშთი უნდა იყოს ზუგდიდის
რაიონში დაცული „ერგეტა“.¹⁰
ერგეს მსგავსი სახელები
ურ და—ეთ სუფიქსებით გვხვდე-
ბა ქართულ ტოპონიმიაში: „მეი-
წირებიან გლეხები და სოფლები:
ქრცხილოანი, ერგნეთი“...¹¹ ქე-
დის რაიონის სოფ. სიხალიძეებში
არის ტოპონიმი **ერგელაუ-**
რი.¹²

„მაჭახლის სულთა მატთანში“
აღნიშნულია: „სულსა ერგიე-
ლისა გაბრასძისა დავითის და
მისს მეუღლის თინას შეუნდევს
ღმერთმან“.¹³ აქვე არ შეიძლება
არ აღვნიშნოთ ერთი საკმაოდ გა-
ვრცელებული გვარის ერგემლი-
ძის შესახებ, რომელიც თუმცა
ერკემლიდან („მნერბავი ცხოვა-
რი“, იხ. საბა) არის ნაწარმოები,
მაგრამ, ვფიქრობთ, მას უნდა ჰქო-
ნდეს რაღაც თავდაპირველი კავში-
რი ერგესთან. ერკემალსა და ერ-
გემალში გ-სა და კ-ს მონაცვლეო-
ბაა.

10 ჯანაშია, შრომები, III, გვ. 6 (იხ.
სქოლიო); მისივე, თუბალ-თაბალ ტიბა-
რენი, იბერი; ენიმკის „მოამბე“, I, 1937
გვ. 189.

11 С. С. Какабадзе, Грузинские
документы института народов
Азии, М., 1967, стр. 254.

12 ი. სიხარულიძე, ტოპონიმია, I, გვ.
61.

13 ი. სიხარულიძე, მაჭახლის სულთა
მატიანის ონომასტიკონისა და ტოპონი-
მიკისათვის, აჭარის სახ. მუზეუმის „შრო-
მები“, V, 1961, გვ. 130. აქვე იხსენიება.
სხვათა შორის, **ჯოჭოც**: „ჯოჭოელისა ჭა-
ნისძისა გრიგოლისა და მისისა მეუღლ-
ისა ნათელისა შეუნდვენ ღმერთმან“,
იქვე, გვ. 130.

თედო სახოკია სამურზაყანოში მოგზაურობისას აღწერს ტბას, რომელსაც ერგეძაშრა ჰქვია.¹⁴ ამ ტბას მწყემსები დიდი კრძალვით ეპყრობიან, — განაგრძობს თედო სახოკია, — აქედან ერთხელ ამოსულა ვერძი, რომელსაც მწყემსის ყველა ცხვარი დაუხერბავს.¹⁵

როგორც ვხედავთ, ერგეძაშრას ტბიდან ამოვიდა მწერბავი ვერძი. ვერძი ხომ იგივე ერკემალია. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ვკითხულობთ: „ერკემალი, მამალი ცხვარი, მწერბავი, ვერძი“.¹⁶

თუ რას ნიშნავს სიტყვის მეორე ნაწილი — მალი, მის ასახსნელად საჭირო მასალების უქონლობის გამო, ჯერჯერობით თავს ვიკავებთ.

ერგემალი (ერკემალი) საღვთო ცხოველია. იგი მფარველი ღვთაების სახელზე გამოზრდილი ვერძია (შდრ: „უ ს ხ ი“). სამურზაყანოელი მწყემსები კიდევაც მიმართავენ მფარველ ღვთაებას: „ერთი თეთრი ვერძი, ერთი კრავი შენთვის შემომივლია... ჩვენო მხსნელო“.¹⁷ აქვე შევნიშნავთ, რომ ივ. ჯავახიშვილის მოწმობით

ჩერქეზულად სამშაბათს ერგეძაშრა ჰქვია.¹⁸

როგორც უმრავლეს შემთხვევაში ტოპონიმებს, ისე ერგეძაშრის დროზე, საფუძვლად დაედო ადამიანის ან რომელიმე ღვთაების საკუთარი სახელი.

სამურზაყანოელ მწყემსთა ცხოვრების აღწერისას თედო სახოკია ლაპარაკობს მეჯოგეთა მფარველ ღვთაებაზე. იგი ამბობს: „მწყემსების ყველაზე დიდ მფარველად მთავარანგელოზი მიქელ-გაბრიელი ითვლება, რომელსაც აქ მიქელ-გარიოს ეძახიან. მეორე სახელიცა ჰქვია — ერგე. იგი არის პატრონი მთისა, მას მორჩილებენ ცის მნათობნი... (მის) ნებაზე დგას დარი მთაში... ელვა-ქუხილი და კოყისპირული წვიმის მოსვლა...“

როცა მთაში წვიმს, მწყემსები დიდ ცეცხლს დაანთებენ ხოლმე, გარს შემოუსხდებიან და ერგე — აშვას (ერგე — აფხაზურად მიქელ-გაბრიელი და აშვა — სიმღერა) უმღერიან მას, ადიდებენ. ძლიერი ხარ, ჩვენ უშენოდ არაფერი შეგვიძლია, შენ გლოცულობთ, შენს წყალობას ნუ მოგვაკლებ, საქონელს ნუ შეგვიწუხებ“.¹⁹

18 ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები, 1950, გვ. 187.

19 თ. სახოკია, მოგზაურობანი... გვ. 289.

14 თ. სახოკია, მოგზაურობანი, გვ. 293.

15 თ. სახოკია, იქვე, გვ. 294.

16 ქართული ენის განმარტებითა ლექსიკონი, III.

17 თ. სახოკია, იქვე, გვ. 293.

სამეგრელო-აფხაზეთის ყოფის საუკეთესო მცოდნე კ. გამსახურდია ერთ-ერთ თავის ნაწარმოებში („ტაბუ“) წერს: „...ერგე იყო ჩვენი მფარველი, მას ექვემდებარებოდნენ ცის მნათობები, ტაროსი და ავღარი. ტყეში რომ წვიმა მოგვისწრებდა, დიდ ცეცხლს დავანთებდით — „ერგეაშვას“ შემოვძახებდით“.²⁰

როგორც დავინახეთ, ერგე მწყემსთა მფარველი ღვთაება ყოფილა. თ. სახოკიას თქმით იგი აფხაზური ენიდანაა შემოსული სამურზაყანოელ და, საერთოდ, მეგრელ მწყემსთა სინამდვილეში.

აფხაზურ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში არის ტყის და ნადირობის ორი ღვთაება: აერგე და აჟ-ვაფშაა.²¹ სწორედ ამათ შერწყმულ, რამდენადმე ტრანსფორმირებულ და ფუნქციაშეცვლილ ღვთაებას უნდა წარმოადგენდეს თ. სახოკიასა და კ. გამსახურდიასთან მოხსენიებული ერგე-აშეა.

სვანურ ღვთაებათა პანიეონში მას, ვფიქრობთ, „მიქა'მ თა'რ-გლეზერი“ უნდა შეესაბამებოდეს.²²

20 კ. გამსახურდია, რჩ. თხზ., ტ 11, 1959, გვ. 99.

21 III. Д. Инал-Ипа, Абхазы, 1965, стр. 517.

22 ვ. ბარდაველიძე, ქართული (სვანური) საწესო გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, 1959, გვ. 76; იხ. მისივე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I, 1939, გვ. 176 და სხვ.

საიდან უნდა გაჩენილიყო ბათუმის მახლობლად, ქობონის სანაპიროზე ერგე? როგორც ცნობილია, ლოს შავიზღვისპირეთში ზანური და ჩერქეზულ-ადიღური ენობრივი სუბსტრატი დადასტურებულია. იგი განსაკუთრებით ტოპონიმიკაში იჩენს თავს.

ერგე იბერიულ-კავკასიურ ენათა წიაღშია წარმოშობილი. იგი, როგორც ღვთაება გარკვეული მოსაქმეობის ადამიანებისა, ვრცელდება და შემდეგში ქრისტიანულ ღვთაებათა პანიეონის სხვა წარმომადგენლებს ენაცვლება. მისი, როგორც ამინდის მართვის ღვთაების ფუნქცია, სამეგრელოს მთიანეთში მიქელგაბრიელს დაეკისრა, ხოლო სხვაგან, კერძოდ, აჭარაში — ელიას.

ერგეს სახელწოდების ჩვენს სინამდვილეში დადასტურებას ამ ეწინააღმდეგება არც ერთი (ჩერქეზულ-ადიღური) და არც მეორე (ზანური) ენობრივი სუბსტრატის არსებობა. აქ, როგორც ცნობილია, ორივე აღნიშნული ენის მატარებელი ტომი სახლობდა.²³ მაგრამ ზანურის შესახებ თუ ვიმსჯელებთ, მაშინ აუცილებელ პირობად ისახება ამ სახელწოდების ლაზეთში დადასტურებაც.

მოგვიანოდ, როგორც ითქვა, საქართველოს ბევრ მხარეში ამინ-

23 ს. ჯანაშია, ჩერქეზული (ადიღური) ელემენტი საქართველოს ტოპონიმიკაში, „შრომები“, III, გვ. 122;

Г. В. Цулая, Об адыгской топонимии в Западной Грузии. «Советская этнография», № 2, 1971, стр. 125—127.

დის მართვის ადგილობრივ ღვთა-
ებებზე მთლიანად დომინირება
ე ლ ი ა („ე ლ ე ს ა“).

არც ის არის შემთხვევითი, რომ
აჭარაში ერთდამავე ვიწრო ლო-
კალში ერთდროულადაა შემო-
ნახული ორივე ღვთაების სახელ-
წოდება, მაგალითად: ე რ გ ე და
ე ლ ი ა წ მ ი ნ დ ა.

თანდათანობით მივიწყებას ექ-
ლევა არაავტოქტონური ღვთაება,
მისი სახელი მხოლოდ სოფელს
შემორჩა (ე რ გ ე), ხოლო იმავე
ფუნქციის მატარებელ სხვა ღვთა-
ებას (ე ლ ი ა) ახალი ადგილი მიე-
ჩინა როგორც ხალხის წარმოსახ-
ვაში, ისე ტერიტორიულად. ერთი
თითქმის მივიწყებას მიეცა და
მთლიანად დაკარგა თავისი ფუნქ-
ცია, მეორე კი იძენს ანალოგიურ
ფუნქციებს და დიდხანს ცოცხ-
ლობს ხალხის ყოფაში. იგი ცოც-
ხლობს არამარტო ტოპონიმიაში,
(„ელიაწმინდა“, „ელიას ციხე“ და
სხვ.), არამედ ზეპირსიტყვიერება-
შიც („ელესა“, „ლაზარობა“).

ღვთაებათა და წმინდანთა სახე-
ლების მირქმევა არაა უცხო ტო-
პონიმიაში, კერძოდ, აჭარის ტო-
პონიმიაში. ასე, მაგალითად, ელ-
ია — ელიას მთა, კვირია — კვირი-
კე (სოფელი), სამება, მთავარანგე-
ლო და სხვ.

საკითხავია, რა პირობები არსე-

ბობდა ე რ გ ე ს ა და მის მიღება
ებში ამ ღვთაების (ღვთაების)
დამკვიდრებისათვის?
ეროვნული
მემკვიდრეობა

როგორც ირკვევა, ე რ გ ე შევ-
ვე ტომთა, მწყემსთა, მონადირეთა
მფარველი ღვთაებაა. ვინც ერგესა
და მის მიდამოებს იცნობს, დაგვე-
რწმუნება, რომ აქ საუკეთესო პი-
რობები იქნებოდა (ბოლო ღრომ-
დე იყო) საქონლის გამოზამთრებ-
ისათვის. საკუთრივ ერგე და მას-
თან მიმდგომი ორივე ხეობა ხე(გ)-
ყრუ (მდ. წყალგველაჟ) და ჯოჭო
(მდ. ჯოჭოსწყალი) თავიანთი ფი-
ზიკურ-გეოგრაფიული პირობებით
თავისუფლად გამოაზამთრებდა
კარჩხალისა და აჭარის ზოგიერთ
სხვა აღაშურ საძოვრებზე მყოფ სა-
ქონელს.

აქედან გამომდინარე, ცხადია,
რომ მწყემსს ამინდის მართვა და
თავის სურვილზე მისი ღვთაების
განწყობა, ყველაზე მეტად ზამთა-
რში დასჭირდებოდა.

კიდევაც მიუჩინა მწყემსმა აქ,
ამ მიდამოებში, ამ ღვთაებას გარკ-
ვეული ადგილი. აქ სწორადღა იგი
თავის საყვარელ ღვთაებას შესა-
წირავს და ლოცვას აღავლენდა
მის სახელზე.

აი, ამიტომაც, ვფიქრობთ, შეე-
რქვა თავის დროზე ამ ადგილს
მწყემსთა (და ნადირობის) ღვთაე-
ბის სახელი ე რ გ ე.

ზუკაბ კომახიძე

აჭარის მოსახლეობა და შრომითი რესურსები

ქვეყნის ბუნებრივი პირობებისა და ბუნებრივი სიმდიდრის გამოყენების, სახალხო მეურნეობის დარგების განვითარების, ეკონომიური ძლიერების და დოვლათის შექმნის ერთ-ერთ ძირითად საშუალებას წარმოადგენს შრომითი რესურსები.

შრომითი რესურსების რაოდენობას, სტრუქტურასა და ტერიტორიულ განაწილებას მოსახლეობის რიცხოვნება, შემადგენლობა და განლაგება განსაზღვრავს. ამიტომ, ვიდრე შრომით რესურსებს გვეცნობოდეთ, მოკლედ დავახსიათებთ აჭარის მოსახლეობას.

აჭარის მოსახლეობის დაჩქარებული ზრდა დაიწყო თურქეთის ბატონობისაგან განთავისუფლების შემდეგ. მოსახლეობის რაოდენობრივი ცვლილება ორი გზით მიმდინარეობდა — ბუნებრივი და მექანიკური მატებით. საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდეც შობადობა აჭარის მოსახლეობაში მაღალ დონეზე იდგა, მაგრამ ცხოვრების ცუდი პირობების, მალარიისა და ეპიდემიური დაავადებების გამო დიდი იყო სიკვდილიანობა და ბუნებრივი მატება არ მიმდინარეობდა სწრაფი ტემპით. სამაგიეროდ, რევოლუციამდეც პერიოდში ბევრი მოსახლე მოდიოდა გარედან. ჩამოსახლება განსაკუთრებით ინტენსიური იყო ზღვის სანაპირო ზონაში. ძირითადად სახლდებოდნენ ბათუმში, აგრეთვე სოფლებშიც.

ქალაქში ჩასახლებულთა შორის ჯარბობდნენ რუსები, სომხები და ბერძნები. გარდა მრეწველობის განვითარებისა, ჩასახლებას ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ ზღვისპირა მხარე წარმოადგენდა საკურორტო ადგილს. ამასთან, მაშინ დაიწყო სუბტროპიკული მეურნეობის განვითარება, რაც მუშახელს საჭიროებდა.

აჭარის მოსახლეობის ზრდა კიდევ უფრო დაჩქარდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, მისი დინამიკა ასეთ სურათს გვაძლევს: 1874 წელს იყო 48490 სული, 1886 წელს — 56567, 1897 წელს — 78338, 1926 წელს — 131957, 1939 წელს — 200106, 1959 წელს — 245286, ხოლო 1970 წელს — 309900 სული. აჭარის მოსახლეობის წილზედარი საქართველოს მოსახლეობაში ზემოთ ნაჩვენები წლების შესაბამისად (1874 წ. ჩათვლედი) გაიზარდა: 3,3, 4,1, 4,9, 5,6, 6,0 და 6,6 პროცენტით, ხოლო ქალაქის მოსახლეობა — 10,2, 26,1, 37,6, 38,2, 38,1, 45,2 და 44,1 პროცენტით.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ მოსახლეობის სწრაფი ზრდა გამოწვეული იყო ეკონომიური აღმავლობით, ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებით, მშრომელთა ჯანმრთელობის დაცვისათვის ზრუნვით.

მოსახლეობის საშუალო წლიური მატება აჭარაში შეადგენდა: 1874 წლიდან 1897 წლამდე (23 წლის მანძილზე) 1297 კაცს, 1897 წლიდან 1926 წლამდე (29 წლის განმავლობაში) 1849 კაცს, 1926 წლიდან 1939 წლამდე (13 წლის მანძილზე) 5242 კაცს, 1939 წლიდან 1959 წლამდე, რომელიც სამამულო ომის და მის შემდგომ პერიოდს მოიცავს, მოსახლეობის საშუალო ყოველწლიური ზრდა შეადგენდა 2259 კაცს, ხოლო 1959 წლიდან 1970 წლამდე 5874 კაცს.

მოსახლეობის ასეთი სწრაფი ზრდა მაღალი ბუნებრივი მატების შედეგია. ამ მაჩვენებლებით აჭარას ერაყ-ერთი პირველი ადგილი უკავია საქართველოს ცალკეულ რაიონებსა და ავტონომიურ ერთეულებს შორის. ეს იმიტომაც აიხსნება, რომ თანდათან მცირდება სიკვდილიანობა. 1940 წელთან შედარებით 1967 წლისათვის ყოველ ათას მცხოვრებზე სიკვდილიანობა შემცირდა 4,3 ერთეულით. უკანასკნელი ათი წლის მანძილზე თანდათან მცირდება აგრეთვე შობადობა. მიუხედავად ამისა, 1967-1969 წლებში ერთნახევარჯერ უფრო მაღალი იყო აჭარის მოსახლეობის ბუნებრივი მატება, ვიდრე საშუალოდ საქართველოში, ხოლო საშუალო საკაპიტრო მონაცემებთან შედარებით აჭარის მოსახლეობა დაახლოებით ორჯერ უფრო სწრაფად იზრდება ბონობრივი მატების გზით. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს შრომითი რესურსების შემდგომი ზრდასათვის.

აჭარის მოსახლეობის რიცხოვნების ზრდა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გარდა ბუნებრივი გამრავლებისა, მიმდინარეობს აგრეთვე მექანიკური მატების გზით. ეს განსაკუთრებით შესამჩნევია ქ. ბათუმში, სადაც მოსახლეობა მოდის როგორც ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლებიდან და დაბებიდან, ასევე აჭარის ფარგლებს გარედანაც.

საილუსტრაციოდ მოვიტანთ ორი წლის მონაცემებს. 1965 წელს ქ. ბათუმში ჩამოვიდა 3890 კაცი, წავიდა 2501, მექანიკური ნამატი შეადგენდა 1389

კაცს. მომდევნო 1966 წელს ჩამოვიდა 3728, წავიდა 2443, ნამატი შეადგენდა 1285 კაცს.

აღსანიშნავია, რომ ომის შემდგომ პერიოდში საკმაოდ ფართო ხასიათი მიიღო ჩასახლებაში შიდა აჭარიდან ზღვისპირა ზოლის სოფლებში. ასე რომ, დასავლეთ აჭარას უკანასკნელი ორი ათეული წლის მანძილზე მოსახლეობის მექანიკური გაცვლის დადებითი საღლო აქვს, რის შედეგადაც აქ მოსახლეობის საერთო ნამატი აღემატებოდა ბუნებრივ ზრდას.

აჭარა ეროვნული შემადგენლობით მრავალფეროვანია. 1959 წლის აღწერის მიხედვით აჭარის მოსახლეობის 72,8 პროცენტს ქართველები შეადგენდნენ, რაც ბევრად აღემატება საერთოდაც საქართველოს რესპუბლიკაში ქართველების (64,3) პროცენტულ რაოდენობას. აჭარაში ქართველების შემდეგ მეორე ადგილზე არიან რუსები — 13,4 პროცენტი, ხოლო დანარჩენი მოსახლეობის პროცენტული შემადგენლობა ასეთია: სომხები — 6,4, უკრაინელები — 2,4, ბერძნები — 2,3, დანარჩენი — 2,7.

ბუნებრივი პირობებისა და გეოგრაფიული მდებარეობის მეოხებით აჭარის ტერიტორია არათანაბრად დასახლებული. ყველაზე მეტი სიმჭიდროვე გამოირჩევა ზღვისპირა აჭარა, სადაც მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ცხოვრობს ქალაქად. სასოფლო დასახლებული პუნქტების რაოდენობა აქ გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე შიდა აჭარაში. სამაგიეროდ აჭარის სოფლები ბევრად უფრო ხალხმრავალია. ამავე დროს ზღვისპირა აჭარის ტერიტორიაზე, მის სხვადასხვა გეოგრაფიულ ზონებსა და ქვეზონებს შორის მოსახლეობის განაწილება ერთნაირი არ არის.

ზღვისპირა ვაკე-დაბლობის ზონაში გაშენებულია ქალაქები, დაბები, ხოლო სოფლები განლაგებულია დიდი სიმჭიდროვეთ, ახლო-ახლოს. ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლები დამხმარე ნაგებობებით, ხეხილისა და ციტრუსების ბა-

ლებით, მეტად ლამაზ იერს აძლევს აქაურ სოფლებს.

ბორცვიანი ქვეზონა (ზღვის დონიდან 600 მ. სიმაღლემდე) გამოირჩევა ხშირი დასახლებით, ახლო-ახლოს მდებარე დიდი სოფლებით. ორსართულიანი ქვისა და წილა-ბეტონის სახლები, დამხმარე ნაგებობები, ლამაზად შედობილი ეზოები, სუბტროპიკული ბაღები — აი რა ამშვენებს ამ სოფლებს.

გორაკებისა და დაბალი მთების ქვე-ზონისათვის (600 მეტრის ზევით). დამახასიათებელია პატარ-პატარა გაფანტული სოფლები. სამოსახლო ადგილების სიმცირის გამო საცხოვრებელი სახლები ერთმანეთთან ახლოსაა. სახლების მეტი ნაწილი აშენებულია წაბლის ხის მასალისაგან. საიარმიდამო ნაკვეთები მდებარეობს მეტად დახრილ ფერობებზე. ამ ნაკვეთებზე ვაშენებული აქვთ ხეხილი, მოსდევენ მეზოსტაგნობას და მესიმინდღობას.

მოსახლეობის სიმჭიდროვეზე და მის განლაგებაზე წარმოდგენას გვაძლევს ქვემოთ მოტანილი ცნობები:

ხელვაჩაურისა და ქობულეთის რაიონების სოფლებში მცხოვრებთა რაოდენობა შეადგენს 98329, ანუ საშუალოდ ერთ სოფელზე მოდის 964 მცხოვრებელი. შიგა აჭარაში კი 188 სოფელზე მოდის 76103 მცხოვრებელი, ანუ თითოეულ სოფელზე საშუალოდ 405 მცხოვრებელი. როგორც ვხედავთ, ზღვისპირა რაიონებში ორჯერ მეტია სოფლების საშუალო სიდიდე, ვიდრე შიგა აჭარაში. უფრო მსხვილი სოფლების წარმოქმნას ზღვისპირა აჭარაში ხელი შეუწყო რელიეფის ნაკლებმა დანაწევრებამ, ხელსაყრელმა გეოგრაფიულმა მდებარეობამ და ინტენსიური სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებამ.

აჭარა უფრო მჭიდროდაა დასახლებული, ვიდრე მთლიანად აღებული საქართველოს ტერიტორია. განსაკუთრებული სიმჭიდროვეა ზღვისპირა აჭარის ტერიტორიაზე, ერთ კვ. კმ-ზე ხელვაჩაურის რაიონში 146,2 კაცი და ქობულეთის რაი-

ონში 97,6 კაცი მოდის. ერთ კვ. კმ-ზე დამუშავებული მიწის ფართობზე სოფლის მოსახლეობა აჭარაში სხვა რაიონებში 342 კაცს შეადგენს. აღსანიშნავია, რომ ეს მაჩვენებელი გაცილებით უფრო მაღალია შიგა აჭარაში, ვიდრე ზღვისპირა რაიონებში და მაინც ხელვაჩაურის რაიონში ორჯერ მეტია სოფლის მოსახლეობის სიმჭიდროვე საქართველოს ანალოგიურ საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით.

განსაკუთრებით იგარჰნობა სიმჭიდროვე ზღვისპირა ზოლში 200 მ. სიმაღლემდე. ხოლო უფრო ზემოთ და ზემოთ, სიმაღლის მატებასთან ერთად მცირდება მოსახლეობის რაოდენობა.

სუბტროპიკული მეურნეობა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სხვა დარგებთან შედარებით შრომატევადი დარგია. იგი ჯერჯერობით ნაკლებად მექანიზებულია. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ საკვლევი ტერიტორიის რელიეფის მეტი ნაწილი არ არის ხელსაყრელი არსებული მექანიზმებისა და მანქანების მაქსიმალურად გამოყენებისათვის. ამასთან, თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ საშუალოდ ერთი ჰექტარი სრულმოსავლიანი ჩაის პლანტაციის დამუშავებას სჭირდება 400-500 კაცადღე, მანდარინის ბაღს — 240-250, ლიმონისა — 270-280, ფორთოხლისას — 250-260, ტუნგოს ფართობს — 60-70 და ა. შ., დაეწმუნდებით, რომ საკვლევ ტერიტორიაზე სუბტროპიკული მეურნეობის განვითარებისათვის საჭიროა დიდძალი შრომითი რესურსები. მიუხედავად ამისა, აჭარის სუბტროპიკული რაიონები უზრუნველყოფილია ადგილობრივი მუშახელით. მართალია, ზოგიერთი მეურნეობა ნაწილობრივ იყენებს გარედან შემოყვანილ მუშახელს, მაგრამ მომავალში ეს საჭირო არ იქნება, თუ რაციონალურად გამოიყენებთ ადგილობრივ შრომით რესურსებს, რომლებიც ჯერ კიდევ მაქსიმალურად არ არის დატვირთული. ასე, მაგალითად, 1967 წელს შრომის საველდებულო მინიმუმი არ გამოუმუშავებია ქობულეთის რაიონში

კოლმეურნეთა — 12,2, ხელვაჩაურის რაიონში — 8,5, ქედის რაიონში — 11,7, შუაქვეის რაიონში — 11,0, ხულოს რაიონში — 10,1, მთლიანად აჭარაში კი 10,2 პროცენტს. ამ მხრივ მდგომარეობის გაუმჯობესებას მოწმობს ის ფაქტი, რომ მომდევნო 1968 წელს აჭარაში შრომის სავალდებულო მინიმუმის გამოუმუშავებელთა რიცხვი დაეცა 9,4 პროცენტამდე.

აჭარაში სუბტროპიკული კულტურების განვითარება მომავალშიც უზრუნველყოფილი იქნება ადგილობრივი შრომითი რესურსებით. თუ მხედველობაში შევიღებთ, რომ მოსახლეობა საშუალოდ ყოველწლიურად იზრდება 5874 კაცით, მცხოვრებთა ასეთი მატება მთლიანად უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემდგომ განვითარებას. სოფლის მეურნეობის ტექნიკური აღჭურვისა და ინტენსიფიკაციის პირობებში სრული საფუძველი გვაქვს დავასკვნათ, რომ მუშახელის გარედასმყოფანა საჭირო არ იქნება.

სახალხო მეურნეობისა და კულტურის განვითარების საქმეში დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის განათლების დონეს, რასაც საბჭოთა ხელისუფლების წლებში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა. მანამდე ჩამორჩენილი, წერაკითხვის უცოდინარი კუთხე დღეს დაწინაურებულ ავტონომიურ რესპუბლიკას წარმოადგენს.

აჭარაში 1970 წლის ბოლოსათვის უმაღლესი განათლების მქონეთა რიცხვი 13248 კაცს შეადგენდა, ყოველ ათას სულზე მოდიოდა 56 უმაღლესდამთავრებული. უმაღლეს დაუმთავრებელთა რიცხვი კი 3051 უდრიდა და ყოველ ათას მცხოვრებზე მოდიოდა 13. საშუალო სპეციალური განათლებით იყო 15548, ათას მცხოვრებზე — 66; საშუალო ზოგადი განათლებით — 43715, ათას მცხოვრებზე — 185; არასრული საშუალო განათლებით — 52174, ათას

მცხოვრებზე — 221; დაწყებითი განათლებით — 65122, ყოველ ათას მცხოვრებზე — 276 კაცი.

ეს ციფრები ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს იმაზე, თუ როგორ გაიზარდა საბჭოთა ხელისუფლების წლებში უმაღლესი და საშუალო განათლების მქონეთა რიცხვი აჭარაში.

პირველ ხანებში არ იყო აგროსპეციალისტები, რის გამო რაიონებში ხსნიდნენ აგრონომიული მომსახურების პუნქტებს. 1925 წელს მწვანე კონცხზე გაიხსნა აჭარის სუბტროპიკული ტექნიკუმი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სოფლის მეურნეობის კვალიფიკური კადრების მომზადებისათვის. შრომითი რესურსების შემაღვენლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტების რიცხვი. ამჟამად აჭარის მრავალფეროვან სახალხო მეურნეობას სპეციალისტთა დიდი არმია ემსახურება.

აჭარის კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებს ხელმძღვანელობენ უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების მქონე სპეციალისტები. მათი ნაყოფიერი შრომის შედეგად არის, რომ აჭარის სოფლის მეურნეობა ყოველწლიურად დიდ წარმატებას აღწევს.

მოპოვებული წარმატებებისათვის აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში სსრ კავშირის ორდენებითა და მედლებით დაჯილდოებულია 3995 კაცი. მათ შორის სოციალისტური შრომის გმირის წოდება აქვს 187 კაცს, ლენინის ორდენი — 457 კაცს.

აჭარის მშრომელები კანონიერად ამაყობენ, რომ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს 1967 წლის 12 ოქტომბრის ბრძანებულებით აჭარის ასსრ სახალხო მეურნეობის განვითარებასა და კულტურულ მშენებლობაში მოპოვებული წარმატებისათვის დაჯილდოვდა ლენინის ორდენით.

ამიკან თაჰაკთქიდაჰ

სასაქონლო რესურსები და მისი ზრდის რეზერვები აჭარაში

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში 24-ე ყრილობაზე ლ. ი. ბრეჟნევა აღნიშნა, რომ სახალხო მოხმარების საქონლით ბაზრის უზრუნველყოფა დიდი და რთული საქმეა. ახალ ხუთწლედში გვაქვს შესაძლებლობა სერიოზულად გავაუმჯობესოთ მოსახლეობის მომარაგება. ამ ამოცანის გადაწყვეტა ახლა სავსებით შეესაბამება ჩვენს ძალებს, ოღონდ საჭიროა მაქსიმალურად გამოვიყენოთ არსებული რეზერვები; ისინი კი არის თითოეულ რესპუბლიკასა და ოლქში, თითოეულ ქალაქში, თითოეულ საწარმოში. სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოება უნდა გაიზარდოს უფრო სწრაფი ტემპით, ვიდრე საბჭოთა ადამიანების ფულადი შემოსავალი.¹

ცხადია, სასაქონლო რესურსების შემდგომი გადიდებისა და მოსახლეობის უფრო სრულად დაკმაყოფილების რეზერვები, ისე როგორც მთელ ჩვენს ქვეყანაში, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაშიც არის.

ერთი მხრივ, აჭარის ასსრ სახელმწიფო და კოოპერაციული ვაჭრობის სასა-

ქონლო უზრუნველყოფის, და მეორე მხრივ, მოსახლეობის მთელი მყიდველობითი ფონდების აღვილზე რეალიზაციის ინტერესები სულ უფრო აქტუალურს ხდის სასაქონლო რესურსების რეზერვების გამოვლინებისა და მათი დაგეგმვის სრულყოფის მნიშვნელობას.

სასაქონლო რესურსები წარმოადგენს საბჭოთა ვაჭრობის მატერიალურ საფუძველს. მისი გადიდება მოსახლეობის რეალური შემოსავლის ზრდის უზრუნველყოფისა და საცალო ფასების შემცირების საფუძველია. ამასთან დაკავშირებით პარტიის 24-ე ყრილობის დირექტივებში „სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1971-1975 წლების ხუთწლიანი გეგმის შესახებ“ აღნიშნულია, რომ მოსახლეობის რეალური შემოსავლის ზრდის უზრუნველსაყოფად საჭიროა მნიშვნელოვნად გავაძლიოთ სასაქონლო რესურსები და უფრო სრულად შევავსოთ ბაზარი საჭირო ასორტიმენტის მაღალხარისხიანი საქონლით, უზრუნველვეყოთ სახალხო მოხმარების საქონლის ფასების შემცირება სასაქონლო რესურსების დაგროვების კვალობაზე.

მაშასადამე, სასაქონლო რესურსები უაღრესად მნიშვნელოვან ეკონომიურ მაჩვენებელს წარმოადგენს მოსახლეობა-

1 იხ. გაზ. „კომუნისტი“, 1971 წლის 31 მარტი.

ბის რეალური შემოსავლის ზრდისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შემდგომი გადიდებისათვის.

სასაქონლო რესურსების ძირითადი წყაროა მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა. სასაქონლო რესურსების წარმოქმნაში შრომის რესპუბლიკათაშორისო დანაწილების შესაბამისად თავისი წვლილი შეაქვს ყველა მოკავშირე რესპუბლიკასა და შიდარესპუბლიკურ ტერიტორიულ ერთეულებს. მაგალითად, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა, რომლის წილად მოდის საქართველოს მთელი ტერიტორიის მხოლოდ 4,3 პროცენტი, აწარმოებს მრეწველობის მთლიანი პროდუქციის 7,5 პროცენტს და კოლმეურნეობების მთლიანი პროდუქციის 8,2 პროცენტს.

ამასთან უნდა შევნიშნოთ, რომ აჭარაში ჭარბობს საკავშირო სპეციალიზაციის დარგების (ნავთობგადამამუშავებელი მრეწველობა, ჩაი, ციტრუსი) პროდუქციის ხვედრითი წონა, რომელიც ძირითადად გატანის საგანია და ნაკლებად აღიწევს ადგილობრივ სასაქონლო რესურსებს. ყოველივე ეს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული აჭარისათვის სასაქონლო რესურსების ცენტრალიზებული წესით გამოყოფისას.

აჭარაში, ისე როგორც სხვა მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში, სასაქონლო რესურსების გარკვეული ნაწილი წარმოიქმნება ადგილზე წარმოებული პროდუქციის საფუძველზე. ამასთან აჭარაში დამზადებული პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილი გააქვთ ავტონომიური რესპუბლიკის გარეთ, სხვა მხარეებიდან კი შემოაქვთ ის, რაც აქ საცალო საქონელბრუნვას ხმარდება.

აჭარის ასსრ სასაქონლო რესურსები 1960 წლის 88.600 ათასი მანეთიდან 1965 წელს გადიოდა 101.291 ათას მანეთამდე, ხოლო 1970 წელს — 153.198 ათას მანეთამდე. სასაქონლო რესურსების მთლიანი მოცულობის ზრდის შესაბამისად სისტემატურად დიდდება როგორც ცენტრალიზებული, ისე არაცენტრალიზებული ფონდების ფიზიკური მო-

ცულობა. ცენტრალიზებული წესით განაწილებული ფონდების ოდენობა 1960 წლის 55.834 ათასი მანეთიდან 1965 წელს გადიოდა 61.886 ათას მანეთამდე, 1970 წელს კი 80 მილიონ მანეთამდე. თანამედროვე პერიოდში არაცენტრალიზებული ფორმით განაწილებული რესურსების ზრდის ტემპი აღემატება ცენტრალიზებული წესით განაწილებულს. ყოველივე ამის შედეგად სასაქონლო რესურსებში ყოველწლიურად იზრდება არაცენტრალიზებული ფონდების ხვედრითი წონა, და პირიქით — მცირდება ცენტრალიზებული წესით განაწილებული ფონდების წილი. მაგალითად, 1960 წელს მთლიან სასაქონლო ფონდებში 63,6 პროცენტი მოდიოდა ცენტრალიზებულ, ხოლო 36,4 პროცენტი არაცენტრალიზებულ რესურსებზე. მომდევნო პერიოდში ეს თანაფარდობა მნიშვნელოვნად შეიცვალა და არაცენტრალიზებული ფონდების წილი 1965 წელს 38,9 პროცენტამდე, ხოლო 1970 წელს 47,8 პროცენტამდე გაიზარდა.

მთლიან სასაქონლო რესურსებში როგორც ცენტრალიზებული, ისე არაცენტრალიზებული სასაქონლო ფონდების ფიზიკური მოცულობის ზრდის პირობებში არაცენტრალიზებული ფონდების წილის თანდათანობითი ზრდა დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. აჭარის მაგალითზე ეს იმას ნიშნავს, რომ უკანასკნელ პერიოდში პარტიისა და მთავრობის მიერ გატარებული პოლიტიკის შედეგად მთლიანად ეკონომიკის, კერძოდ, საქონელბრუნვისა და სასაქონლო რესურსების დაგეგმვაში განუხრელად იზრდება ადგილობრივი ორგანოების უფლებები და ფართოვდება მათი ინიციატივა.

აჭარაში ადგილობრივი სასაქონლო რესურსების შედარებით სიმცირეს და მათი შემდგომი ზრდის რეზერვებს აწევენ მთლიანი რესურსების სტრუქტურის შესწავლა, ანუ შემოზიდილი და ადგილზე წარმოებული რესურსების თანაფარდობის ანალიზი. მაგალითად, ფართო მოხმარების ისეთი უმნიშვნე-

ლოვანესი საქონელი, როგორცაა შალის ქსოვილი, აჭარაში საერთოდ არ იწარმოება და ეს პროდუქცია შემოგვაქვს სხვა მხარეებიდან.

1970 წელს აჭარაში დამზადდა 555 ათასი გრძივი მეტრი ბამბის ქსოვილი, მაგრამ ამან მხოლოდ 11,3 პროცენტით დაფარა მოთხოვნილება. ამ საქონლის ძირითადი მასა — 80,3 პროცენტი შემოზიდულია. მათ შორის 5,3 პროცენტი იმპორტულია, 8,4 პროცენტი წინა წლის სასაქონლო ნაშთი.

შეკერილი ნაწარმის 32 პროცენტი აჭარის ადგილობრივი პროდუქციაა, 62,6 პროცენტი შემოზიდული, აქედან 9,5 პროცენტი იმპორტული და 5,4 პროცენტი წინა წლის ნაშთი.

ტრიკოტაჟის ნაწარმის ფონდებზე აჭარის ბაზრის მოთხოვნას ადგილობრივი წარმოება ფარავს 29,5 პროცენტით და ძირითადი მასა — 65,8 პროცენტი გარედანაა შემოტანილი, მასში 10,2 პროცენტი უჭირავს იმპორტულ საქონელს, ნაშთების წილი 4,7 პროცენტს შეადგენს.

აჭარაში წარმოებული სასაქონლო რესურსებიდან ადგილობრივი ბაზრის მოთხოვნას ყველა საქონელზე მეტად — 34,3 პროცენტით ფარავს ტყავის ფეხსაცმელი. 1970 წელს დამზადდა 849 ათასი წყვილი ტყავის ფეხსაცმელი, რაც 102 პროცენტით მეტია 1969 წელთან შედარებით.

აჭარაში 1970 წელს წარმოებული ავეჯი შეადგენდა ამ საქონლის მთელი რესურსების მხოლოდ 28,2 პროცენტს.

განსაკუთრებით მწვავედ დგას სასურსათო საქონლის რესურსების ზრდის პრობლემა. უპირველეს ყოვლისა ყურადღებას იპყრობს ხორციით მომარაგება. მეცხოველეობა კვლავ რჩება აჭარის სოფლის მეურნეობის ეიწრო ადგილად, წარმადობა დამზადდა 3.298 ტონა ხორცი, რითაც აჭარის მოთხოვნა ხორცის სასაქონლო ფონდებზე დაიფარა მხოლოდ 12,8 პროცენტით და დანარჩენი, 7-ჯერ მეტი (87,2 პროცენტი), შემოზიდეს. ადგილზე კიდევ უფრო ნაკლებია კარაქის

წარმოება. მისი ოდენობა

44 ტონას არ აღემატებოდა.

როგორც აღენიშნეთ, აჭარაში წარმოებული მშრომლობის დარგებს მეჩაიეობა და მეცხვრობა წარმოადგენს, მაგრამ, ვფიქრობთ, მსუბუქი, და განსაკუთრებით კვების მრეწველობის ზოგიერთი დარგის ასეთ ჩამორჩენას არ შეიძლება შევეუბრებოდეთ. ეს მით უფრო უნდა ითქვას, რომ აჭარის მზარდი კურორტები სულ უფრო გადიდებულ მოთხოვნებს აყენებენ კვების პროდუქტებზე.

ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ წარმოების რეზერვების ეფექტურად გამოყენებით მივაღწიოთ სასაქონლო რესურსების ზრდას და ბაზარი დაეკმაყოფილოთ უფრო მეტად ადგილზე წარმოებული პროდუქციით.

ანალიზი ცხადყოფს, რომ აჭარისათვის გამოყოფილი სასაქონლო რესურსები, ჯერ ერთი, საქონელბრუნვის გეგმასთან შედარებით ნაკლებია, და მეორეც, მისი რაიონული განაწილება მეტისმეტად უთანაბროა.

აჭარისათვის სასაქონლო ფონდების გამოყოფის დროს ნაკლებადია გათვალისწინებული ავტონომიური რესურსების სახალხო მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურა, ის გარემოება, რომ აჭარაში წარმოებული პროდუქციის ძირითადი ნაწილი გატანის საგანია და ნაკლებად ზრდის ადგილობრივ სასაქონლო რესურსებს; აჭარისათვის სასაქონლო რესურსების გამოყოფისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული აგრეთვე მისი სოფლის მეურნეობის მაღალსაქონლიანობა. აჭარაში კაცდღის ანაზღაურება მნიშვნელოვნად უფრო მაღალია, ვიდრე მთლიანად საქართველოში. ამდენად მას უნდა შეეფარდებოდეს საქონლით მომარაგება. ამავე დროს ანგარიშში უნდა ჩავაგდოთ სულ უფრო მზარდი კურორტების დიდი მოთხოვნილება, აჭარისათვის გამოყოფილმა სასაქონლო რესურსებმა ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთად წლიურად უნდა დააკმაყოფილოს დაახლოებით 100 ათასი არაორგანიზებული დამსვენებლის მოთხოვნა საქონე-

ლზე, განსაკუთრებით სასურსათო პროდუქტებზე.

სერიოზული ნაკლოვანებებია სასაქონლო რესურსების დაგეგმვაში. აჭარისათვის გამოყოფილი სასაქონლო ფონდები არ ემყარება ეკონომიურად დასაბუთებულ მოთხოვნებს, მოსახლეობის მყიდველობით ფონდებს. გამოყოფილი სასაქონლო რესურსები მთელი რიგი წლების მანძილზე ვერ ფარავს საცალო საქონლებრუნვის გეგმას, ზოგიერთ წელს კი გამოყოფილი ფონდები, მართალია, ფარავს საქონლებრუნვის გეგმას, მაგრამ არ აღემატება მას, რაც საჭიროა საგეგმო წლის დასასრულს სასაქონლო მარაგებისა და დანაკარგების შესავსებად.

ამრიგად, ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ აჭარის ასსრ სახელმწიფო და კოოპერაციული ვაჭრობისათვის მნიშვნელოვნად გადიდდეს საქონლის მიწოდება და გაუმჯობესდეს სასაქონლო რესურსების სტრუქტურა, რათა გამოყოფილი ფონდები შეესაბამებოდეს მოთხოვნას არა მხოლოდ ღირებულებრივი მაჩვენებლებით, არამედ ამასთან ხარისხითა და ასორტიმენტით.

აჭარის ადგილობრივი სასაქონლო რესურსების ზრდის ინტერესები მოითხოვს ყველა იმ რეზერვის გამოვლინებას, რომლებიც არსებობს, როგორც წარმოებას, ისე მიმოქცევის სფეროში. პირველ ყოვლისა უნდა გაუმჯობესდეს წარმოებისა და ვაჭრობის ურთიერთობა. მაგალითად, 1970 წელს აჭარის სამრეწველო საწარმოებს არ შეუძლურლებიათ ვაჭრობის სამინისტროს სისტემის სავაჭრო ორგანიზაციების დაკვეთების 18 პროცენტი.

ზემოთ გაკვრით აღვნიშნეთ, რომ აჭარაში სასაქონლო უზრუნველყოფა ძირითადად ხორციელდება შემოზიდული რესურსების ხარჯზე, ხოლო აჭარაში წარმოებული პროდუქციის წილზედარი შედარებით ნაკლებია. ასეთ პირობებში კიდევ უფრო იზრდება საქონლის ხარისხის როლი ადგილობრივი სასაქონლო ფონდების წარმოქმნაში; წარმოების წესი და არასტანდარტული პროდუქცია,

ამცირებს ისედაც შედარებით მაღალ ადგილობრივ სასაქონლო ფონდებს. პირიქით, მაღალხარისხოვანი პროდუქციის წარმოება პრაქტიკულად აღიდეგს სასაქონლო რესურსებს. „ახალ პირობებში, თუ მხედველობაში მივიღებთ მთელი სახალხო მეურნეობის ეფექტს, უკეთესი — ეს თითქმის ყოველთვის ნიშნავს მეტსაც“¹ — აზობდა ლ. ი. ბრეჟნევი სკვპ XXIV ყრილობაზე.

აჭარის ასს რესპუბლიკაში 1970 წელს შემოწმდა ადგილობრივი, მსუბუქი და კვების მრეწველობის საწარმოთა მიერ გამოშვებული 125.596 პირობითი ერთეული სხვადასხვა საქონელი, რომელთაგან წარმოების წუნის გამო დაბალ ხარისხში გადაიყვანეს 27.151 პირობითი ერთეული, ანუ შემოწმებული პროდუქციის მესხუთედზე მეტი — 21,6 პროცენტი. ეს იმას ნიშნავს, რომ აჭარაში სასაქონლო რესურსების ზრდის რეზერვები უწინარეს ყოვლისა წარმოების პროცესში უნდა ვეძიოთ.

ახლა თვით ვაჭრობის რგოლებში არსებული ხარვეზების შესახებ. როგორც ცნობილია, საბჭოთა ვაჭრობა ძირითად ფუნქციასთან — წარმოებული პროდუქციის მოხმარებლამდე დაყვანასთან ერთად, ანხორციელებს აგრეთვე სხვა ფუნქციებსაც, კერძოდ, გეგმიანად ზემოქმედებს სახალხო მოხმარების საგნების წარმოებაზე.

წარმოებაზე ვაჭრობის ზემოქმედების ძირითადი მიზანია გაუმჯობესდეს საქონლის ხარისხი და გაფართოვდეს ასორტიმენტი. მოქმედი დებულება არა მარტო უფლებას აძლევს, არამედ ავალდებულებს კიდევ სავაჭრო ორგანიზაციებს უარი თქვან და არ დაუშვან საცალო სავაჭრო ქსელში უხარისხო საქონელი.

ცხადია, საქონლის იმ უზარმაზარი მასის ხარისხის ასპროცენტური შემოწმება, რომელიც ვაჭრობაში მიემართება,

¹ გაზეთი „კომუნისტი“, 1971 წლის 1 აპრილი.

პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამიტომ საქონლის ცალკეული ჯგუფებისათვის დადგენილია გარკვეული პროცენტი, რომელიც სავაჭრო რგოლებმა აუცილებლად უნდა შეამოწმონ ხარისხის მხრივ (ქსოვილისათვის 10 პროცენტი, მზატანსაცმლისათვის 15, ფეხსაცმლისათვის 20 და ა. შ.). თუ ამ ასპექტით განვიხილავთ აჭარის სავაჭრო ორგანიზაციების საქმიანობას, აღმოჩნდება, რომ ისინი ხშირად ქმედითად ვერ იყენებენ მათთვის მინიჭებულ უფლებას და ადგილი აქვს სავაჭრო ქსელში დაბალი და უხარისხო საქონლის შედგენის მრავალრიცხოვან ფაქტებს, რაც ამცირებს საქონლო რესურსებს. მაგალითად, 1970 წელს აჭარკოოპკავშირის სარაიონთაშორისო ბაზაში 9.764 ერთეული სამრეწველო საქონლიდან 4.235 ერთეული, ანუ 43,3 პროცენტი მოიხსნა რელიზაციიდან საწარმოო დეფექტების გამო. და ეს მაშინ, როცა თვით ამ სავაჭრო საბითუმო ბაზის მიერ ჩატარებული შემოწმების შედეგად საქონლის მხოლოდ 0,6 პროცენტი დაუბრუნეს საწარმოს. „საქტანსაცმელვაჭრობის“ აჭარის სავაჭრო ბაზაში შემოწმებული 10.818 ცალი შეკერილი ნაწარმიდან დაბალ ხარი-

სსში გადაიყვანეს და რელიზაციიდან მოხსნეს 6.024 ერთეული — ექვთუმეკი ბული საქონლის 56 პროცენტი.

ამრიგად, აჭარაში ადგილობრივი სასაქონლო რესურსების ზრდის ინტერესები მოითხოვს წარმოებისა და ვაჭრობის ურთიერთობის გაუმჯობესებას, წარმოებაზე სავაჭრო ორგანიზაციების ზემოქმედების ამაღლებას. ამ მიზნით აჭარის სახელმწიფო და კოოპერაციულმა ვაჭრობამ ქმედითად უნდა გამოიყენონ წინასწარი დაკვეთების სისტემა, ფართოდ დანერგონ სამრეწველო საწარმოებთან ძირეული სავაჭრო ორგანიზაციების პირდაპირი კავშირითი ურთიერთობის პრაქტიკა, გულდასმით გასინჯონ საქონელი და მოქნილად გამოიყენონ სანქციები, აქტიური მონაწილეობა მიიღონ მრეწველობის საწარმოო პროგრამის დამუშავებაში.

აღნიშნული ღონისძიებანი ხელს შეუწყობს სასაქონლო რესურსების ზრდას, საქონლის ხარისხის გაუმჯობესებასა და ასორტიმენტის გაფართოებას. ეს მთლიანად შეესაბამება სკკპ 24-ე ყრილობის ღირებულებით განსაზღვრულ ამოცანებს მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის ამაღლების დარგში.

ოთხტომეულის პირველი წიგნი

„ნარკვევები და ჩანაწერები“, — ასე ეწოდება დოც. ჯ. ნოლაიდელის მეცნიერული მემკვიდრეობის ოთხტომეულს, რომლის პირველი წიგნი ახლახან გამოსცა გამომცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“. იგი წარმოადგენს გამოკვლევებისა და სხვა ხასიათის წერილების კრებულს.

ჯ. ნოლაიდელი კარგად არის ცნობილი ქართველი საზოგადოებრიობისათვის. იგი სამი ათეული წლის მანძილზე ერთგულად, ნაყოფიერად ემსახურებოდა თავის მშობლიურ კუთხეს და დიდი ღვაწლი დასდო აჭარის ეთნოგრაფიული ყოფის, ფოლკლორული შემოქმედების, ქართული ენის აჭარული კილოს მეცნიერული შესწავლისა და ახალგაზრდა კადრების მომზადების საქმეს. ჯ. ნოლაიდელის ეთნოგრაფიული, ფოლკლორისტული, ენათმეცნიერული გამოკვლევები და ხალხში შეკრებილი შესაბამისი მასალები მის სიცოცხლეშივე რამდენჯერმე გამოცა, მაგრამ ამ წიგნების მიმართ ინტერესი იმდენად დიდი იყო, რომ არც ერთი ეგზემპლარი სავაჭროთა თაროებზე დიდხანს არ დარჩენილა. რომ არაფერი ვთქვათ 30-40-იან წლებში გამოცემულ კრებულებზე, გველევარის გარდაცვალების ერთი წლისთავზე გამოქვეყნებული ნაშრომიც („აჭარული ზეპირსიტყვიერებისა და ეთნოგრაფიის მასალები“, თბ., 1967) უკვე ბიბლიოგრა-

ფიულ იშვიათობას წარმოადგენს. ამ ფაქტმაც განაპირობა, რომ ჯ. ნოლაიდელის დღემდე გამოუქვეყნებელ ნაშრომებთან ერთად ადრინდელი ნაშრომებიც ხელახლა გამოცემულიყო.

ამ საპატიო საქმეს ხელი მოჰქიდა და დიდი შრომა გასწია პროფესორმა იოსებ მეგრელიძემ. მან მოაშადა გამოსაცემად ჯემალ ნოლაიდელის „ნარკვევებისა და ჩანაწერების“ პირველი წიგნი, მანვე დაურთო წინასიტყვაობა, კომენტარები და შენიშვნები ლექსიკონითურთ.

კრებულის პირველ ნაწილში განხილულია ეთნოგრაფიული ნარკვევები და მასალები, რომლებშიც ნაჩვენებია აჭარელთა ყოფაცხოვრების წეს-ჩვეულებანი, დაკავშირებული საოჯახო ყოფის სხვადასხვა მხარესთან: მშობიარობასთან, ქორწილთან, მეფე-დედოფლის პირველ შეხვედრასთან („ჩაკეტვა“), საქორწილო-საწესჩვეულებო თამაშობასთან („ფადიკო“), წინადაცვეთასთან და სხვ. აქვეა მოცემული ცრუმორწმუნეობის ნიადაგზე აღმოცენებული და ხალხის ყოფაში ფესვგადგმული ჩვეულება-შეხედულებანი. მკვლევარი მიუთითებს, რომ გადმონაშთის სახით არსებული ეს წეს-ჩვეულებანი და შეხედულებანი წარმატებული, ქრისტიანული და მამაძლია-

ნუთი რელიგიების დანაშრევებს წარ-
მოადგენს (გვ. 121).

ჯ. ნოლაიდელის მიერ 30-იან წლებში
აღწერილი წეს-ჩვეულებათაგან ბევრი
რამ დღეს უკვე მივიწყებასაა მიცემული.
ზოგიერთი წეს-ჩვეულება, რაც 30-40
წლის წინანდელი აჭარის მეციდრთა
ყოფისათვის იყო დამახასიათებელი, ამ-
ჟამად მხოლოდ და მხოლოდ მეცნიერულ
ლიტერატურაში, მათ შორის ყველაზე
უკეთ, სწორედ ჯ. ნოლაიდელის ნაშრო-
მებშია დაცული. „აჭარა დღეს ჩაბმულია
სოციალისტურ მშენებლობაში და იბრ-
ძვის ახალი ყოფის განმტკიცებისათვის,
მაგრამ ამასთანავე აჭარის მშრომელ
მოსახლეობას სურს იცოდეს თავისი ის-
ტორიული წარსულის სინამდვილე, ხო-
ლო ამისათვის საჭიროა ძველი და წა-
რმავალი ყოფის დამახასიათებელი ჩვე-
ულებების აღწერა, შეკრება, მათი მარქ-
სისტულად შესწავლა და გაშუქება“, —
წერდა კრებულის ავტორი ჯერ კიდევ
სამი ათეული წლის წინათ. (გვ. 11).

სარეცენზიო კრებულის ერთი თავი
საწესჩვეულებო სიტყვიერების მიმო-
ხილვას უჭირავს, რომელიც დიდ ინტე-
რესს იწვევს ფოლკლორისტიკისა და
ეთნოგრაფიის თვალსაზრისით. მასში გა-
ნხილულია კალენდარული (ცხმლის
კრა, საახალწლო, ქათმის ფერხვა, ცეცხ-
ლის შენახვა, ხვნა-თესვა და ხარების ავი
თვალისაგან დაცვა, ნასესხები და სხვ.)
და საყოფაცხოვრებო (ყვენობა და ბე-
რიკაობა, სამგლოვიარო წეს-ჩვეულება)
რიტუალები და მათი ამსახველი სიტყვი-
ერი ნიმუშები.

წიგნში ხაზგასმით არის ნაჩვენები,
რომ თაობიდან თაობაზე ტრადიციუ-
ლად გადმოსულ მავიურ ჩვეულება-
რიტუალების შესრულებას ხალხური
რწმენა გარკვეულ სამეურნეო პრაქ-
ტიკულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მავა-

ლითად, ხალხში არსებული რწმენა
მიხედვით ლაზარობასთან დაკავშირე-
ბული რიტუალების შესრულება რწმენის
მოიყვანდა (გვ. 132-134); აჭარაში
ცარში ცეცხლის შენახვა, რაც ცეცხლის
კულთან არის დაკავშირებული, ოჯახს
ბედნიერებას მოუტანდა, ხოლო ცეცხ-
ლის გაქრობა — უბედურებას (გვ. 124-
125).

მკვლევარის აზრით, საქორწილო-სა-
წესჩვეულებო თამაში „ფადიკო“ თავი-
სი გენეზისითა და ფუნქციით იგივეა,
რაც „ბერიკაობა“. ავტორს ბუნებრივად
ეჩვენება, აგრეთვე, რომ ამ თამაშობას
მეციდრო კავშირი აქვს ფალოსის კულტ-
თან (გვ. 141-143). ამასვე უახლოვდება
თამაშობა „დათვობა“. ნაშრომში კარ-
გად ჩანს ისიც, რომ ბერიკაობა, ფადიკო
და დათვობა ხალხურ სანახაობოს მო-
ქმედებას წარმოადგენენ და ჟანრობრი-
ვად ხალხურ დრამას განეკუთვნებიან.

კრებულში მნიშვნელოვანი ადგილი
აქვს დათმობილი მუსიკალური ფოლკ-
ლორის საკვანძო საკითხებს. ცალკეულ
ნარკვევებში („ძვირფასი საუნჯე“, „აჭა-
რული სამიწითმოქმედო შრომის ლექსე-
ბისა და სიმღერების ზოგადი დახასია-
თება“, „შრომის სიმღერები“, „ნადური
სიმღერების პანგები“, „სიმღერების ერ-
თი კრებულის შესახებ“, „სამუსიკო სა-
კრავები“), ნაჩვენებია აჭარაში გავრცე-
ლებული ნადური შრომის სიმღერების
ძირითადი თავისებურებანი, დახასიათე-
ბულია მათი ოთხხმიანობა.

ხალხურ ნადურ სიმღერათა ოთხხმია-
ნობას, როგორც უკვე ცნობილია, პირ-
ველად ჯ. ნოლაიდელმა მიაკვლია და
ამ საკითხზე მუშაობა მას სიცოცხლის
უკანასკნელ დღემდე არ შეუწყვეტია. ეს
კარგად ჩანს სარეცენზიო ნაშრომშიც.
სადაც ოცდარვა ნადური სიმღერა ცალ-
ცალკეა განხილული. ავტორის თქმით
„დასავლეთ გურიასა და ქობულეთის
მხარეში ყანაში დილიდან მოყოლებული

საღამომდე სულ სხვადასხვა სიმღერას მღეროდნენ, რაც დაახლოებით ოცდათორმეტამდე აღწევდა“ (გვ. 67). ამასთან ერთად ნაშრომში ხაზგასმულია, რომ გვაქვს მთელი რიგი ნაღური სიმღერებისა, რომელთა სახელწოდება და ტექსტები შემონახულია, მაგრამ მათი ჰანგები უკვე აღარაინ იცის. ასეთი სიმღერებია: „ლელა“, „ლუბაჲ“. „ლორჯო ირემს გაჰყიდა“, „ჭურჭვეთულაჲ“, „ფარჯანულაჲ“, „ელამა თუ მელამო“ და სხვ. „ჩვენ მოგნახოთ გურიში ან აჭარაში აღამიანები, — წერდა მკვლევარი, — რომელთაც ეცოდინებათ დასახლებული სიმღერების ჰანგები, რომ მომავალ თაობას არ დავუკარგოთ ეს მდიდარი განძი“ (გვ. 68).

მუსიკალურ მხარესთან ერთად ნაშრომში გაანალიზებულია ნაღური შრომის სიმღერების სიტყვიერი ტექსტები, რომლებშიც არქაული პერიოდიდან მომდინარე ბევრი საინტერესო ელემენტი შეინიშნება. მთელი რიგი სიმღერების ტექსტები ე. წ. „უსიტყვო“, გაბმული შეძახილებისაგან შედგება. ამ მხრივ საყურადღებოა სიმღერები: „მშვიდობა“, „მთას ხოხობი აფრენილა“, „შარშანდელსა წაყანევსა“, „ჩიორ-ჩიტი“, „ბერიკაცი“, „ელესა“ და სხვ.

შრომის სიმღერები და შესაბამისი ლექსები საქართველოს სხვა კუთხეშიცაა ცნობილი, მაგრამ აჭარისა და გურიის მუსიკალური ფოლკლორი, კერძოდ, ნაღური შრომის სიმღერები განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით ხასიათდება. როგორც წიგნის ავტორი მიუთითებს, ყველზე უფრო მდიდარია ქობულეთის მხარე. აქაური სიმღერები რამდენაღმე განსხვავდება გურული და აჭარისწყლის ხეობის სიმღერებისაგანაც. საინტერესოა აგრეთვე წიგნში წარმო-

დგენილი სხვადასხვა შინაარსის წერილები და რეცენზიები. აჭარის წარსულს ეხება წერილები: „აჭარლების ბრძოლა სამშობლოს თავისუფლებისათვის“, „ილია ჭავჭავაძე და აჭარა“, „გუგუნი“ რეთელი ბათუმში“.

რამდენაღაც სარეცენზიო ნაშრომი ჯ. ნოღაიდელის თხზულებათა პირველ წიგნს წარმოადგენს, ამდენად, ვფიქრობთ, სასურველი იქნებოდა ზღვიერთი შენიშვნის გათვალისწინება.

კრებულში შეტანილი ნარკვევები და წერილები თემატიკის მიხედვით ძირითადად ეთნოგრაფიული, ფოლკლორისტული და ისტორიული ხასიათისაა. ამიტომ, ვფიქრობთ, უკეთესი იქნებოდა ცალკეული გამოკვლევები (თუ წერილები) კრებულში დარგობრივი პრინციპით დალაგებულიყო. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში ქრონოლოგიური პრინციპი გაუმართლებელია.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ხალხური არქიტექტურა თავისებური ნიშნებით ხასიათდება და ამას მნიშვნელობა ენიჭება როგორც ეთნოგრაფიულ, ისე ხალხური ხუროთმოძღვრების ისტორიის თვალსაზრისით; ამ მხრივ, პირველ რიგში საყურადღებოა საცხოვრებელი ნაგებობანი. კარგადაა ცნობილი სვანური სახლი, ოდა-სახლი (დამახასიათებელი დასავლეთ საქართველოს ბარისათვის), აჭარული სახლი, ლაზური სახლი და ა. შ. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, გაუმართლებელია ამ სხვადასხვა ტიპის საცხოვრებელი ნაგებობების აღრევა. კრებულში საილუსტრაციოდ მოტანილია ლაზური სახლის ნიმუში, რომელიც აჭარულ სახლად არის მიჩნეული (გვ. 45).

ჯ. ნოღაიდელის „ნარკვევებისა და
ჩანაწერების“ პირველი წიგნის მნიშვე-
ნელობა იმდენად დიდია, რომ ჩვენი
ეს მცირედი შენიშვნები სრულებითაც
არ მიაყენებს მას ჩრდილს. კრებული

დიდ სამსახურს გაუწევს ქართული ეთ-
ნოგრაფიის, ფოლკლორისა და საერ-
თოდ ქართველი ერის უმეტესწილად
წარსულისა და აწმყოს მკვლევარსა
საინტერესოა აგრეთვე მკითხველთა ფა-
რთო მასებისათვის.

ზ. თანდილაშა,

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
კანდიდატი.

ე. ზოიძე,

მეცნიერ-მუშაკი.

147

0 92/29

ფან 40 ჰპპ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118